

EGE BÖLGESİ SANAYİ ODASI
AEGEAN REGION CHAMBER OF INDUSTRY

**CUMHURİYETİMİZİN
100. YIL DÖNÜMÜNDE
2022 YILI
DÜNYA&TÜRKİYE EKONOMİSİ
VE
2023 YILINA BAKIŞ**

OCAK 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GİRİŞ	1
1. 2022 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ	3
1.1. 2022 YILINA GENEL BİR BAKIŞ	3
1.2. ÜRETİM VE BÜYÜMEDE GELİŞMELER	6
1.3. KÜRESEL TİCARETTE GELİŞMELER	11
1.4. DÖVİZ KURLARI VE DIŞ DENGEDE GELİŞMELER	14
1.5. BÜTÇE VE KAMU BORÇLANMA FAİZLERİNDE GELİŞMELER	19
1.6. KAMU BORÇLARINDA GELİŞMELER	21
1.7. İSTİHDAM VE İŞSİZLİKTE GELİŞMELER	22
1.8. ENFLASYONDA GELİŞMELER	25
1.9. GIDA FİYATLARINDA GELİŞMELER	30
1.10. TASARRUFLAR VE YATIRIMLARDA GELİŞMELER	35
1.11. BORSALARDA GELİŞMELER	38
1.12. KÜRESEL REKABET GÜCÜNDE GELİŞMELER	40
2. 2022 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ	44
2.1. 2022 YILINA GENEL BİR BAKIŞ	44
2.2. 2022 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER	45
2.2.1. ÜRETİM BOYUTUNDA	45
2.2.2. HARCAMALAR BOYUTUNDA	51
2.2.3. YATIRIMLAR BOYUTUNDA	56
2.2.3.1. YERLİ YATIRIMLAR	56
2.2.3.2. KONUT YATIRIMLARI	61
2.2.3.3. YABANCI YATIRIMLAR	65
2.2.4. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK BOYUTUNDA	68
2.2.5. DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER BOYUTUNDA	72
2.2.5.1. DIŞ TİCARET	72
2.2.5.2. ÖDEMELER DENGESİ	79
2.2.5.3. DÖVİZ KURLARI	81
2.2.5.4. DIŞ BORÇLAR	85
2.2.6. KAMU KESİMİ DENGESİ BOYUTUNDA	87
2.2.6.1. BÜTÇE DENGESİ	87
2.2.6.2. BÜTÇE NAKİT DENGESİ VE FİNANSMANI	91
2.2.7. ENFLASYON BOYUTUNDA	94
2.2.8. FİNANSAL YATIRIM ARAÇLARI BOYUTUNDA	96
3. 2023 YILI DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE BAKIŞ	99
3.1. 2023 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ	99
3.2. 2023 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ	101

GİRİŞ

2022 yılı dünya ekonomisi açısından pandeminin doğrudan etkilerinin azaldığı ancak, pandemiye karşı alınan önlemlerin artçı şoklarının belirgin olarak görüldüğü bir yıl olmuştur. Küresel düzeyde artan enflasyon ve neredeyse tüm ülkelerin merkez bankalarının faiz artışına başlaması ile ekonomilerdeki yavaşlama, sürecin en güçlü görüntüleri olmuştur. Aslında, daha derine inildiğinde; 2008-2009 yıllarında yaşanan küresel finans krizinin etkilerini azaltmaya yönelik parasal genişleme uygulamalarında süreç tam olarak tersine döndürülmeden, pandemi nedeniyle benzer şekilde genişletici maliye politikalarının eşlik etmesi ile 2022 yılında yüksek enflasyon ve resesyon karışımı bir küresel iklim oluşturduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya ordusunun Ukrayna'ya girmesi ve bunun sonucunda petrol ve altın ile diğer emtia fiyatlarında görülen artış, hem küresel enflasyonu hem de resesyona süreci beslemiştir. Dünyanın tahıl ambarı niteliğine sahip iki ülke arasındaki savaşın; buğday, ayçiçeği ve gübre hammadde tedarikinde sorunlar yaratması, ayrıca gıda fiyatlarında çok yüksek oranlı artışlara neden olmuştur.

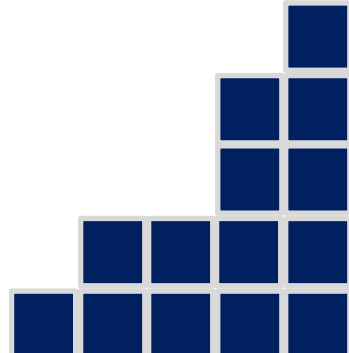
Dünya genelinde finansal varlık talepleri üzerinde çok belirleyici olan ülkelerdeki faiz artışları da 2022 yılı konjonktürünü etkilemiştir. Nitekim, mart ayında ABD Merkez Bankası (FED), 25 baz puan ile, 2018 yılı sonrasında ilk kez faiz artışına gitmiştir. Bununla birlikte, FED başkanı Powell hem "faizleri artırmaya devam edeceklerini ve hem de bilançolarını küçülteceğini" açıklamıştır. Mart ayı içinde İngiltere Merkez Bankası (BoE) Ukrayna savaşının getirdiği ilave riskler nedeniyle enflasyonun artacağını öngörerek faiz oranını 25 baz puan artırarak, %0,75 düzeyine yükseltmiş ve devam eden faiz artışlarıyla yılın başında %0,25 olan politika faizini %3,5'e kadar çıkarmıştır. Bu iki önemli bankanın faiz artışına gelişmekte olan ülkeler de katılmaya başlamıştır. Mayıs ayında ise FED 50 baz puan, BoE 25 baz puan ile faiz artışlarına devam etmiştir. Faiz artırma süreci sonraki aylarda da devam etmiş ve nitekim FED; haziran, temmuz, eylül ve kasım aylarında 75, aralık ayında ise 50 baz puanlık artış yapmıştır. Böylece ABD'de politika faizleri %4,25-4,5 düzeyine yükselmiştir. Bu arada ikinci çeyrek verilerinin açıklanmasının ardından ABD ekonomisinin yine küçüldüğü ve böylece iki çeyrek küçülerek resesyona girdiği görülmüştür. Dolayısıyla, FED büyüme ile enflasyonla mücadele arasında tercihini enflasyonla mücadeleden yana kullanmıştır.

Ayrıca, temmuz ayında faiz artırma kervanına AB (ECB) Merkez Bankası da katılmış ve 50 baz puan ile 2011 yılından sonra ilk kez faiz artırmıştır. ECB, Eylül ve Ekim ayında 75 baz puan, Aralık ayında ise 50 baz puanlık artış yapmıştır. Böylece 2022 yılı Haziran ayında %0 olan politika faizini ECB yıl sonunda %2,5'e yükseltmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye ve dünya ekonomisi açısından da önemli ülkelerdeki yüksek oranlı faiz artışları finansal sermaye hareketlerinin yönünü etkilemiştir.

Küresel düzeyde yükselen enflasyon, Rusya-Ukrayna savaşının yaygınlaşma riski, resesyona baskısı şeklindeki gelişmeler 2022 yılında IMF ve OECD gibi kuruluşların küresel büyüme tahminlerini sürekli ve aşağı yönlü olarak revize etmelerine neden olmuş, 2022 yılı dünya ekonomisi açısından oldukça kaotik bir ortamda geçmiştir.

Türkiye açısından bir değerlendirme yapıldığında ise, 2022 yılına politika faizinde indirimlere devam edilmesi, kontrolden çıkan enflasyon, rekor açıklar veren dış ticaret dengesi ve yüksek düzeylere ulaşan cari açık, merkez bankası rezervlerinin ancak swap anlaşmaları ile desteklenebilmesi ve büyümenin %5 düzeylerinde gerçekleşecek olmasının damga vurduğu söylenebilir. Bununla birlikte, faiz politikasına bağlı olarak kaynak dağılımı dengesinde bozulmalar, gayrimenkul fiyatları ile Borsa İstanbul'daki çok yüksek oranlı hisse fiyat artışları da dikkat çeken diğer gelişmeler olmuştur. Bu açıdan, küresel ekonomi yanında ülke içinde de oldukça zorlu koşullar ile karşılaşıldığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışma temelde üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm 2022 yılında dünya ekonomisinde, ikinci bölüm 2022 yılında Türkiye ekonomisi ve sanayisinde yaşanan gelişmeleri kapsamakta olup, üçüncü bölümde ise 2023 yılına ilişkin beklentiler ve öneriler ortaya konulmaktadır.

I. BÖLÜM

2022 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ

1. 2022 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ

2022'nin; dünya ekonomisinde enflasyon gibi eski bazı hastalıkların yeniden belirgin hale geldiği, küreselleşmenin yavaşlayarak yön aradığı, Covid-19 süreci sonrasında henüz tam normalleşmenin sağlanmadığı bir yıl olduğu söylenebilir. Böylesi faktörlerin varlığı, tüm ülkelerin hem iç hem de dış ekonomik sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, gerek küresel gerekse ulusal düzeyde ekonomik göstergelere önemli değişimlerin yansımaları sürpriz olmayacaktır.

1.1. 2022 YILINA GENEL BİR BAKIŞ

Ekonomik ve politik çok sayıda faktörden beslenmesi nedeniyle; bu yılda da ekonomik boyutta yaşanan gelişmelerin oldukça geniş ve derin yansımaları olduğunu söylemek mümkündür. Verilerin diliyle bu gelişmeler şöyle özetlenebilir;

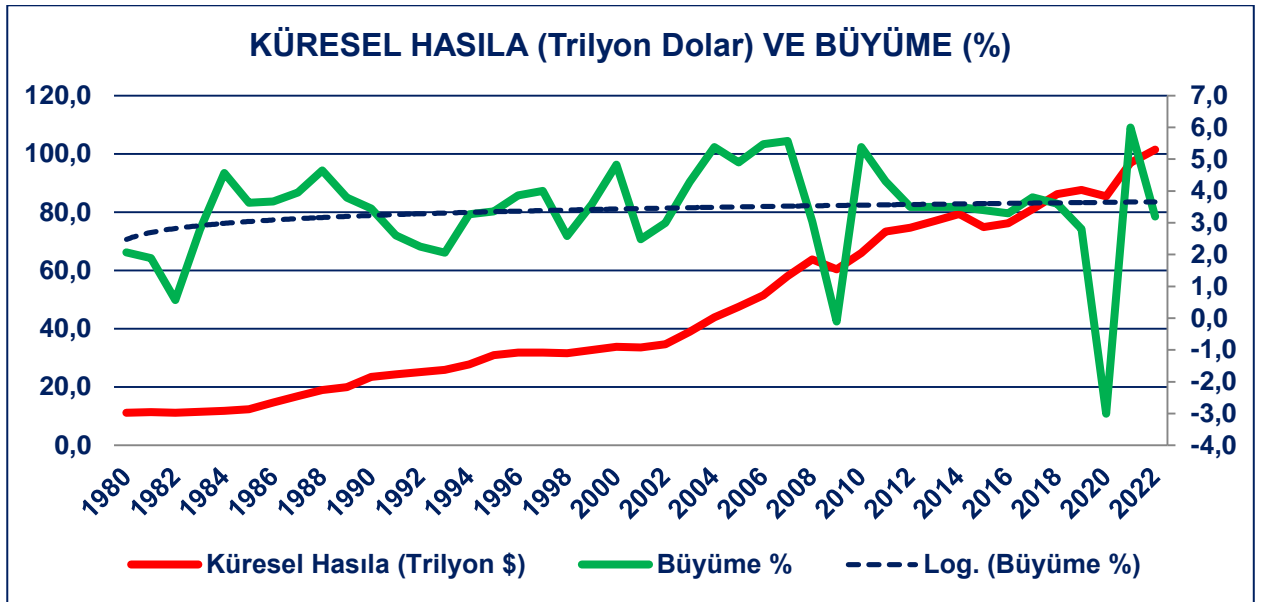
- 2021 yılında pandeminin olumsuz etkisini gidererek 97 trilyon dolara yükselen küresel hasılanın, %3,2 düzeyinde gerçekleşmesi beklenen büyüme sonucu 2022 yılında 101,5 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir. 2022 yılında küresel ekonomideki büyüme, uzun dönem ortalamalarına yakındır.

TABLO 1.1: 2022 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

GÖSTERGE	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 T
BÜYÜME HIZI (%)										
Dünya	3,5	3,4	3,3	3,8	3,6	2,8	-3,0	6,0	3,2	2,7
Gelişmiş ülkeler	2,0	2,3	1,8	2,5	2,3	1,7	-4,4	5,2	2,4	1,1
Gelişmekte olan ülkeler	4,7	4,3	4,4	4,8	4,6	3,6	-1,9	6,6	3,7	3,7
Küresel Hasıla (Trilyon Dolar)	79,4	74,9	76,2	81,0	86,2	87,6	85,4	97,0	101,5	106,1
DÜNYA MAL-HİZMET TİCARETİ										
Mal İhracatı (Trilyon Dolar)	18,6	16,2	15,7	17,4	19,1	18,5	17,2	21,7	24,0	24,3
Mal-Hizmet İhracatı (Trilyon Dolar)	23,8	21,1	20,7	22,9	25,0	24,6	22,2	27,6	30,5	31,4
Dünya Mal-Hizmet Ticaret Hacmi(%)	3,8	2,9	2,3	5,7	4,1	0,9	-7,8	10,1	4,3	2,5
ENFLASYON (TÜFE) %										
Gelişmiş ülkeler	1,5	1,2	1	1,5	1,7	1,5	0,7	3,8	7,2	4,4
Gelişmekte olan ülkeler	4,7	4,7	4,3	4,4	4,9	5,1	5,1	5,9	9,9	8,1
Petrol D. Mal fiyatlarının Değişimi(%)	-3,9	-17,6	-1,5	6,4	1,3	0,8	6,7	26,3	7,3	-6,2
Petrol fiyatları (Varil/Dolar)	94,1	50,8	43,2	52,9	66,2	61,2	41,8	69,4	98,2	85,5
Petrol fiyatlarında değişim (%)	-9,2	-46	-15	22,3	25,1	-7,5	-31,7	65,9	41,4	-12,9
İŞSİZLİK										
Euro bölgesi	11,6	10,9	10,0	9,1	8,2	7,6	7,9	7,7	6,8	7,0
ABD	6,2	5,9	4,9	4,3	3,9	3,7	8,1	5,4	3,7	4,6
Çin	4,1	4,1	4,0	3,9	3,8	3,6	4,2	4,0	4,2	4,1
Japonya	3,6	3,4	3,1	2,8	2,4	2,4	2,8	2,8	2,6	2,4
Türkiye	9,9	10,3	10,9	10,9	11,0	13,7	13,1	12,0	10,8	10,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook October, 2022

- 2022 yılında büyüme hızının gelişmiş ülkelerde %2,4, gelişmekte olan ülkelerde ise %3,7 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece 2021 yılının ardından (%6,6) 2022 yılında da gelişmekte olan ülkeler daha iyi bir büyüme performansı yakalamıştır. Bununla birlikte, ulusal gelirlerin (GSYİH) düzeylerinin farklı olması, gelişmiş ülkelerdeki düşük büyümeye rağmen iki grup arasındaki farkın daralmasına imkan vermemektedir.
- Diğer taraftan, küresel hasıla ve büyüme grafiği incelendiğinde büyüme hızında istikrarsızlığın arttığı, 2009 küresel finans krizinin ardından pandemi yılında da (2020) gerçekleşen küçülmenin 1980 sonrası dönemin en kötüsü olduğu görülmektedir. Ayrıca, küresel büyüme trendinin belirgin bir şekilde ivme kaybettiği anlaşılmaktadır. Bu eğilimlerin dünya ekonomisinde bir eksen kayması ihtiyacına işaret ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira, gerek ulusal ve gerekse küresel düzeydeki gelir dengesizliği, gelişmekte olan ülkelerin döndürülmesi her geçen gün zorlaşan dış borçları ve imdat sinyali veren ekolojik denge de bu ihtiyacı teyit etmektedir.

- 2021 yılında 27,6 trilyon dolar olan küresel mal ve hizmet ticaret hacminin 2022 yılında %4,3 oranında artarak 30,5 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir. Bu ticaretin 24 trilyon doları mal, 6,5 trilyon doları ise hizmet ticaretinden oluşmuştur. Bu yüksek sayılabilecek ticaret hacmi artışının önemli bir nedeninin fiyatlardaki artış olduğu, yani küresel yüksek enflasyondan da beslendiği söylenebilir.

- 2022 yılında, dünya ekonomisinde uzun süredir görülmeyen düzeylerde enflasyonla karşılaşmıştır. Nitekim, tüketici enflasyonunun 2021 yılında; gelişmiş ülkelerde %3,8, gelişmekte olan ülkelerde %5,9 iken, 2022 yılında; gelişmiş ülkelerde %7,2'ye, gelişmekte olan ülkelerde ise %9,9'a yükseldiği görülmektedir. 2009 yılındaki küresel finans krizi ile pandemi döneminde uygulanan genişletici para ve maliye politikalarının birikimli bir sonucu olan bu gelişmenin geçici mi yoksa kalıcı mı olduğunu söyleyebilmek için henüz erkendir. Ayrıca, bazıları dışında çoğu ülkenin anti-enflasyonist para politikalarını devreye aldığı görülmektedir ve enflasyon 2023 yılında da ekonomilerin önemli bir mücadele alanı olacaktır.
- 2022 yılında enflasyonda görülen artışın önemli nedenlerinden biri de petrol fiyatlarındaki artış olmuştur. Nitekim, 2022 yılında petrol fiyatları %41,4 oranında artarak 69 dolar düzeyinden 98 dolara yükselmiştir. Önemli oranda Rusya ile Ukrayna arasındaki savaşın tetiklediği bu durum, petrolün gerek üretimde gerekse ürünlerin nakil sürecinde temel girdi olması nedeniyle, enflasyonist zemini beslemiştir. Ancak, yıl sonuna doğru resesyon eğilimlerinin güçlenmesi ve petrol talebinin azalacağı beklentilerine bağlı olarak fiyatlarda bir miktar gerileme yaşanmıştır.
- 2022'nin işsizlikle mücadele açısından genel olarak başarılı bir yıl olduğu söylenebilir. Zira, birçok ülkede işsizlik, pandemi öncesi dönem düzeyine veya ona yakın düzeylere gerilemiştir.

Ekonomilerin başlıca alanlarındaki bu değerlendirmeler çerçevesinde dünya ekonomisi açısından 2022 yılının; enflasyon açısından kayıp, büyüme, dış ticaret ve işsizlik açısından ise olumlu bir yıl olduğu söylenebilir. Ancak, 2022 yılından 2023'e yansımaların ve 2023 yılına ilişkin beklentilerin pek de iyimser olmadığı görülmektedir.

1.2. ÜRETİM VE BÜYÜMEDE GELİŞMELER

Tablo 1.2’de gerek dünya geneli gerekse ticari ilişkileri açısından Türkiye için önemi yüksek ülkelerin büyüme hızlarının gelişimi verilmiştir. Buradan;

- 2022 yılında, Japonya dışında, tabloda yer alan tüm gelişmiş ülkelerde büyümenin önemli oranda gerilemesinin beklendiği anlaşılmaktadır. Benzer bir durum gelişmekte olan ülkeler için de geçerlidir. Bu grupta yer alan ülkelere Ukrayna ile savaşa giren Rusya ekonomisinin ise %3,4 oranında küçülmesi beklenmektedir.

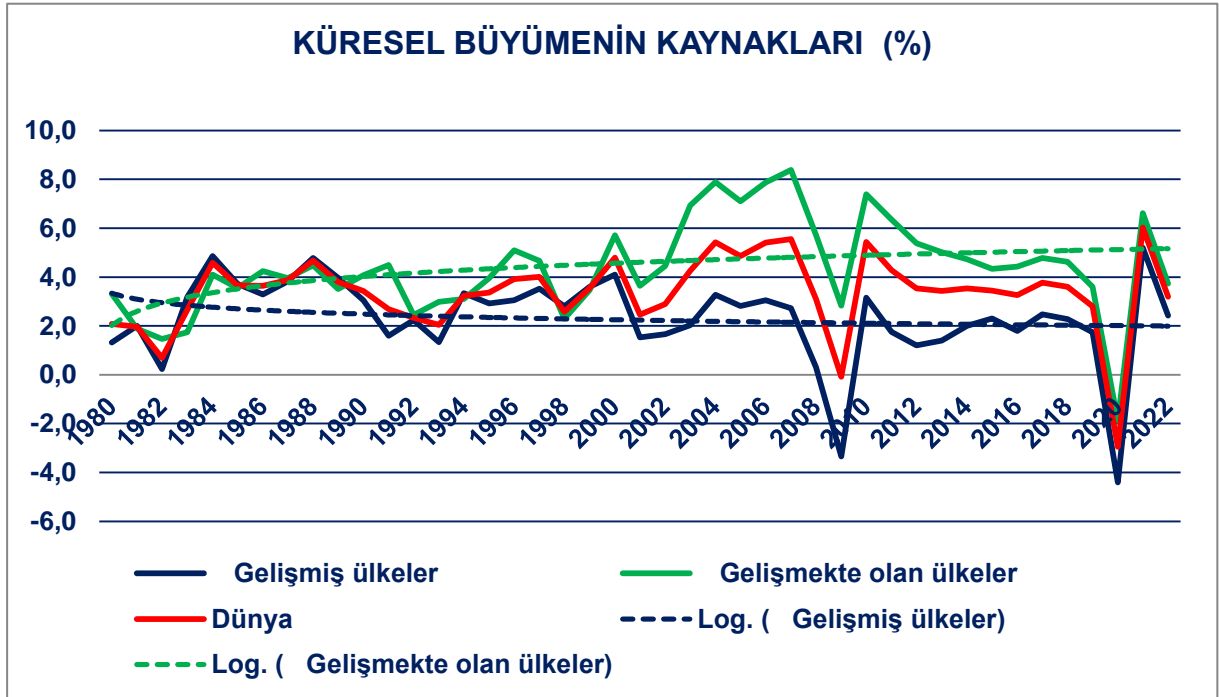
TABLO 1.2: BAZI ÜLKELERDE BÜYÜME HIZI (%)

GÖSTERGE	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Dünya	3,5	3,4	3,3	3,8	3,6	2,8	-3,0	6,0	3,2	2,7
Gelişmiş ülkeler	2,0	2,3	1,8	2,5	2,3	1,7	-4,4	5,2	2,4	1,1
ABD	2,3	2,7	1,7	2,3	2,9	2,3	-3,4	5,7	1,6	1,0
Japonya	0,3	1,6	0,8	1,7	0,6	-0,4	-4,6	1,7	1,7	1,6
Avrupa bölgesi	1,4	2,0	1,9	2,6	1,8	1,6	-6,1	5,2	3,1	0,5
Almanya	2,2	1,5	2,2	2,7	1,0	1,1	-3,7	2,6	1,5	-0,3
Fransa	1,0	1,1	1,0	2,4	1,8	1,9	-7,9	6,8	2,5	0,7
İtalya	0,0	0,8	1,3	1,7	0,9	0,5	-9,0	6,7	3,2	-0,2
İngiltere	3,0	2,6	2,3	2,1	1,7	1,7	-9,3	7,4	3,6	0,3
İspanya	1,4	3,8	3,0	3,0	2,3	2,1	-10,8	5,1	4,3	1,2
Gelişmekte olan ülkeler	4,7	4,3	4,4	4,8	4,6	3,6	-1,9	6,6	3,7	3,7
Çin	7,4	7,0	6,9	6,9	6,8	6,0	2,2	8,1	3,2	4,4
Rusya federasyonu	0,7	-2,0	0,2	1,8	2,8	2,2	-2,7	4,7	-3,4	-2,3
Arjantin	-2,5	2,7	-2,1	2,8	-2,6	-2,0	-9,9	10,4	4,0	2,0
Brezilya	0,5	-3,5	-3,3	1,3	1,8	1,2	-3,9	4,6	2,8	1,0
Hindistan	7,4	8,0	8,3	6,8	6,5	3,7	-6,6	8,7	6,8	6,1
Türkiye	4,9	6,1	3,3	7,5	3,0	0,8	1,9	11,4	5,0	3,0
Küresel Hasıla (Trilyon Dolar)	79,4	74,9	76,2	81,0	86,2	87,6	85,4	97,0	101,5	106,1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook October, 2022

- Tablodaki veriler 2022 yılında en yüksek oranlı büyümeyi yaşayacak ülkelerin sırasıyla Hindistan, Türkiye, İspanya ve Arjantin olacağını ortaya koymaktadır. Bu ülkelere Türkiye ve Arjantin’in oldukça zorlu ekonomik koşullarda görece olarak yüksek büyümeyi başardığı, ancak, bu ülkelere de büyümenin önemli oranda gerilediği görülmektedir.
- Uzun yıllar boyunca çok hızlı büyüyen ve adeta dünyanın üretim üssü haline gelen Çin’de büyüme hızının 2022 yılında %3,2 ile alışıldan oldukça düşük düzeye gerilediği anlaşılmaktadır. Bu gelişimde dünya ekonomisinin genel olarak yavaşlaması yanında Çin’de yeni varyantların yaratabileceği pandemi olumsuzluğuna karşı alınan sıkı önlemlerin de rolü olmuştur.
- Diğer taraftan, dünyanın en büyük ekonomisi ABD ile en büyük ekonomik bloku AB’de büyümenin sırasıyla %1,6 ve %3,1’e gerilemesi beklenmektedir.

- Ülke grupları itibariyle büyümenin gelişimini gösteren grafik incelendiğinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2000 sonrası dönemde belirgin olarak ayrıştığı, ancak pandemi ve sonrasında yeniden yakınlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla, dünya ekonomisinin 2000-2019 döneminde farklı koşullara sahip olduğu söylenebilir. Bunun gerisinde muhtemelen önce yüksek petrol fiyatlarının, ardından da 2008-2009 küresel finans krizinin etkilerini azaltmak amacıyla gelişmiş ülkelerde uygulanan genişletici politikaların yarattığı likidite bolluğu bulunmaktadır. Bu likidite bolluğu, gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan ve daha çok da spekülasyon sermayeyi artırarak üretim ve ithalat kapasitelerini artırmasıyla yakından ilgilidir. Ancak, bu sürecin sürdürülebilirliği bulunmamaktaydı ve pandemi süreci ve sonrasında yaşananlar da bu yargıyı doğrular nitelikte gelişmelere neden olmuştur.

- Diğer taraftan grafikte dikkati çeken bir nokta da büyüme trendinin gelişmekte olan ülkelerde yavaşlaması, gelişmiş ülkelerde ise gerilemesidir. Ayrıca, küresel düzeyde büyümedeki istikrarsızlığın boyutlarının 2000 sonrasında çok daha belirgin hale geldiği anlaşılmaktadır. Yine, 2009 ve 2020 yıllarında yaşanan finans ve pandemi krizlerinde görülen ekonomik küçülme de çok derin bir şekilde yaşanmıştır. Bu sebeple, tüm ülkelerde ekonomi yönetimlerinin çok dikkatli olması, çok güçlü-tutarlı ve yeni küresel koşullara uygun politikalar izlemesi gereken bir dönemden geçildiği söylenebilir.

Büyüme verilerine bağlı olarak seçilmiş bazı ülkelerin 2022 yılı itibarıyla milli gelir (GSYİH-gayrisafi yurtiçi hasıla) düzeylerinde yaşanan gelişmeler Tablo 1.3'de verilmiştir. Buradan;

- 2022 yılı sonunda GSYİH'nın; ABD'de yaklaşık 2 trilyon dolar, Çin'de 600 milyar dolar arttığı görülmektedir. Böylece 1980 yılında ABD'nin sadece %10 büyüklüğünde GSYİH'ya sahip olan Çin'in, 2022 yılı sonunda bu oranı %73'e yükselttiği görülmektedir. Bu veriler ve trendler dikkate alındığında çok yakın bir dönemde Çin'in ABD'yi geçmesi olasılığının yüksek olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, ekonomik büyüklük olarak, son yıllarda yaptıkları atakla Hindistan'ın İngiltere'yi geçtiği, Almanya'nın da Japonya'yı zorlamaya başladığı görülmektedir. Bundan ötürü, gelecek 10 yıllık dönemde küresel ligin üst sıralarında önemli değişiklikler yaşanabilecektir.

TABLO 1.3: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE GSYİH'NIN GELİŞİMİ (Milyar \$)

	1980	1990	2000	2010	2015	2019	2020	2021	2022
ABD	2.857	5.963	10.251	15.049	18.206	21.373	20.894	22.996	25.035
Çin	303	397	1.206	6.034	11.114	14.341	14.863	17.745	18.321
Japonya	1.128	3.197	4.968	5.759	4.445	5.120	5.032	4.933	4.301
Almanya	854	1.599	1.949	3.402	3.358	3.889	3.887	4.263	4.031
Hindistan	189	327	477	1.708	2.104	2.832	2.668	3.176	3.469
B. Krallık	604	1.195	1.665	2.494	2.957	2.880	2.759	3.188	3.198
Fransa	702	1.272	1.366	2.647	2.439	2.729	2.636	2.957	2.778
Kanada	276	596	745	1.617	1.557	1.742	1.645	1.988	2.200
Rusya			278	1.633	1.357	1.696	1.484	1.779	2.133
İtalya	483	1.171	1.147	2.138	1.837	2.012	1.891	2.101	1.997
Brezilya	146	455	655	2.209	1.800	1.873	1.449	1.608	1.895
G. Kore	65	283	576	1.144	1.466	1.651	1.645	1.811	1.734
Avustralya	163	324	400	1.254	1.233	1.387	1.358	1.635	1.725
Meksika	229	290	708	1.058	1.172	1.269	1.090	1.298	1.425
İspanya	231	536	599	1.423	1.196	1.393	1.280	1.426	1.390
Endonezya	99	138	179	755	861	1.119	1.062	1.187	1.289
Hollanda	194	321	418	848	766	910	909	1.014	991
Türkiye	97	208	274	777	864	759	720	818	853
İsviçre	122	266	279	598	694	722	739	800	807
Polonya	57	62	172	480	477	597	600	679	716
Arjantin	234	158	318	425	642	452	389	487	631
İsveç	140	260	263	496	505	534	547	636	604
G. Afrika	89	126	152	417	347	388	338	419	411
Romanya	46	39	37	166	178	250	250	284	300
Portekiz	33	79	119	238	199	240	228	250	256
Y. Zelanda	23	46	54	145	176	211	211	247	243
Yunanistan	57	97	131	297	196	205	189	216	222
Macaristan	23	34	47	132	125	164	157	182	185
Bulgaristan	32	26	13	51	51	69	70	80	85
Venezuela	70	48	118	318	125	74	45	60	82

Kaynak: IMF

Küresel ligin üst sıralarında değişimler yaşanma potansiyeli bulunurken, Türkiye'nin ise konumunu kaybettiği ve 17. sıralardan 21. sıralara gerilediği anlaşılmaktadır.

Uluslararası karşılaştırmalarda dolar bazında verilerin kullanılması ve doların her ülkedeki satınalma gücünün farklı olması nedeniyle daha sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi amacıyla satınalma gücü paritesi (PPP) yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem ile bir doların satın alma gücünün ülkeler bazında farklılaştığı varsayımıyla GSYİH verileri yeniden hesaplanmaktadır. Tablo 1.4'den görülebileceği gibi;

- Bu hesaplama yöntemine göre; bir ABD dolarının Çin'deki satınalma gücü ABD'dekinden %64 daha fazla olduğu için Çin'in GSYİH'sı 30 trilyon dolara yükselmektedir. Ekonomik büyüklük olarak Çin 2019 yılından itibaren ABD'yi geçmiş ve dünyanın en büyük ekonomisi olmuştur. Zaman içinde iki ülke arasındaki farkın Çin lehine açıldığı görülmektedir.
- Yine aynı yöntemle Hindistan'da dünyanın üçüncü büyük ekonomisi olmaktadır. Bu durum bir ABD dolarının bu ülkede 3,36 kat daha fazla satınalma gücüne sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

TABLO 1.4: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE GSYİH'NİN GELİŞİMİ (Milyar \$-PPP)

	1980	1990	2000	2010	2015	2019	2020	2021	2022
Çin	303	1.105	3.657	12.283	17.880	23.356	24.168	27.206	30.074
ABD	2.857	5.963	10.251	15.049	18.206	21.373	20.894	22.996	25.035
Hindistan	372	962	2.025	5.161	7.160	9.526	9.005	10.194	11.665
Japonya	1.068	2.506	3.476	4.534	5.201	5.485	5.295	5.607	6.110
Almanya	855	1.617	2.398	3.219	3.890	4.692	4.573	4.888	5.317
Rusya			1.538	3.039	3.526	4.182	4.119	4.494	4.650
Endonezya	190	532	987	2.057	2.648	3.332	3.302	3.566	4.024
Brezilya	571	1.002	1.582	2.799	3.015	3.241	3.153	3.436	3.783
B. Krallık	512	1.025	1.605	2.283	2.795	3.312	3.041	3.403	3.776
Fransa	578	1.113	1.683	2.345	2.719	3.241	3.021	3.359	3.688
Türkiye	159	397	700	1.281	2.023	2.469	2.547	2.954	3.321
İtalya	614	1.153	1.663	2.114	2.242	2.674	2.462	2.735	3.022
Meksika	404	733	1.268	1.806	2.231	2.628	2.446	2.669	2.920
G. Kore	83	323	789	1.536	1.934	2.309	2.321	2.517	2.766
Kanada	289	564	917	1.359	1.595	1.939	1.860	2.025	2.240
İspanya	294	594	968	1.471	1.622	2.007	1.811	1.983	2.216
Avustralya	155	324	554	925	1.112	1.343	1.330	1.454	1.615
Polonya	172	255	452	813	1.021	1.317	1.304	1.438	1.599
Hollanda	165	314	532	750	852	1.031	1.003	1.095	1.227
Arjantin	173	231	428	737	867	1.034	942	1.083	1.207
G. Afrika	149	260	382	661	759	839	795	869	950
İsviçre	114	214	296	437	541	629	621	674	738
Romanya	111	179	186	347	428	607	591	652	731
İsveç	88	172	261	400	481	575	569	623	684
Portekiz	59	129	212	282	307	375	348	380	432
Macaristan	68	114	145	220	264	336	325	362	410
Yunanistan	84	136	212	311	290	331	305	344	388
Y. Zelanda	29	52	86	137	171	219	217	238	261
Bulgaristan	47	87	58	111	132	170	164	178	198
Venezuela	119	188	284	476	521	227	161	168	191

Kaynak: IMF

- Satınalma gücü paritesi yaklaşımı ile Türkiye'nin GSYİH'sının 2022 yılı itibariyle 3,3 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir. Buna göre bir doların Türkiye'deki satınalma gücü, 2021 yılında ABD'dekinin 3,61 kat iken 2022 yılında 3,89 katına yükselmiştir. Bu katsayı tabloda yer alan ülkeler arasındaki en yüksek katsayıdır ve doların en yüksek satınalma gücüne sahip olduğu ülke Türkiye'dir.

Tablo 1.5'de ise önemli bir ekonomik refah göstergesi olan kişi başına düşen gelir verileri yer almaktadır. Buna göre;

- 2022 yılı itibariyle incelenen ülkeler içinde en yüksek kişi başına düşen gelire İsviçre, AB, Avusturalya ve Kanada sahiptir. Bu ülkeler 2022 yılında kişi başına düşen gelirlerini artırmaya devam etmişler ve aynı zamanda 1980-2022 döneminde kişi başı gelirini en fazla artıran ülkeler olmuşlardır. Avrupa ülkeleri arasında ise kişi başına düşen gelirini hem artıran hem de düşüren ülkeler bulunmaktadır. Bu gelişmede ekonomilerinin yavaşlamasının yanında Euro/Dolar paritesindeki gerilemenin de rolü olmuştur.

TABLO 1.5: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE KİŞİBAŞINA GSYİH'NİN GELİŞİMİ (Dolar)

	1980	1990	2000	2010	2015	2019	2020	2021	2022	1980-2022
İsviçre	19.427	39.843	38.970	76.830	84.229	84.476	85.870	92.249	92.434	73.008
ABD	12.553	23.848	36.313	48.586	56.730	65.052	63.078	69.227	75.180	62.627
Avustralya	11.000	18.860	20.879	56.539	51.413	54.323	52.953	63.464	66.408	55.407
Kanada	11.281	21.572	24.297	47.627	43.626	46.404	43.307	52.015	56.794	45.513
İsveç	16.877	30.254	29.589	52.659	51.274	51.694	52.706	60.816	56.361	39.484
Hollanda	13.750	21.582	26.328	51.166	45.303	52.673	52.222	57.997	56.298	42.547
Almanya	11.110	20.249	23.925	42.380	41.107	46.799	46.735	51.238	48.398	37.288
B. Krallık	10.715	20.884	28.280	39.732	45.419	43.121	41.127	47.329	47.318	36.602
Y. Zelanda	7.246	13.440	14.020	33.394	38.214	42.343	41.391	48.317	47.278	40.033
Fransa	13.070	22.490	23.212	42.179	37.938	41.925	40.378	45.188	42.330	29.261
Japonya	9.659	25.896	39.173	45.136	35.006	40.566	39.981	39.301	34.358	24.699
İtalya	8.559	20.652	20.153	35.816	30.464	33.628	31.707	35.473	33.740	25.180
G. Kore	1.715	6.610	12.263	23.077	28.737	31.902	31.728	35.004	33.592	31.877
İspanya	6.128	13.694	14.761	30.567	25.764	29.576	27.039	30.090	29.198	23.070
Portekiz	3.339	7.957	11.531	22.539	19.252	23.333	22.177	24.296	24.910	21.572
Yunanistan	5.898	9.598	12.165	26.743	18.024	19.130	17.603	20.263	20.876	14.978
Polonya	1.595	1.629	4.485	12.620	12.564	15.727	15.802	17.946	19.023	17.428
Macaristan	2.151	3.312	4.619	13.173	12.690	16.731	16.044	18.732	18.983	16.831
Romanya	2.052	1.642	1.662	8.195	8.942	12.863	12.909	14.795	15.619	13.567
Rusya			1.902	11.431	9.258	11.555	10.155	12.219	14.665	14.665
Arjantin	8.361	4.858	8.639	10.413	14.895	10.054	8.572	10.617	13.622	5.261
Çin	307	347	951	4.500	8.034	10.170	10.525	12.562	12.970	12.663
Bulgaristan	3.673	2.920	1.625	6.753	7.099	9.914	10.120	11.746	12.505	8.832
Meksika	3.384	3.450	7.166	9.299	9.657	10.026	8.528	10.062	10.948	7.564
Türkiye	2.134	3.738	4.238	10.533	10.974	9.133	8.612	9.654	9.961	7.827
Brezilya	1.230	3.106	3.772	11.333	8.846	8.914	6.841	7.564	8.857	7.628
G. Afrika	3.075	3.426	3.382	8.130	6.257	6.609	5.661	6.965	6.739	3.664
Endonezya	673	771	870	3.178	3.368	4.194	3.931	4.361	4.691	4.018
Venezuela	4.671	2.493	4.821	11.158	4.097	2.675	1.608	2.157	3.052	-1.619
Hindistan	271	374	451	1.384	1.606	2.072	1.933	2.280	2.466	2.195

Kaynak: IMF

- Türkiye’de ise 2022 yılı sonunda kişi başına düşen gelirin çok az bir oranda artması beklenmektedir. Ancak, bu artışa rağmen kişi başına gelir hala 2010 yılının gerisinde kalmaktadır. Ayrıca, Türkiye 1980-2022 döneminde gelir artışı açısından diğer birçok ülkeye oranla düşük performans göstermiştir. Bu doğrultuda, ekonomi politikaları ve öncelikleri konusunda uzun dönemli bir değerlendirme yapıp yeni yollar bulunması gereği aşikardır.

1.3. KÜRESEL TİCARETTE GELİŞMELER

Dünya ekonomisinin önce 2009 yılında finansal piyasalardaki gelişmeler, ardından da 2020 yılında pandemi nedeniyle büyük vurgunlar yemesinin ardından küreselleşmenin geleceği daha yoğun olarak tartışılır hale gelmiştir. Bu çerçevede küreselleşmenin bittiğini ve bu nedenle “tersine küreselleşme” sürecinin başladığını iddia edenler olmuştur. Bunlara karşı ise, uzun süredir devam eden küreselleşmenin ülkeleri/firmaları birbiriyle çok bağımlı hale getirdiği, olağanüstü koşullar nedeniyle yavaşlamış olmasına rağmen küreselleşmenin yeniden ivme kazanacağını savunan yaklaşımlar söz konusudur. Hatta dünyada mevcut sorunların (küresel iklim değişikliği, yüksek borçluluk, açlık/yoksulluk, kaçak göçler vb.) tekil ülkeler tarafından çözülebilmesinin mümkün olmayacağı için küreselleşmenin zorunlu olarak devam etmesi gerektiğine yönelik ifadelerle de sıkça karşılaşılmaktadır. Yani, dünya ekonomisinde tercih edilecek yollara bağlı olarak yeni bir döneme girileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2022 yılında küresel ticarete yaşanan gelişmeleri değerlendirmek amacıyla kullanılacak istatistikler Tablo 1.6’da verilmiştir. Buradan;

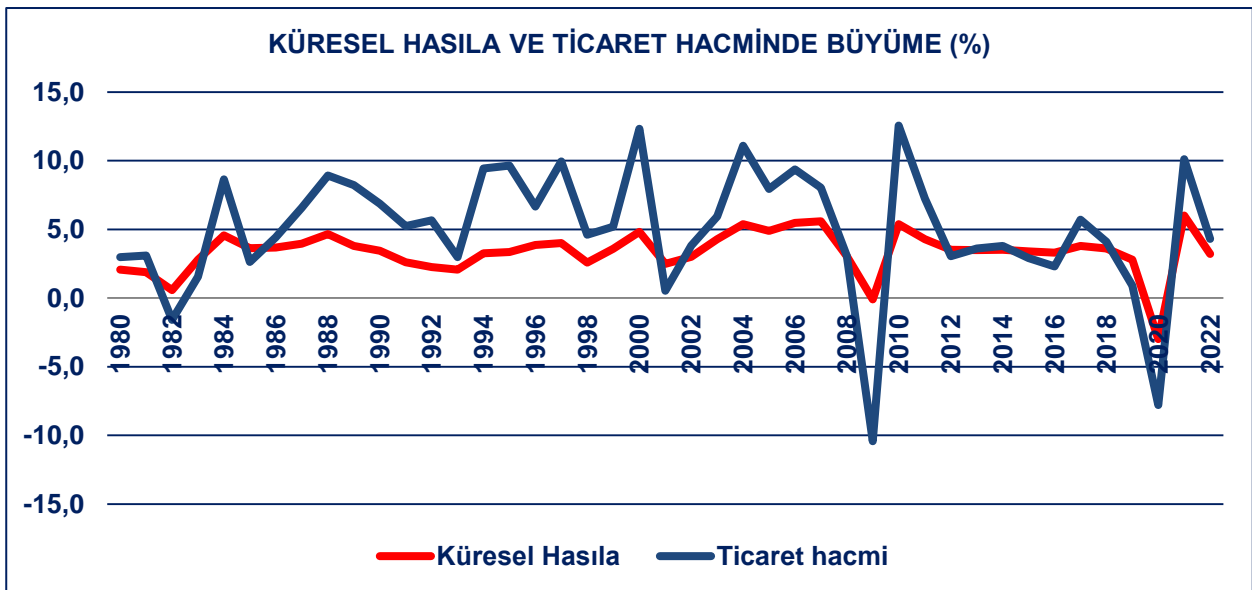
- 2022 yılında mal ihracatının yaklaşık 2,3 trilyon dolar artmasının beklendiği ve böylece ihracatın küresel hasılaya oranının 2014 sonrası dönemin en yüksek değerine ulaşmasının beklendiği görülmektedir. Benzer bir durum mal ve hizmet ihracatı toplamı için de geçerli olmuş ve hizmet ihracatının 600 milyar dolar düzeyinde artmasıyla, mal-hizmet ihracatı ilk kez 30 trilyon dolar sınırını aşmıştır. Buradan hareketle, dünya mal ve hizmet üretiminin yaklaşık üçte biri dış ticarete konu olmuştur.

TABLO 1.6: KÜRESEL TİCARETTE GELİŞMELER

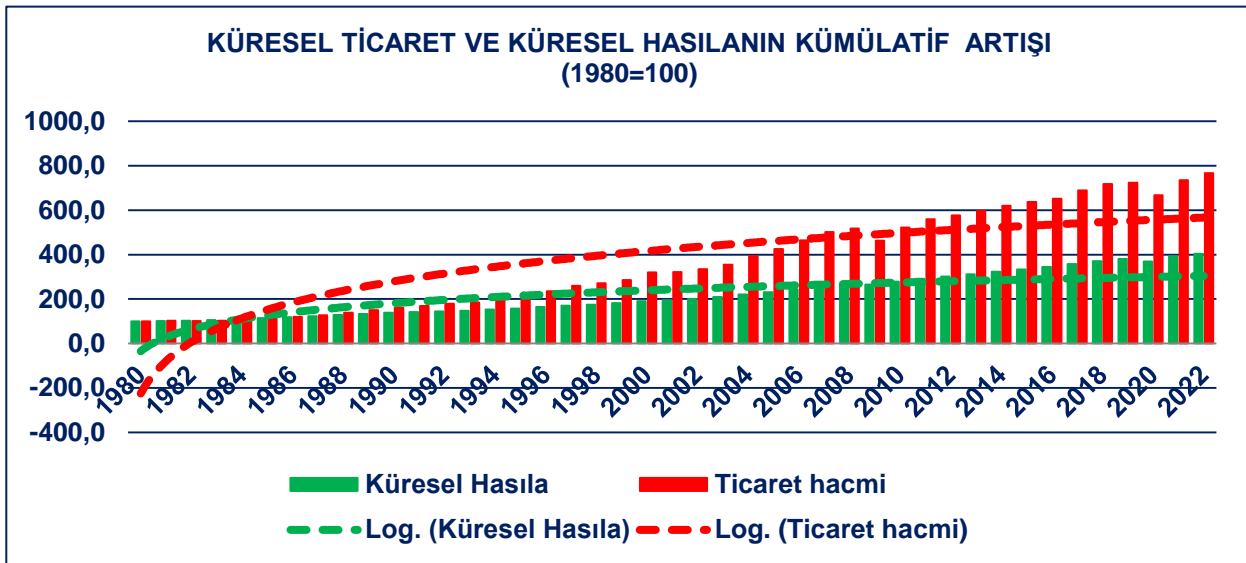
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Küresel Hasıla (Trilyon Dolar)	79,4	74,9	76,2	81,0	86,2	87,6	85,4	97,0	101,5
Mal İhracatı (Trilyon Dolar)	18,6	16,2	15,7	17,4	19,1	18,5	17,2	21,7	24,0
Mal İhracatı/Küresel Hasıla (%)	23,4	21,6	20,6	21,5	22,2	21,1	20,1	22,4	23,6
Mal-Hizmet İhracatı (Trilyon Dolar)	23,8	21,1	20,7	22,9	25,0	24,6	22,2	27,6	30,5
Mal-Hizmet İhracatı/Küresel hasıla (%)	30,0	28,2	27,2	28,3	29,0	28,1	26,0	28,5	30,0
Dünya Mal-Hizmet Ticaret Hacmi(%)	3,8	2,9	2,3	5,7	4,1	0,9	-7,8	10,1	4,3
İthalat (Değişim %)									
Gelişmiş ülkeler	4,0	4,7	2,5	4,8	3,8	2,1	-8,4	9,5	6,0
Gelişmekte olan ülkeler	4,3	-0,6	1,6	7,5	5,2	-1,0	-7,8	11,8	2,4
İhracat(Değişim %)									
Gelişmiş ülkeler	3,8	3,7	2,0	5,1	3,6	1,2	-9,0	8,7	4,2
Gelişmekte olan ülkeler	3,4	1,9	2,8	6,4	4,3	0,5	-4,8	11,8	3,3

Kaynak: IMF

- 2022 yılında ayrıca gelişmiş ülkelerin; ihracatını %4,2, ithalatını %6 oranında, gelişmekte olan ülkelerin ise ihracatlarını %3,3, ithalatlarını %2,4 oranında artırdıkları öngörülmektedir. Diğer taraftan, tüm ülkelerde endüstri içi ticaretin artmış olması, doğrudan yabancı yatırımların çok büyük tutarlara ulaşması, artık ihracat ve ithalat rakamlarının ihtiyatla değerlendirilmesi, dış ticaret verilerinde “ulusal katma değer” referanslı hesaplamalara gidilmesi gereğini ortaya koymaktadır.
- Bu arada, küresel üretim değeri ile ticaret hacmindeki genel gelişim incelendiğinde; özellikle 2012 yılı sonrası dönemde ticaret hacmindeki büyümenin, çoğunlukla, üretim artışının gerisinde kaldığı görülmektedir. Özel koşullara sahip bu dönemdeki bu gelişme, küreselleşmenin yavaşlaması ve hatta gerileyeceğine ilişkin olarak kullanılan temel argümanlardan biridir.

- 1980 yılını baz alarak küresel hasıla ve ticaret hacmi artış oranları üzerinden oluşturduğumuz endekslere ilişkin grafik, Doğu blokunun yıkılmasının ardından ticaret hacmi artışının belirgin şekilde üretim artışının üzerine çıktığını ortaya koymaktadır. 2000 yılı sonrasında ise önce yüksek petrol fiyatlarının ihracatçı ülkelere sağladığı yüksek gelirler, daha sonra küresel finans krizinin etkilerinin azaltılması ve nihayet pandeminin etkilerinin giderilmesi amacıyla uygulanan genişletici para ve maliye politikalarının oluşturduğu bol likidite döneminin ticaret artışını hızlandırdığı görülmektedir. Grafikteki trend çizgileri; küresel büyümenin istikrar kazandığına, ticaret hacmi artışının ise yavaşladığına işaret etmektedir.

- Tablo 1.7’de yer alan dönemsel veriler de bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Nitekim 2016-2022 dönemi, %2,8 ile 1980 sonrasında en düşük ortalama küresel büyümenin görüldüğü dönem olmuştur. Yine küresel ticaret hacmindeki %2,8’lik artış, 1986 sonrası dönemin en düşük düzeyine karşılık gelmektedir.

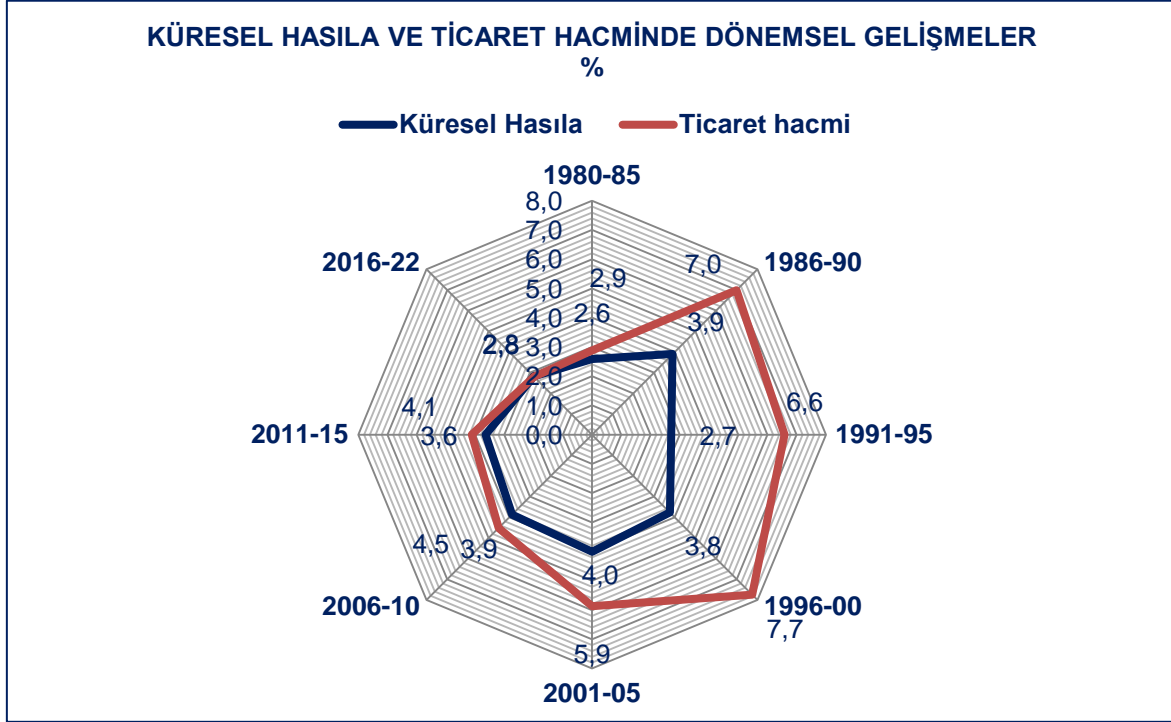
TABLO 1.7: KÜRESEL HASILA VE TİCARET HACMİNDE GELİŞMELER

DÖNEM	Küresel Hasıla (A)	Ticaret hacmi (B)	FARK (B-A)
1980-85	2,6	2,9	0,3
1986-90	3,9	7,0	3,1
1991-95	2,7	6,6	3,9
1996-00	3,8	7,7	4,0
2001-05	4,0	5,9	1,9
2006-10	3,9	4,5	0,7
2011-15	3,6	4,1	0,5
2016-22	2,8	2,8	0,0

Kaynak: IMF

- Diğer taraftan, ilgili veriler ve grafik incelendiğinde, 1980 sonrası dönemde en yüksek küresel hasıla artışının %4 ile 2001-2005, en düşük hasıla artışının ise 1980-85 döneminde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Yine, 1980 sonrası dönemde küresel mal ve hizmet ticaret hacmindeki en yüksek oranlı artışın %7,7 ile 1996-2000, en düşük artışın ise %2,8 ile 2016-22 döneminde gerçekleştiği görülmektedir.

- Bu arada küresel üretim ile küresel ticaretin artış hızlarındaki ticaret lehine farklılığın 1986-2000 döneminde arttığı, yani bu dönemde dışa açılma ve küreselleşme sürecinin hızlandığı söylenebilir. Ancak, izleyen dönemde bu farkın, daha çok ticaret hacmi artışına bağlı olarak azaldığı ve 2016-22 döneminde sıfırlandığı görülmektedir. 2022 sonrası dönemde ise dünya ekonomisinde yeni yön arayışlarının belirginleşeceği öngörülebilir.

1.4. DÖVİZ KURLARI VE DIŞ DENGEDE GELİŞMELER

Dünya ekonomisinde ticaretin düzeyi ve yönü üzerinde etkili olan değişkenlerin başında döviz kurları ve çapraz kurlar gelmektedir. Her bir ülke için reel döviz kurunun düzeyi rekabet gücü, çapraz kurlar ise dış ticaretin yönü üzerinde etkili olmaktadır. Bu iki göstergeye bağlı olarak ticaret yaratıcı ve saptırıcı etkiler ile karşılaşılmaktadır. Ayrıca, küresel düzeyde üretimin arttığı, ticaret hacminin hızlı büyüdüğü dönemler ile tersi koşulların geçerli olduğu dönemlerde bu göstergelerin önemi farklılaşmaktadır.

Nitekim, dünya ekonomisi ve ticaret hacminin yavaşladığı/daraldığı dönemlerde ihracatlarının gerilemesine izin vermek istemeyen ülkeler parasının değerinin düşük kalmasını (kurların artmasına) sağlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle, kur savaşlarının dış ticaret kadar eskiye gittiği söylenebilir.

2022 yılında döviz kurlarında yaşanan gelişmelerin yer aldığı Tablo 1.8 incelediğinde;

- 2021 yılının ardından 2022 yılında da ABD dolarının hemen hemen tüm ülke paraları karşısında değer kazandığı görülmektedir. ABD doları karşısında; Euro %6,4, Japon Yeni %12,1, İngiliz Sterlini %10,8, Çin Yuanı %7,4, G. Kore wonu %6,2 düzeyinde değer kaybetmiştir ve ABD başlıca güçlü rakipleri karşısında dış ticaret boyutuyla dezavantajlı duruma düşmüştür. Ancak, bunun karşısında ABD dolarının küresel rezerv para olma imtiyazı güçlenmiştir.
- Tablodaki veriler çerçevesinde, ABD doları karşısında ulusal paraları en fazla değer kaybeden iki ülke ise Arjantin ve Türkiye olmuştur. Değer kaybı Arjantin pezosunda %42,2, TL'de ise %27,7 olmuştur.

TABLO 1.8: BAŞLICA ÜLKELERDE DOLAR KURUNUN GELİŞİMİ

ÜLKE	4 Ocak 2023 itibarıyla	
	Dolar Kuru	Bir yıllık değişim %
Japonya	132	-12,1
Çin	6,88	-7,4
İngiltere	0,83	-10,8
Euro bölgesi	0,94	-6,4
Rusya Fed.	72,8	3,2
Arjantin	179	-42,2
Brezilya	5,46	3,9
Hindistan	82,8	-10,0
Endonezya	15.588	-8,2
Güney Kore	1,272	-6,2
Güney Afrika	16,9	-5,5
Türkiye	18,7	-27,7

Kaynak: The Economist.com

- İncelenen ülkeler arasında 2022 yılında ABD doları karşısında, parası değer kazanan ülkeler ise Brezilya (%3,9) ve Rusya Federasyonu (%3,2) olmuştur. Ukrayna'ya açtığı savaş yüzünden ambargolarla karşı karşıya olmasına rağmen, Rusya'nın para biriminin değerlenmesi, bu ülkenin cari fazla veriyor olması ve faiz politikasını etkin olarak kullanmasıyla yakından ilgilidir.

Ülkeler bazında ulusal paraların değerindeki değişimler ile küresel düzeyde çapraz kurlardaki değişimlerden mal ve hizmet ticaret hacmi yanında sermaye hareketleri de etkilenmektedir. Bu etkilenmenin düzeyi ve beklentilere bağlı olarak da tekrar ulusal para değerleri değişebilmektedir. Kuşkusuz, küresel ekonomik konjonktürdeki değişimler de bu süreçte devreye girmekte, 2009 küresel finans krizi, 2020 pandemi krizi ve 2022 Rusya-Ukrayna savaşı gibi konjonktürü ciddi düzeyde olumsuz etkileyen gelişmelerle de karşılaşılabilir. Bu bağlantılı gelişmeler sonucu seçilmiş bazı ülkelerin cari işlemler dengesinde ortaya çıkan gelişmeler Tablo 1.9'da verilmiştir. Buna göre;

- IMF tarafından 2022 yılı Ekim ayında açıklanan tahminler çerçevesinde; Çin 2021 yılının ardından 2022 yılında da 329 milyar dolar ile en çok cari fazla veren ülke olmuştur. 2020 yılına kadar en yüksek cari fazlaya sahip ülke Almanya iken, 2021 yılında Çin'in ardından 2022 yılında da; Rusya'nın Almanya'yı geçmesi beklenmektedir. Çin, yapısal gelişmeler, Rusya ise konjonktürel nedenlerle bu noktaya gelmiş görünmektedir.
- Çin, Rusya ve Almanya'nın ardından en yüksek cari fazla veren ülkeler, Hollanda, Japonya, G. Kore ve İsviçre olmuştur. Böylece adları geçen yedi ülke cari işlemler liginde üst basamaklardaki yerini korumuştur.

TABLO 1.9: BAŞLICA ÜLKELERDE CARİ DENGE (Milyon Dolar)

	1980	1990	2000	2010	2018	2019	2020	2021	2022
Çin	-	-	20,4	237,8	24,1	102,9	248,8	317,3	329,6
Rusya	-	-	45,4	67,5	115,7	65,7	35,4	122,3	259,3
Almanya	-15,2	50,1	-34,3	195,4	316,3	294,3	272,5	313,6	168,7
Hollanda	-0,9	8,1	7,3	58,8	99,1	81,9	64,9	91,6	74,0
Japonya	-10,8	44,7	130,6	221,1	177,8	176,3	146,9	142,2	58,1
G. Kore	-6,9	-2,8	10,2	28,0	77,5	59,7	75,9	88,3	55,3
İsviçre	-0,6	7,9	29,7	81,4	44,8	39,8	21,2	75,5	50,1
Avusturalya	-3,9	-15,7	-16,4	-45,9	-31,3	6,0	32,5	51,4	36,6
Endonezya	2,9	-3,2	8,0	5,3	-30,6	-30,3	-4,4	3,4	28,1
Kanada	-6,1	-20,5	19,0	-57,6	-41,0	-35,5	-29,4	0,9	11,6
G. Afrika	3,3	1,5	-0,2	-5,6	-11,9	-10,0	6,7	15,4	4,9
Arjantin	-2,6	4,7	-9,1	-1,6	-27,1	-3,5	3,1	6,7	-2,0
İspanya	-5,3	-18,1	-25,8	-52,0	26,7	29,3	10,6	13,2	-2,4
İtalya	-17,0	-21,7	-3,1	-70,4	52,9	64,8	70,9	51,3	-3,3
Yunanistan	-2,2	-3,5	-7,8	-29,9	-7,6	-4,6	-13,8	-14,1	-14,9
Meksika	-12,3	-10,4	-18,8	-4,8	-24,3	-3,4	27,1	-4,8	-17,6
Brezilya	-12,8	-3,8	-25,0	-79,2	-51,5	-65,0	-24,5	-27,9	-27,5
Fransa	-4,2	-9,9	15,0	-16,6	-23,2	14,0	-47,4	10,6	-35,1
Türkiye	-3,1	-2,6	-9,9	-44,6	-21,7	5,3	-35,5	-13,6	-48,3
Hindistan	-2,8	-9,6	-2,7	-47,9	-57,2	-24,5	24,0	-38,7	-120,6
İngiltere	3,2	-36,6	-36,4	-76,6	-112,6	-76,8	-69,0	-82,5	-153,9
ABD	2,3	-79,0	-401,9	-432,0	-439,8	-446,0	-619,7	-846,4	-985,3

Kaynak: IMF

- ABD'nin, ulusal parasının iki yıl üst üste değer kazanmasına bağlı olarak cari açığında önemli artış olmuş ve 2022 yılında 985 milyar dolara yükselmiştir. Böylece cari açığın rekor kırması beklenmektedir.
- 2022 yılı sonunda cari açık büyüklüğü itibariyle ABD'yi İngiltere, Hindistan ve Türkiye'nin izlemesi beklenmektedir. Yani, Türkiye bu boyutta da ön plana çıkan bir ülke olmuştur.
- Bu veriler çerçevesinde; Türkiye, dünya genelinde cari açığın GSYİH'ya oranının en yüksek olduğu ülkelerin başında beklenmektedir. Bu veri, döviz rezervlerinin yetersizliği ve bir yılda vadesi gelecek dış borçlar ile birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin oldukça kırılgan durumda olduğu söylenebilir.

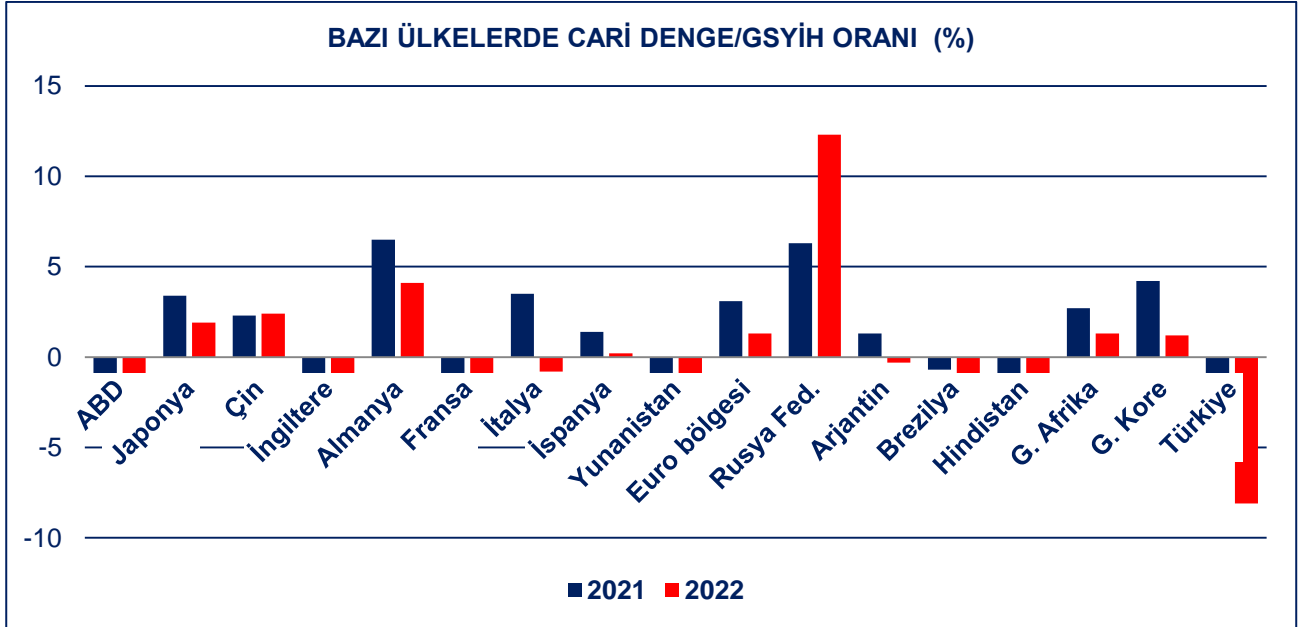
TABLO 1.10: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE CARİ DENGE/GSYİH % (2022)

ÜLKE	2021	2022
ABD	-3,7	-3,5
Japonya	3,4	1,9
Çin	2,3	2,4
İngiltere	-2,6	-5,9
Almanya	6,5	4,1
Fransa	-1,2	-1,9
İtalya	3,5	-0,8
İspanya	1,4	0,2
Yunanistan	-4,3	-5,9
Euro Bölgesi	3,1	1,3
Rusya Fed.	6,3	12,3
Arjantin	1,3	-0,3
Brezilya	-0,7	-3,0
Hindistan	-1,6	-2,7
G. Afrika	2,7	1,3
G. Kore	4,2	1,2
Türkiye	-1,9	-8,1

(*) 2022 gerçekleşme tahmini

Kaynak: The Economist.com

- Türkiye'nin ardından en yüksek cari açık oranına sahip ülkelerin İngiltere, Yunanistan ve ABD olduğu görülmektedir. ABD ve İngiltere'nin rezerv niteliği olan paralara sahip olması, cari açığın bu iki ülkede sorun yaratmasını güçleştirirken, aynı suyun iki yakasındaki Türkiye ve Yunanistan için aynı şeyi söylemek güçtür.

Kısaca ifade etmek gerekirse 2022 yılında cari işlemler dengesi ligindeki tablonun genelde pek değişmediği, Türkiye ve Yunanistan'da kötü tablonun bir adım daha ileriye taşındığı anlaşılmaktadır.

1.5. BÜTÇE VE KAMU BORÇLANMA FAİZLERİNDE GELİŞMELER

Devlet bütçesi ve kamu borç stoku bir ülke ekonomisinin yönetim perspektifini ve risk algısını etkileyen önemli göstergelerdir. Tablo 1.11’de önemli bazı ülkelere ilişkin bütçe ve kamu borçlanma faizleri verilmiştir. Buna göre;

- İncelenen ülkelerin tümünde bütçe açık vermektedir. Ancak, bütçe açığının düzeyinde Çin, Rusya ve Türkiye dışındaki tüm ülkelerde iyileşme görülmektedir. Bundan ötürü, pandemi süreci ve sonrasında uygulanan genişletici maliye politikalarından geriye dönüş başlamıştır. Bu gelişme, merkez bankalarının faiz artırımları ile birlikte değerlendirildiğinde, özellikle gelişmiş ülkelerin enflasyonla mücadeledeki kararlı duruşlarını yansıtmaktadır.

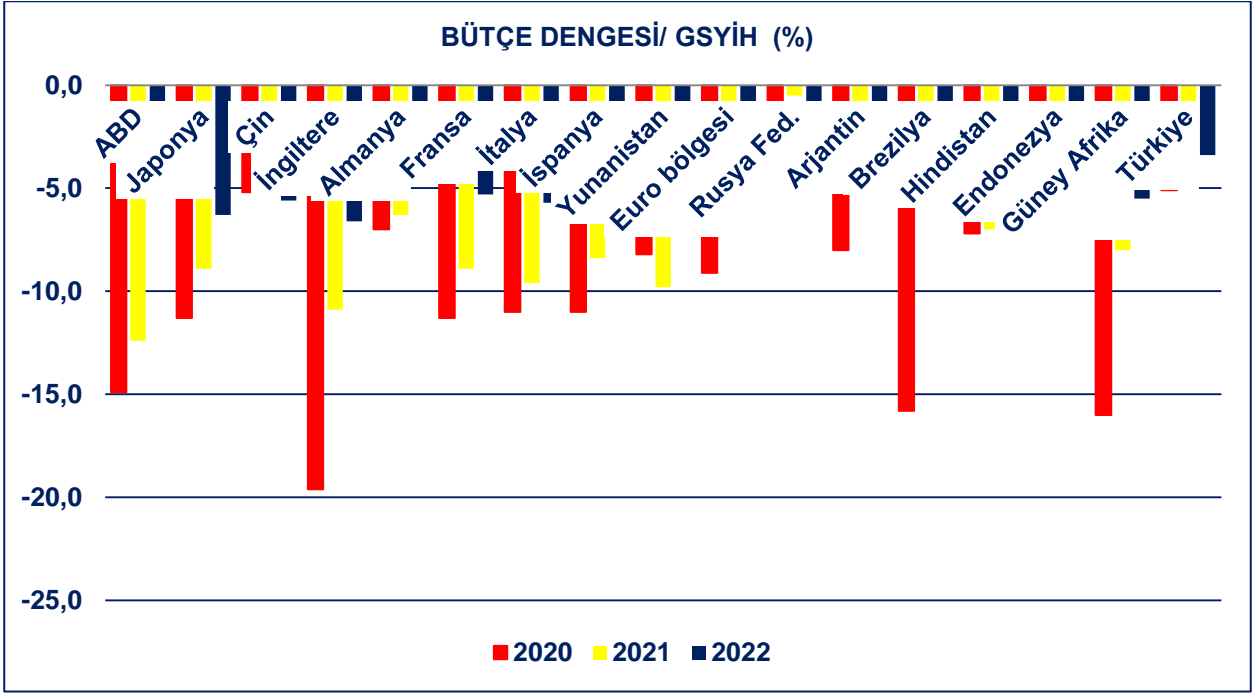
TABLO 1.11: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE BÜTÇE DENGESİ VE TAHVİL FAİZLERİ

ÜLKE	Bütçe dengesi/ GSYİH		10 Yıllık Tahvil Faizi %	
	2021	2022(*)	2021	2022(*)
ABD	-12,4	-5,5	1,5	3,7
Japonya	-8,9	-6,3	0,0	--
Çin	-4,9	-5,6	2,6	2,6
İngiltere	-10,9	-6,6	0,9	3,8
Almanya	-6,3	-4,1	-0,2	2,3
Fransa	-8,9	-5,3	1,1	3,0
İtalya	-9,6	-5,7	0,5	4,3
İspanya	-8,4	-4,7	0,5	3,5
Yunanistan	-9,8	-4,5	1,3	4,5
Euro Bölgesi	-7,2	-4,2	-0,2	2,3
Rusya Fed.	-0,5	-1,1	8,4	10,3
Arjantin	-4,6	-4,2	--	--
Brezilya	-5,8	-4,7	10,3	13,3
Hindistan	-7,0	-6,4	6,5	7,3
Endonezya	-6,0	-3,9	6,3	7,0
Güney Afrika	-8,0	-5,5	9,4	10,0
Güney Kore	-3,1	-3,1	2,2	3,6
Türkiye	-3,0	-3,4	23,2	8,7

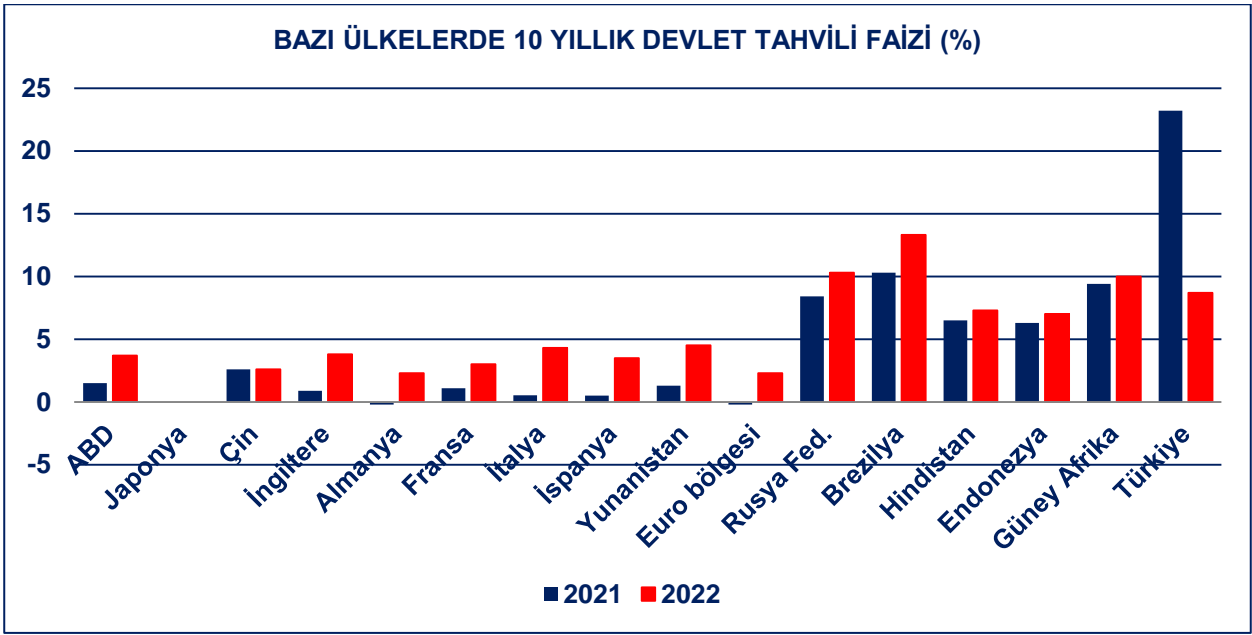
(*) Gerçekleşme tahmin

Kaynak: The Economist.com

- Diğer taraftan, Rusya bütçesindeki bozulmanın Ukrayna savaşından kaynaklandığı söylenebilir. Çin’in ise yavaşlayan dış talebi iç talep ile ikame etmek istemesi ve böylece büyümeyi canlı tutmak amacıyla uyguladığı genişletici maliye politikalarının böyle bir sonuç ürettiği anlaşılmaktadır.

- 2022 yılında bütçe açıklarının azaltılmasına rağmen, kamu borçlanma faizlerinde artış olmuştur. Bu gelişme bir taraftan enflasyondaki artış nedeniyle reel faizlerin düşmesini engellemek, diğer taraftan da enflasyonla mücadeleye katkı vermek için gerçekleştirilmiştir.
- Tablo 1.11'de dikkat çeken boyut, incelenen ülkeler içinde tahvil faizlerinin düştüğü tek ülkenin Türkiye olmasıdır. Bütçe açığını artırarak genişletici maliye politikası izlendiği söylenebilecek Çin'in bile faizleri düşürmediği bir yılda, Türkiye'nin reel faizlerini yıl içinde %-(0-60) düzeylerine kadar gerilemesine neden olan bir faiz politikası izlemesi dikkat çekicidir. Bu politikanın sonuçlarının "iyi" olduğu yönünde bir görüntünün varlığından bahsetmek de pek olası görünmemektedir. Bu sebeple, bu uygulamanın ve sonuçlarının uzun süre tartışılacağı anlaşılmaktadır.

Kısaca ifade etmek gerekirse; incelenen ülkeler artan enflasyonla mücadele edebilmek için, ekonomiyi yavaşlatma pahasına, hem bütçe açıklarını azaltmak hem de faizleri artırmak yönünde güçlü adımlar atmıştır. Türkiye ise bu süreçte bir “istisna” olarak yüksek enflasyon pahasına büyümeyi ön planda tutmuştur.

1.6 KAMU BORÇLARINDA GELİŞMELER

Dünya genelinde birçok ülkenin borç sorunuyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Parası “rezerv” niteliğinde olan ve cari fazla veren ülkeler açısından dış borçların sorun yaratma potansiyelinin düşük olduğu söylenebilir. Ancak, aynı şeyi cari açık veren gelişmekte olan ülkeler için söylemek güçtür. Yine iç borç stokunun yüksekliği nedeniyle konjonktürel veya yapısal olmasına ve ülkenin gelişme düzeyine göre farklı sonuçlar çıkabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde daha çok konjonktürel, gelişmekte olan ülkelerde ise daha çok kaynak yetersizliği ve politik gerekçeler; bütçe açığı ve iç borçlanmaya neden olmaktadır. Bu arada sermaye hareketleri serbestleştirilmiş ülkelerde, özellikle de dövizin ülke içinde de yoğun olarak kullanıldığı (çift paralı) gelişmekte olan ülkelerde, iç ve dış borçların artması sonucu bir süre sonra iç-dış borç ayrımı da zorlaşmaktadır. Yani, borç yönetimi tüm ülkelerde önemli bir konudur.

Tablo 1.12’de seçilmiş ülkelerde kamu borç stokunun gelişimi milli gelire (GSYİH) oranla verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi;

- 2022 yılında; Japonya, Macaristan, Almanya, Y. Zelanda ve Güney Kore dışındaki tüm ülkelerde kamu borç stokunun GSYİH’ya oranı gerilemiştir. Böylece, 2021 yılında var olan bu eğilim 2022 yılında da devam etmiştir.

TABLO 1.12: KAMU BORÇ STOKU/GSYİH (%)

	2000	2010	2019	2020	2021	2022	Değişim(%)
Japonya	135,6	205,7	236,3	259,4	262,5	263,9	1,4
Yunanistan	105,8	147,5	185,6	212,4	199,4	177,6	-21,8
İtalya	109,0	119,2	134,1	155,3	150,9	147,2	-3,6
ABD		95,2	108,8	134,5	128,1	122,1	-6,0
Portekiz	54,2	100,2	116,6	135,2	127,4	114,7	-12,7
İspanya	57,8	60,5	98,3	120,0	118,6	113,6	-5,0
Fransa	58,9	85,3	97,4	114,7	112,6	111,8	-0,8
Kanada	80,4	81,2	87,2	117,8	112,9	102,2	-10,7
Brezilya	65,6	63,0	87,9	98,7	93,0	88,2	-4,8
B. Krallık	36,6	74,0	83,9	102,6	95,3	87,0	-8,4
Hindistan	73,6	66,4	75,1	89,2	84,2	83,4	-0,8
Çin	23,0	33,9	57,2	68,1	71,5	76,9	5,4
Arjantin	40,8	43,5	88,8	102,8	80,9	76,0	-4,9
Macaristan	55,7	80,2	65,5	79,6	76,8	74,8	-1,9
Almanya	59,3	82,0	58,9	68,0	69,6	71,1	1,5
G. Afrika	37,9	31,2	56,2	69,0	69,0	68,0	-1,0
Meksika	40,3	42,0	53,3	60,1	57,6	56,8	-0,7
Avusturya	19,5	20,4	46,7	57,2	58,4	56,7	-1,6
Y. Zelanda	30,0	29,7	31,8	43,2	50,8	56,6	5,8
G. Kore	16,7	29,5	42,1	48,7	51,3	54,1	2,7
Romanya	29,6	30,8	36,8	49,6	51,4	49,7	-1,7
Polonya	36,4	53,5	45,6	57,1	53,8	48,7	-5,1
Hollanda	50,9	59,4	48,5	54,6	52,3	48,3	-4,1
Endonezya	87,4	24,5	30,6	39,8	41,2	40,9	-0,3
İsviçre	52,2	41,5	39,6	43,3	42,1	40,3	-1,8
Türkiye	51,3	39,7	32,6	39,7	41,8	37,5	-4,3
Bulgaristan	73,3	14,1	18,3	23,3	23,8	22,8	-1,0
Rusya	55,9	10,1	13,7	19,2	17,0	16,2	-0,8

Kaynak: IMF

- Tablo, genel olarak pandemi yılı olan 2020'de tüm ülkelerde artan kamu borcunun izleyen iki yılda tersine çevrildiği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, bu oranlar henüz pandemi öncesi düzeyine gerilememiştir. Bu sebeple, 2009 küresel finans krizi ile pandeminin kamu borç stoku üzerinde yarattığı etkilerin tamamen sterilize edilmesi henüz mümkün olamamıştır.

1.7. İSTİHDAM VE İŞSİZLİKTE GELİŞMELER

Bir taraftan işgücünü ikame eden yeni makineler, diğer taraftan küresel düzeyde büyüme hızında görülen yavaşlama ve ayrıca 2023 yılına ilişkin umut vermeyen beklentiler istihdam artışı açısından koşulları zorlaştırmaktadır. Ancak, pandemi sürecinde yaşanan istihdam kaybı, 2021 ve 2022 yılı için olumlu baz etkisi zemini oluşturmuştur.

Tablo 1.13 yer alan veriler incelendiğinde;

- 2021 yılından sonra 2022 yılında da, İngiltere dışında, istihdam artışının devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu yıl içinde en fazla istihdam artışı, nüfuslarının farklılığı dikkate alınmadığında, ABD, G. Kore, Almanya, Kanada ve İspanya'da gerçekleşmiştir.

TABLO 1.13 BAŞLICA ÜLKELERDE İSTİHDAM (Bin Kişi)

	1980	1990	2000	2010	2019	2020	2021	2022	2022-2021
Avustralya	6.287	7.857	8.900	11.021	12.867	12.669	13.058	13.476	418
Kanada	10.980	13.084	14.766	16.913	18.978	18.004	18.872	19.617	745
Fransa	23.183	23.481	24.678	26.477	27.467	27.401	27.871	27.996	125
Almanya	34.528	36.446	36.065	37.255	41.590	41.178	41.375	42.249	874
Yunanistan	3.880	3.871	4.088	4.390	3.911	3.875	3.928	4.025	97
İtalya	20.126	21.478	21.545	22.333	23.109	22.385	22.554	23.098	544
Japonya	55.361	62.492	64.458	62.984	67.240	67.103	67.224	67.349	125
G. Kore	13.520	18.085	21.173	24.033	27.123	26.904	27.273	28.162	889
Hollanda	5.705	6.385	7.712	8.441	9.117	9.116	9.254	9.423	169
Y. Zelanda	1.524	1.535	1.799	2.154	2.695	2.730	2.791	2.837	46
Portekiz	4.185	4.816	5.057	4.914	4.980	4.890	4.983	5.057	74
İspanya	12.298	13.394	15.645	18.724	19.779	19.202	19.774	20.425	651
İsveç	4.219	4.538	4.218	4.471	5.074	5.002	5.059	5.143	84
İsviçre	3.166	3.819	4.022	4.481	5.101	5.076	5.085	5.143	58
İngiltere	25.086	26.871	27.484	29.229	32.799	32.509	32.407	32.718	311
ABD	99.303	118.796	136.901	139.077	157.530	147.806	152.579	158.338	5.759

Kaynak: IMF

- Son iki yıldaki istihdam artışı sonrasında, İtalya ve İngiltere dışındaki ülkelerde istihdam 2019 yılı yani pandemi öncesi yılın üzerine çıkmıştır ve bu ülkeler istihdam boyutundaki kayıplarını gidermiş görünmektedir.

İstihdam artışı tek başına işsizliğin azalmasına yetmeyebilmektedir. Zira, işgücü piyasasına yeni giren kişi sayısının ilave istihdamdan daha fazla olması durumunda, istihdam ve işsizliğin aynı anda artması söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle işgücü piyasasındaki gelişmeleri her iki boyuttan da değerlendirmek gerekmektedir. Bu çerçevede Tablo 1.14'de yer alan işsizlik verileri incelendiğinde;

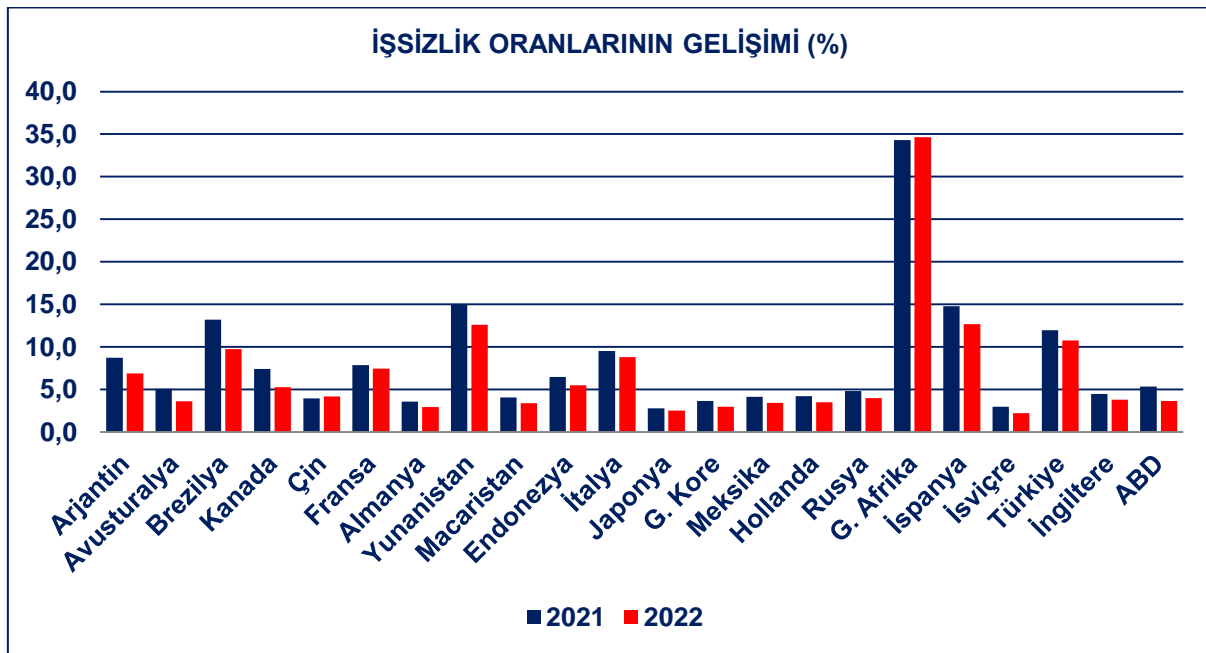
- 2022 yılında incelenen ülkelere Çin ve G. Afrika'da işsizliğin arttığı, diğer tüm ülkelerde ise azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, G. Afrika, İspanya, Yunanistan ve Türkiye'de işsizliğin çift hanelerde seyrettiği anlaşılmaktadır. İsviçre, Japonya, Polonya ve Almanya ise işsizlik oranını %3'ün altında tutmayı başarmış ülkelerdir.

TABLO 1.14: BAŞLICA ÜLKELERDE İŞSİZLİK ORANLARI (%)

	1980	1990	2000	2010	2019	2020	2021	2022
Arjantin	3,0	7,6	17,1	7,8	9,8	11,6	8,7	6,9
Avustralya	6,1	6,9	6,3	5,2	5,2	6,5	5,1	3,6
Brezilya			13,9	8,5	12,0	13,8	13,2	9,8
Bulgaristan		2,9	18,1	10,3	4,3	5,2	5,3	5,1
Kanada	7,5	8,2	6,8	8,1	5,8	9,6	7,4	5,3
Çin	4,9	2,5	3,1	4,1	3,6	4,2	4,0	4,2
Fransa	6,3	8,4	9,2	9,3	8,4	8,0	7,9	7,5
Almanya	3,4	6,2	8,0	6,6	3,0	3,6	3,6	2,9
Yunanistan	2,7	7,0	11,4	12,7	17,3	16,4	15,0	12,6
Macaristan	0,6	2,1	6,4	10,8	3,3	4,1	4,1	3,4
Endonezya		2,6	6,1	7,1	5,2	7,1	6,5	5,5
İtalya	7,4	8,9	10,1	8,5	9,9	9,3	9,5	8,8
Japonya	2,0	2,1	4,7	5,1	2,4	2,8	2,8	2,6
G. Kore	5,2	2,5	4,4	3,7	3,8	3,9	3,7	3,0
Meksika	1,2	2,7	2,2	5,3	3,5	4,4	4,1	3,4
Hollanda	3,4	5,1	3,7	6,1	4,4	4,9	4,2	3,5
Y. Zelanda	4,0	8,0	6,2	6,2	4,1	4,6	3,8	3,4
Polonya		6,3	16,1	10,0	3,3	3,2	3,4	2,8
Portekiz	7,8	4,2	4,7	11,5	6,7	7,1	6,6	6,1
Romanya		3,4	7,6	7,7	3,9	5,0	5,6	5,5
Rusya			10,6	7,4	4,6	5,8	4,8	4,0
G. Afrika	9,2	18,8	23,0	24,9	28,7	29,2	34,3	34,6
İspanya	11,0	16,2	13,9	19,9	14,1	15,5	14,8	12,7
İsveç	2,7	2,2	6,3	8,8	7,0	8,5	8,8	7,6
İsviçre	0,2	0,5	1,8	3,5	2,3	3,2	3,0	2,2
Türkiye	7,2	8,0	6,0	11,0	13,7	13,1	12,0	10,8
İngiltere	7,1	7,1	5,5	7,9	3,8	4,6	4,5	3,8
ABD	7,2	5,6	4,0	9,6	3,7	8,1	5,4	3,7

Kaynak: IMF

- Diğer taraftan, işsizlik oranlarını pandemi öncesi yani 2019 yılı düzeyine ve altına düşürememiş ülkeler bulunmaktadır. Bunlar; Bulgaristan, Çin, Endonezya, Romanya, G. Afrika Cumhuriyeti, Japonya'dır.

- İstihdam ve işsizlik verileri; bir taraftan ülkelerin gelişme düzeylerine göre farklı istihdam performansı gösterdiğini, diğer taraftan da üretim sürecinde işgücü ihtiyacını azaltan bilgi toplumu yapılanması geliştikçe istihdam ve sosyal destekler konusunda yeni stratejilere olan ihtiyacın artacağını ortaya koymaktadır.

1.8. ENFLASYONDA GELİŞMELER

Enflasyon 2022 yılında neredeyse tüm ülkelerin ekonomi gündeminin ilk maddelerinden biri olmuştur. Bu bağlamda daha çok gıda enflasyonu ve yarattığı yoksulluk boyutunun ön plana çıktığı söylenebilir.

Kuşkusuz gelişmiş ülkelerin son 30-40 yıldır alışmadıkları düzeyde yüksek enflasyonla karşılaşması ve enflasyonla mücadele amacıyla merkez bankalarının faiz artışına gitmeleri de önemli bir gündem ve tartışma maddesi olmuştur.

Bu faiz artışlarının gelişmekte olan ülkelere spekülasyon yabancısı sermaye çıkışına yol açması ve böylece bu ülkelerde döviz sıkıntısı yaşanması da beklenmiş, enflasyon ve mücadele yöntemleri geniş bir alanda etkiler yaratmıştır.

Tablo 1.15'de yer alan tüketici fiyatları endeksi artışları, yani tüketicilerin karşılaştığı enflasyon verileri değerlendirildiğinde;

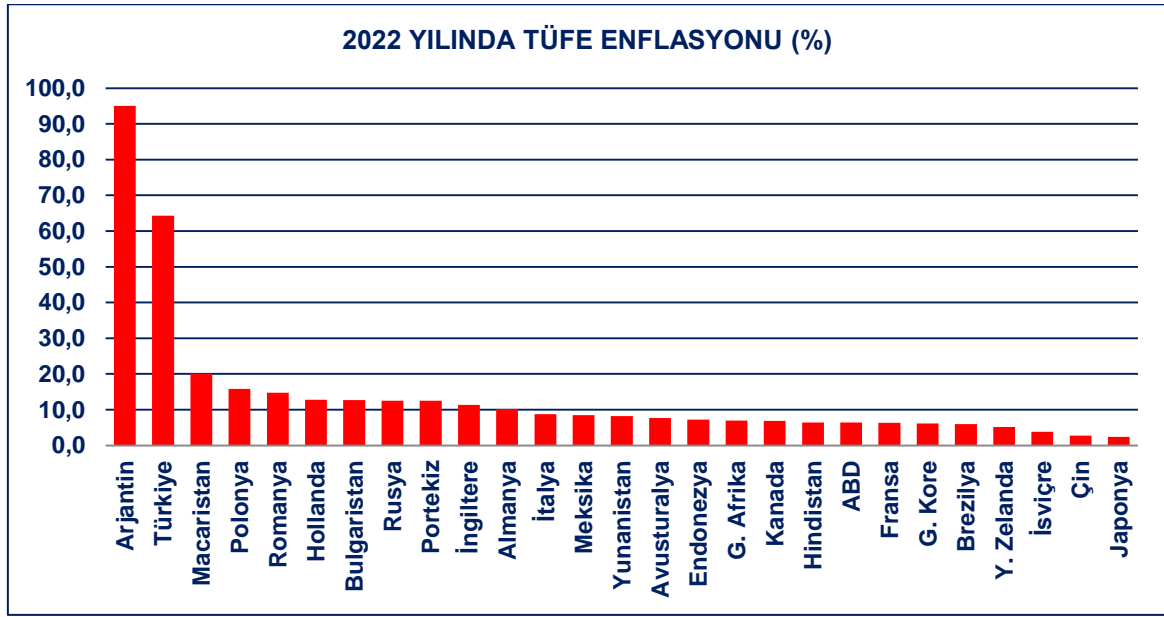
- Arjantin ve Türkiye'nin açık ara çok önde olduğu görülmektedir. 2022 yılı sonunda tüketici enflasyonu Arjantin'de %95, Türkiye'de ise %64,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.
- Bu iki rekortmen ülkeye en yakın ülke; %20 düzeyindeki enflasyon ile Macaristan'dır. Diğer ülkelerin ise %10-15, %5-9 ve %4 altı enflasyon aralıklarında bulunduğu anlaşılmaktadır.

TABLO 1.15: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE YILLIK TÜKETİCİ ENFLASYONU

	2000	2010	2018	2019	2020	2021	2022
Arjantin	-0,7	10,9	47,6	53,8	36,1	50,9	95,0
Türkiye	39,0	6,4	20,3	11,8	14,6	36,1	64,3
Macaristan	10,1	4,7	2,7	4,0	2,7	7,4	20,1
Polonya	8,5	3,1	1,1	3,4	2,4	8,6	15,9
Romanya	40,7	8,0	3,3	4,0	2,1	8,2	14,7
Hollanda	3,1	1,8	1,7	2,6	0,8	6,3	12,8
Bulgaristan	11,3	4,5	2,3	3,1	0,0	6,6	12,7
Rusya	20,2	8,8	4,3	3,0	4,9	8,4	12,5
Portekiz	3,8	2,4	0,6	0,4	-0,3	0,0	12,5
İngiltere	0,8	3,7	2,1	1,3	0,6	5,4	11,3
Almanya	2,0	1,8	1,7	1,5	-0,7	5,7	10,2
İtalya	2,7	2,1	1,2	0,5	-0,3	4,2	8,7
Meksika	9,0	4,4	4,8	2,8	3,2	7,4	8,5
Yunanistan	3,7	5,2	0,6	1,1	-2,4	4,4	8,2
Avustralya	5,8	2,6	1,7	1,8	0,9	3,6	7,7
Endonezya	9,3	7,0	3,2	2,6	1,7	1,9	7,2
G. Afrika	6,5	3,6	4,9	3,7	3,2	5,4	7,0
Kanada	3,1	2,2	2,1	2,1	0,7	4,7	6,9
Hindistan	2,9	9,2	2,5	6,7	4,9	6,3	6,4
ABD	3,4	1,7	1,9	2,1	1,5	7,4	6,4
Fransa	1,8	2,0	1,9	1,6	-0,2	3,3	6,3
G. Kore	2,8	3,0	1,3	0,7	0,6	3,7	6,2
Brezilya	6,0	5,9	3,7	4,3	4,5	10,1	6,0
Y. Zelanda	4,0	4,0	1,9	1,9	1,4	5,9	5,1
İsviçre	1,5	0,5	0,7	0,1	-0,8	1,5	3,8
Çin	1,5	4,6	1,9	4,5	-0,3	1,8	2,7
Japonya	-0,8	-0,3	0,9	0,5	-0,9	0,5	2,4

Kaynak: IMF

- Diğer taraftan, ABD ve Brezilya dışındaki tüm ülkelerde 2022 yılında enflasyonun arttığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, enflasyonun küresel bir nitelik kazandığı söylenebilir. Bu gelişme, enflasyon düzeyi farklarına bağlı olarak, ülkeler arasındaki fiyat paritelerini bozabilecek, bu da döviz kurlarının reel düzeyini etkileyerek ticaret hadlerini değiştirebilecektir. Yani, yüksek ve farklı düzeylerdeki ülke enflasyonları özelde ihracat genelde de dış ticaret ve yönü üzerinde etkili olabilecektir.

2022 yılında yaşanan enflasyonist sürecin önemli bir özelliği de maliyet enflasyonunun daha belirgin olmasıdır. Bir başka deyişle enflasyon talep yönlü olmaktan daha çok arz yönlü bir nitelik taşımaktadır. Enerji fiyatlarındaki artışlar, Rusya-Ukrayna savaşının özellikle hububat ve yağlı tohumlar tedarikinde yarattığı sorunlar ve buna bağlı olarak artan fiyatlar, faiz artışlarının finansman maliyetlerini artırması gibi faktörlerde üretici enflasyonunu artırmıştır.

Dünya ekonomisinde yavaşlama ve bazı ülkelerin resesyona girmesi nedeniyle 2022 yılında; durgunluk içinde artan enflasyon anlamına gelen stagflasyon sıkça dillendirilmiştir.

Stagflasyon olgusunun ortaya çıkması için, ekonomi sıfır düzeyleri civarında büyürken üretici enflasyonunun tüketici enflasyonundan daha yüksek olması ve aynı zamanda da işsizliğin artması gerekmektedir. Ancak, 2022 yılında bu üç koşulun aynı anda olduğu ülke olmamıştır. Bununla birlikte ilk iki koşul bazı ülkelerde görülmüştür.

Bu bağlamda bir değerlendirme yapabilmek amacıyla seçilmiş ülke ve ülke gruplarında sanayi ürünleri Üretici Fiyatları Endekslerinden hesaplanan üretici enflasyonu verileri Tablo 1.16'da verilmiştir. Buna göre;

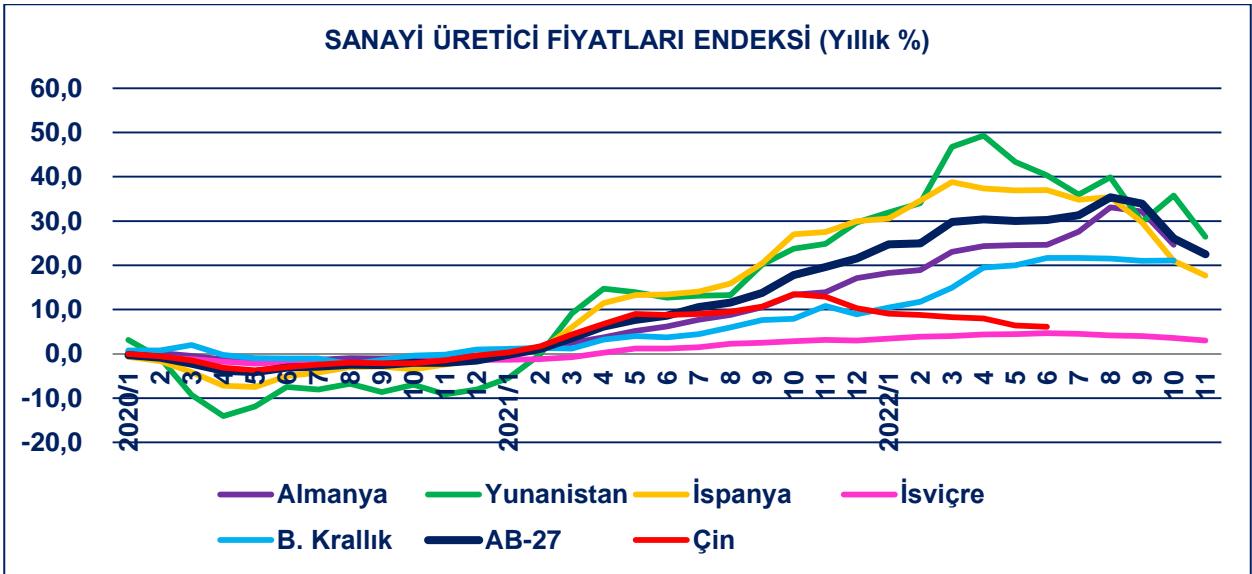
- 2020 yılının sonunda üretici fiyatları gerilemiş yani negatif üretici enflasyonu ile karşılaşmışken, 2021 yılının Nisan ayı sonrasında enflasyon hızla önce %10'lar, yılın son çeyreğine doğru da %20'ler bandına yükselmiştir. 2022 yılıyla birlikte üretici enflasyonu yükselme trendini sürdürmüş, Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi ve enerji fiyatlarının artmasının ardından %30'ları da aşmıştır.

TABLO 1.16: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE YILLIK ÜRETİCİ ENFLASYONU (Sanayi)

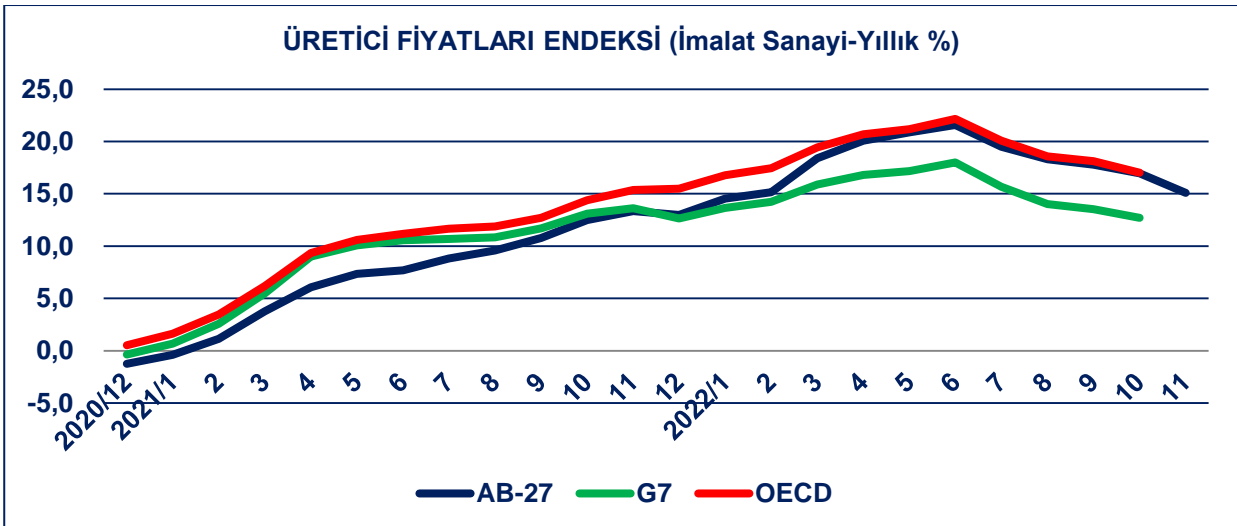
	Fransa	Almanya	Yunanistan	İtalya	Hollanda	İspanya	İsviçre	B. Krallık	AB-27	Çin
2020/12	-1,3	-0,4	-8,0	-1,5	-4,4	-1,3	-1,3	1,0	-1,5	-0,4
2021/1	-0,1	0,2	-5,4	-0,4	-1,7	0,9	-1,3	1,1	-0,2	0,3
2	1,4	1,0	-0,1	0,7	1,6	0,8	-1,2	1,3	1,1	1,7
3	3,7	2,5	9,2	2,6	7,9	6,0	-0,7	1,2	3,5	4,4
4	5,8	3,7	14,7	5,5	13,4	11,5	0,3	3,2	6,2	6,8
5	6,3	5,2	13,9	6,8	15,5	13,3	1,2	4,0	7,7	9,0
6	6,9	6,2	12,7	7,6	15,8	13,4	1,2	3,7	8,6	8,8
7	8,0	7,7	13,2	9,2	18,5	14,1	1,5	4,4	10,6	9,0
8	9,3	8,8	13,3	9,7	20,5	15,9	2,3	6,0	11,6	9,5
9	11,0	10,5	20,1	11,1	23,0	20,4	2,5	7,6	13,7	10,7
10	14,3	13,4	23,7	15,4	28,4	27,0	2,9	8,0	17,8	13,5
11	16,8	13,9	24,8	16,7	30,3	27,5	3,2	10,8	19,6	12,9
12	17,5	17,1	29,7	17,0	29,8	29,9	3,0	8,9	21,6	10,3
2022/1	20,7	18,3	31,9	22,6	32,9	30,5	3,5	10,5	24,7	9,1
2	20,4	18,9	34,0	22,9	31,1	34,6	3,9	11,8	24,9	8,8
3	25,0	23,0	46,8	26,1	36,6	38,8	4,0	15,0	29,8	8,3
4	25,4	24,4	49,3	25,8	42,0	37,3	4,4	19,5	30,3	8,0
5	25,2	24,6	43,4	25,6	38,7	36,9	4,4	20,0	30,0	6,4
6	25,9	24,6	40,3	25,4	39,5	37,0	4,7	21,6	30,3	6,1
7	26,9	27,6	36,0	26,1	39,4	34,8	4,5	21,7	31,3	--
8	28,8	33,1	39,9	27,7	42,2	35,4	4,2	21,5	35,3	--
9	26,9	32,2	29,7	28,1	41,4	29,7	4,0	21,0	33,9	--
10	22,0	24,6	35,7	20,5	34,8	21,0	3,6	21,1	26,0	--
11	19,0	--	26,4	20,7	27,6	17,7	3,0	--	22,5	--

Kaynak: OECD

- Tabloda yer alan ülkelerde 2022 yılında da devam eden enflasyon artışının yılın sonuna doğru yavaşladığı, ancak önceki yıllara oranla oldukça yüksek düzeyde kalmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, dünya ekonomisi oldukça zorlu bir dönemden geçmektedir.
- Diğer taraftan, ülkeler arasındaki enflasyon farklarının artmış olması, daha önce de vurgulandığı gibi, küresel düzeyde fiyat farklılıkları ve rekabet gücü kayıpları/kazançları yaratabilecektir. Bu sebeple, enflasyonun bu düzeyde farklılaşmasının ticaret saptırıcı etkiler oluşturabileceği söylenebilir.

- Enflasyondaki gelişmeleri değerlendirmek amacıyla incelenebilecek bir gösterge de başlıca ülke grupları itibariyle imalat sanayi üretici enflasyon verileridir. İleri ve geri bağlantılarının çok yüksek olması nedeniyle, imalat sanayi ürünlerindeki fiyat artışları hem yansıtan hem de yansıyan bir niteliğe sahiptir. İlgili grafikten görülebileceği gibi 2020 yılı sonunda sıfır hatta negatif düzeylerde bulunan imalat sanayi üretici enflasyonu, 2022 yılı Haziran ayına kadar düzenli olarak artmış ve %20'ler düzeyine gelmiştir. Bu aydan sonra ise bazı ülkelerin resesyona girmesi ve bazı ülkelerde durgunluğun belirginleşmesinin enerji fiyatlarındaki düşüşle birleşerek üretici enflasyonunu da geriletmişti anlaşılmaktadır. Bu gelişmede navlun fiyatlarındaki gerilemenin de etkili olduğunu söylemek mümkündür.
- Diğer taraftan, OECD ve AB-27 ülke gruplarındaki enflasyon oranının G7 ülkelerinden daha yüksek olması dikkat çekicidir. Dolayısıyla, G7 ülkeleri üretici enflasyonundan daha az etkilenmiştir.

- Diğer taraftan, OECD enflasyonla bağlantılı verilere ilişkin grafikleri hazırlarken Türkiye'yi artık dışarıda bırakmaktadır. Zira, Türkiye'deki enflasyon OECD ülkelerinin çok üzerinde olduğu için grafiğin işlevselliği azalmaktadır. Bu durum Türkiye'de ekonomi politikalarının ve enflasyonla mücadele konusunun yeniden değerlendirilmesi gereğine işaret etmektedir.

Kısaca ifade etmek gerekirse; 2022 yılında enflasyon birçok ülkenin önemli bir sorunu haline gelmiş, gelişmiş ülkeler aldıkları para ve maliye politikası önlemleri ile enflasyonun yönünü aşağıya çevirmişken, bazı ülkelerde ekonomik ve politik koşullar nedeniyle yüksek oranlı enflasyon devam etmiştir.

Bununla birlikte, enflasyonun yönü ve geleceğine ilişkin bir öngörü yapmak için henüz erken olduğu söylenebilir. Zira, enflyonist sürecin devam edeceğine olduğu kadar yavaşlayacağına ilişkin sinyaller de alınmaktadır.

1.9. GIDA FİYATLARINDA GELİŞMELER

2022 yılında enflasyonla birlikte sürekli gündemde olan ve enflasyon algısını güçlendiren bir gelişme de gıda fiyatları olmuştur. 2020 yılında belirgin bir şekilde artmaya başlayan gıda fiyatları, önemli tedarikçilerden Rusya-Ukrayna arasındaki savaş nedeniyle yeniden ivme kazanmıştır.

Pandemi sürecinde tarım ve gıda sektörünün önemini yeniden fark eden bireyler ve devletler gıda güvenliği boyutundan yeni önlemleri devreye alırken, 2022 yılında bu anlayışı pekiştiren ilave gelişmeler yaşanmıştır.

Bu sebeple, düne kadar milyonlarca insanın açlık ve yoksulluk yaşamasında önemli rolü olmasına rağmen yeterince gündeme gelmeyen tarım ve gıda üretimi, özellikle gelişmiş ülkelerin gıda güvenliğinin tehlikeye girmesinin ardından öncelik kazanmıştır. Ve sorunun varlığından çok sorunun kimleri etkilediğine bağlı olarak algı düzeyi de değişebilmektedir.

Gıda fiyatlarına ilişkin gelişmeleri küresel düzeyde analiz etmeye imkan sağlayan istatistikleri üreten Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) verileri Tablo 1.17'de verilmiştir. Bu verilere göre;

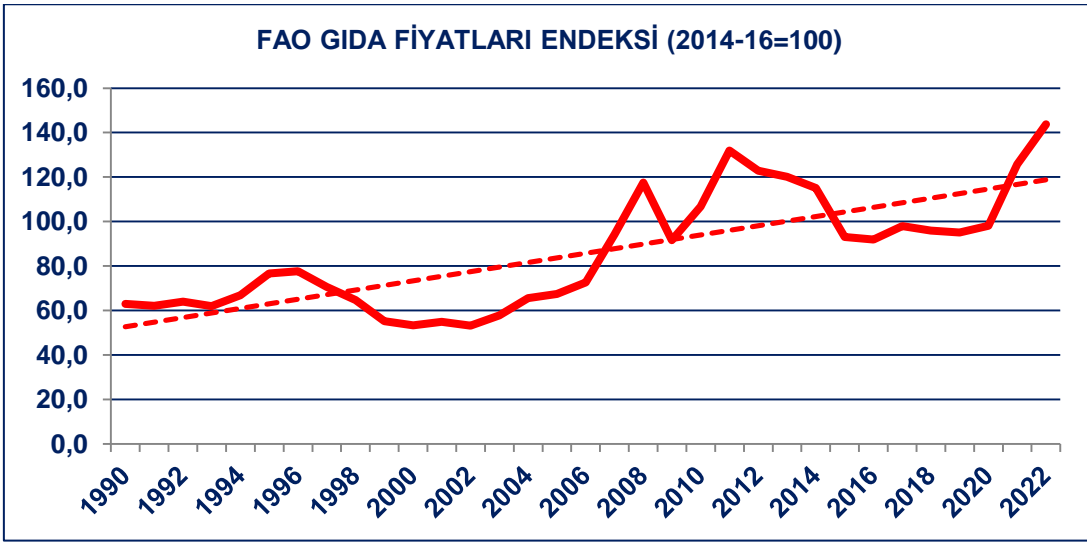
- 1990-2022 döneminde FAO Gıda Fiyatları endeksinin en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2022 olmuştur ve 2011 yılındaki endeks rekoru ilk kez geçilmiştir. Bu yılda endeksteeki artış ise %14,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

TABLO 1.17: FAO GIDA FİYATLARI ENDEKSİ (2014-16=100)

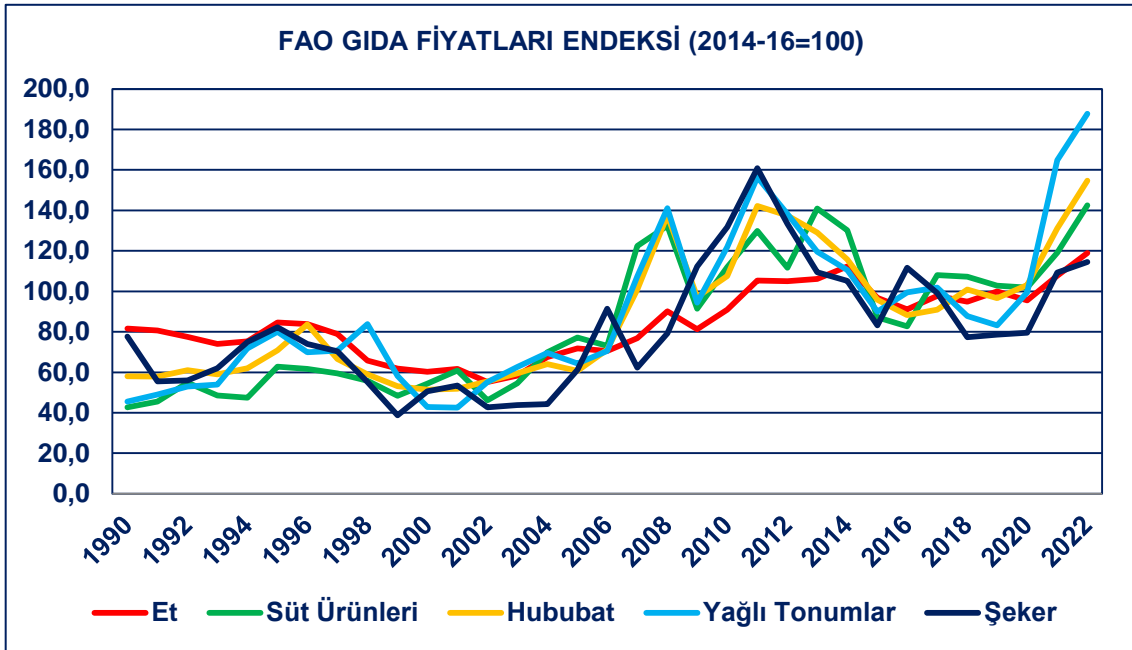
	GENEL	Et	Süt Ürünleri	Hububat	Yağlı Tohumlar	Şeker
1990	63,0	81,5	42,6	58,1	45,5	77,7
1995	76,6	84,6	62,7	70,8	80,0	82,2
2000	53,3	60,3	54,5	51,4	42,9	50,6
2005	67,4	71,8	77,2	60,8	64,4	61,2
2006	72,6	70,5	73,1	71,2	70,5	91,4
2007	94,3	76,9	122,4	100,9	107,3	62,4
2008	117,5	90,2	132,3	137,6	141,1	79,2
2009	91,7	81,2	91,4	97,2	94,4	112,2
2010	106,7	91,0	111,9	107,5	122,0	131,7
2011	131,9	105,3	129,9	142,2	156,5	160,9
2012	122,8	105,0	111,7	137,4	138,3	133,3
2013	120,1	106,2	140,9	129,1	119,5	109,5
2014	115,0	112,2	130,2	115,8	110,6	105,2
2015	93,0	96,7	87,1	95,9	89,9	83,2
2016	91,9	91,0	82,6	88,3	99,4	111,6
2017	98,0	97,7	108,0	91,0	101,9	99,1
2018	95,9	94,9	107,3	100,8	87,8	77,4
2019	95,1	100,0	102,8	96,6	83,2	78,6
2020	98,1	95,5	101,8	103,1	99,4	79,5
2021	125,7	107,7	119,1	131,2	164,9	109,3
2022	143,7	118,9	142,5	154,7	187,8	114,5
2022-21 (%)	14,3	10,4	19,6	17,9	13,9	4,7

Kaynak: FAO

- FAO Gıda Fiyat Endeksindeki gelişmeler trend/eğilim çizgisi ile birlikte incelendiğinde, fiyatlardaki dalgalanmanın zaman aralığının daraldığı ve dalgalanma marjının arttığı görülmektedir. Bu durum tarımsal üretim ve ürün fiyatları boyutundan istikrar sağlanması için dünden farklı ve yeni önlemlere ihtiyaç olduğunu ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

- Diğer taraftan, alt ürün gruplarındaki endeks gelişmeleri incelendiğinde, 2022 yılında gruplar itibariyle fiyat artışlarının farklılaştığı görülmektedir. Bu durumun, imkan olan yörelerde, ürün yetiştirme tercihlerinde değişikliğe neden olması ve buna bağlı olarak da arz miktarlarını değiştirerek fiyatların yeniden farklılaşmasına yol açması olasıdır.
- 2022 yılındaki fiyat gelişmeleri incelendiğinde; süt ürünleri fiyat endeksinin %19,6, hububat fiyat endeksinin %17,9, yağlı tohumlar endeksinin %13,9, et fiyatları endeksinin %10,4 ve şeker fiyat endeksinin %4,7 oranında arttığı görülmektedir. Dolayısıyla, 2021 yılı kadar olmasa da, 2022 yılı dünya genelinde gıda fiyatlarının artmaya devam ettiği bir yıl olmuştur.

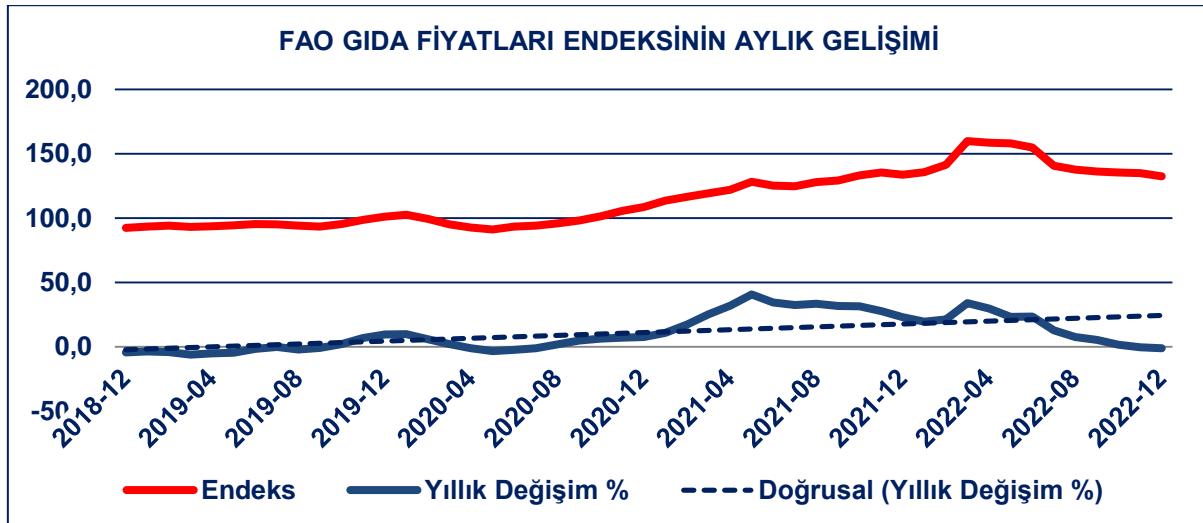
- 2022 yılı içinde FAO Gıda Fiyatları endeksi ve endekste aylar itibariyle yıllık değişimleri içeren tablo ve grafik incelendiğinde, Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna savaşının ardından gıda fiyatlarında hızlı bir artış olduğu ve endeksin 159,7 ile son 32 yılın en yüksek düzeyine ulaştığı görülmektedir.

TABLO 1.18: FAO GIDA FİYATLARI ENDEKSİ (Aylık, 2014-16=100)

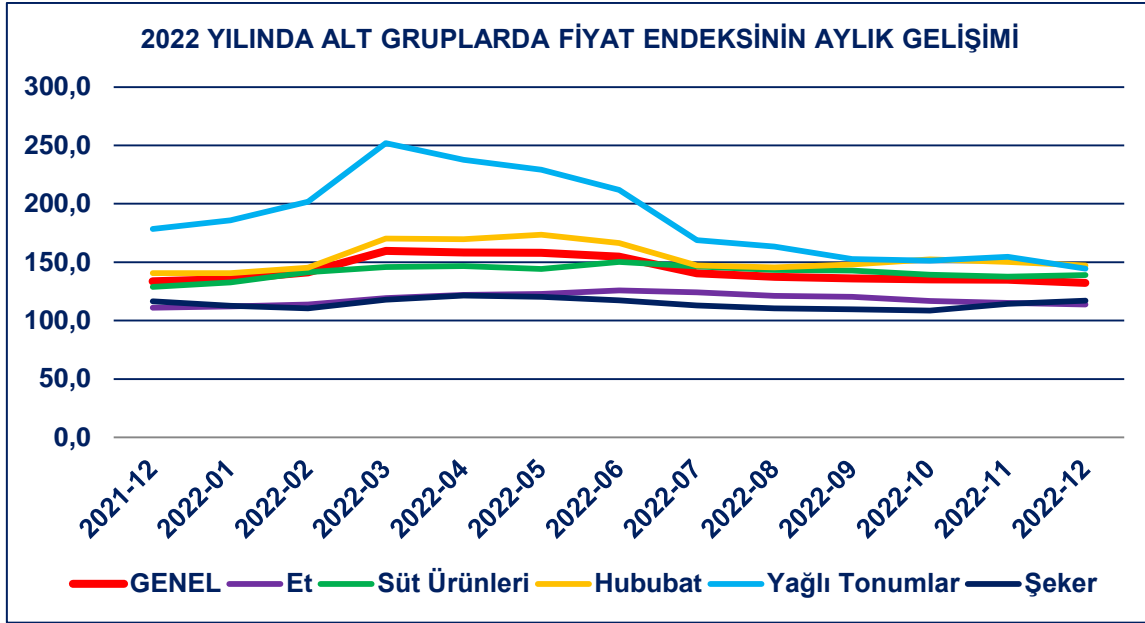
	GENEL	Et	Süt Ürünleri	Hububat	Yağlı Tohumlar	Şeker
2021-01	113,5	96,0	111,2	125,0	138,87	94,2
2021-02	116,6	97,8	113,1	126,1	147,46	100,2
2021-03	119,2	100,8	117,5	123,9	159,30	96,2
2021-04	122,1	104,3	119,1	126,2	162,19	100,0
2021-05	128,1	107,4	121,1	133,7	174,9	106,8
2021-06	125,3	110,7	119,9	130,3	157,7	107,7
2021-07	124,6	114,1	116,7	126,3	155,5	109,6
2021-08	128,0	113,4	116,2	130,4	165,9	120,5
2021-09	129,2	112,7	118,1	132,8	168,6	121,2
2021-10	133,2	112,0	121,5	137,1	184,8	119,1
2021-11	135,3	112,5	126,0	141,4	184,6	120,2
2021-12	133,7	111,0	129,0	140,5	178,5	116,4
2022-01	135,6	112,1	132,6	140,6	185,9	112,7
2022-02	141,2	113,9	141,5	145,3	201,7	110,5
2022-03	159,7	119,3	145,8	170,1	251,8	117,9
2022-04	158,4	121,9	146,7	169,7	237,5	121,5
2022-05	158,1	122,9	144,2	173,5	229,2	120,4
2022-06	154,7	125,9	150,2	166,3	211,8	117,3
2022-07	140,6	124,1	146,5	147,3	168,8	112,8
2022-08	137,6	121,1	143,4	145,6	163,3	110,5
2022-09	136,0	120,3	142,7	147,9	152,6	109,7
2022-10	135,4	116,8	139,3	152,3	151,3	108,6
2022-11	135,0	115,2	137,6	150,1	154,7	114,4
2022-12	132,4	113,8	139,1	147,3	144,4	117,2

Kaynak: FAO

- İzleyen aylarda ise hem endeks, hem artış hızı gerilemiştir. Yılın son iki ayında şeker fiyatlarında artış eğilimi görülmüştür. Bu veriler ve yaşanan gelişmeler tarım ve gıda sektöründe bir şeylerin yolunda gitmediğini ortaya koymaktadır.

- Alt gruplarda aylık bazdaki gelişmeler incelendiğinde, 2022 yılı Şubat ayında Rusya-Ukrayna savaşının çıkmasının ardından Mart ayında; hububat fiyatlarında %17, yağlı tohumlar fiyatlarında ise %25 düzeylerinde artış yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu iki ürün grubunda Ukrayna ve Rusya'nın büyük tedarikçi olmalarının yarattığı bu sonuç, Türkiye'deki fiyatları da önemli ölçüde etkilemiştir.

- Kısaca ifade etmek gerekirse; 2022 yılında küresel düzeyde artan enflasyonun önemli bir kaynağı gıda fiyatlarındaki artış olmuştur. Gelecek yıllarda küresel iklim değişikliğinin de etkisiyle tarım ve gıda ürünleri arzı ve fiyatlarında istikrarsızlığın daha da artması olasılığı yüksektir.
- Bu nedenle, her ülkenin olduğu kadar çok zengin bir tarımsal üretim desenine sahip Türkiye'nin de bu olası gelişmelere karşı önlemler alması, tarım politikalarını güçlendirerek yenilemesi gerekmektedir.

1.10. TASARRUFLAR VE YATIRIMLARDA GELİŞMELER

Küresel ve ulusal düzeyde oldukça çalkantılı geçen bir yılın etkileyebileceği bir diğer gösterge de tasarruflar olabilecektir. Bu boyuttan bir değerlendirme yapabilmek amacıyla seçilmiş bazı ülkelerin tasarruf oranları Tablo 1.19’da verilmiştir. Buna göre;

- 2022 yılında tasarruf oranlarının birkaç istisna dışında gerilemesi beklenmektedir. İncelenen ülkelerde 2022 yılında bu oranların ortalama binde 7 gerileyeceği öngörülmektedir. Bu yıl tasarruf oranları en fazla gerileyen ülkelerin; Almanya (%3-8), İsviçre (%2,9) ve Macaristan (%2,7) olması beklenmektedir. 2022 yılında tasarruflarda artış yapmayı başaran ülkeler ise; Rusya (%3), Çin (%2), ABD (%1) ve Portekiz (%1) olacaktır.
- Türkiye, yüksek tasarruf oranına sahip ülkelerden biri olarak görünmektedir. 2021 yılında tasarruf oranı %30,3 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ancak, 2022 yılında bu oranın %1,9 düzeyinde gerileyerek %28,4’e düşeceği öngörülmektedir.

TABLO 1.19: SEÇİLMİŞ ÜLKELERE İLİŞKİN TASARRUF ORANLARI (%)

	1980	1990	2000	2010	2019	2020	2021	2022	2022-2021
Çin	32,6	38,6	35,4	50,9	43,8	44,5	44,4	46,4	2,0
G. Kore	25,1	39,0	33,9	35,1	34,8	36,3	37,0	35,3	-1,7
İsviçre	33,7	37,9	37,8	39,5	31,8	32,7	35,7	32,7	-2,9
Endonezya	20,4	23,1	24,9	33,6	31,1	31,9	31,7	32,5	0,7
Rusya			32,7	24,8	26,5	25,8	29,3	32,3	3,0
Hindistan	15,9	23,1	23,7	33,7	29,4	28,8	30,0	29,3	-0,6
Hollanda	23,1	26,7	24,3	27,2	31,1	28,9	30,5	28,9	-1,6
Türkiye	22,7	21,8	21,3	21,8	26,0	26,8	30,3	28,4	-1,9
Japonya	29,7	32,8	31,0	26,4	29,2	28,2	28,1	27,0	-1,1
Almanya	21,5	24,3	22,7	25,8	29,7	29,1	30,6	26,9	-3,8
Avustralya	21,8	23,0	21,3	23,1	23,1	24,6	26,1	25,4	-0,7
Macaristan	27,5	24,9	21,1	20,8	27,8	26,2	27,4	24,7	-2,7
Kanada	20,2	17,9	23,2	19,9	21,0	20,5	23,8	23,8	0,0
Fransa	25,2	23,6	23,6	21,3	24,9	21,8	24,9	23,6	-1,3
İtalya	22,7	19,8	20,9	17,3	21,4	21,4	22,3	22,4	0,1
ABD	22,1	18,7	20,7	15,2	19,4	19,2	20,1	21,1	1,0
Arjantin	20,7	15,5	12,5	17,3	13,2	16,9	21,6	20,6	-1,0
Meksika	23,3	18,4	20,3	22,3	20,9	21,7	19,8	19,6	-0,2
Portekiz	30,6	28,0	17,9	10,7	18,6	17,5	18,6	19,5	1,0
Romanya	16,2	25,2	19,4	21,8	18,7	19,5	18,9	19,4	0,4
Bulgaristan	30,2	25,2	15,9	20,8	22,9	20,3	19,2	18,6	-0,5
Polonya	30,9	26,9	18,8	16,0	20,2	20,4	19,7	18,2	-1,5
Brezilya	18,3	19,8	15,1	18,2	12,0	14,2	17,2	17,3	0,1
Y. Zelanda	14,7	17,7	19,3	25,3	21,2	20,8	18,4	16,8	-1,6
G. Afrika	33,4	19,5	14,9	16,3	13,3	14,4	16,5	15,0	-1,5
B. Krallık	19,6	20,1	15,9	13,0	15,3	14,2	14,5	12,6	-1,9
Yunanistan	30,6	20,4	14,0	7,9	10,4	7,7	11,3	11,6	0,3

Kaynak: IMF

Seçilmiş ülkelerdeki yatırım oranlarının gelişimi ise Tablo 1.20’de verilmiştir. Bu tabloda yer alan veriler; ülkede yaratılan hasılanın ne kadarının yatırıma gittiğini ve ortalama yatırım eğilimini vermektedir. Bu veriler incelendiğinde;

- Yatırımların Rusya ve Endonezya’da yüksek oranlı, Almanya, Kanada ve Brezilya’da ise daha düşük oranda gerilemesinin beklendiği anlaşılmaktadır.
- Türkiye, Çin, İtalya, Polonya, Hindistan ve G. Afrika Cumhuriyeti ise yatırım oranlarını artıran ülkeler olmuştur. Bu verilere göre; Çin, Türkiye, Hindistan, G. Kore, Macaristan ve Endonezya yüksek yatırım oranları ile dikkati çekmektedir.
- Türkiye’de 2022 yılında çok yüksek oranlı enflasyonun olması ve geniş halk kitlelerinin yoksullaşmasına rağmen yatırım oranlarında artış yaşanmasının girişimcilerin olumlu beklentileriyle ilgili olduğu söylenebilir.

TABLO 1.20: SEÇİLMİŞ ÜLKELERE İLİŞKİN YATIRIM ORANLARI (%)

	1980	1990	2000	2010	2019	2020	2021	2022	2022-2021
Çin	35,0	34,0	33,7	47,0	43,1	42,9	42,6	44,8	2,2
Türkiye	26,7	24,1	23,7	26,8	25,2	31,5	31,9	34,2	2,3
Hindistan	19,2	26,0	24,3	36,5	30,2	27,9	31,2	32,8	1,6
G. Kore	34,0	39,6	32,9	32,6	31,5	31,9	32,1	32,1	0,0
Macaristan	32,5	26,6	28,0	20,4	28,3	27,1	30,5	31,4	0,9
Endonezya	31,9	42,5	25,1	32,9	33,8	32,4	31,5	30,3	-1,2
Romanya	28,1	30,5	19,7	27,1	23,6	24,4	25,9	27,8	1,9
İsviçre	34,2	35,0	27,1	25,9	26,3	29,9	26,2	26,5	0,3
Japonya	35,0	35,6	28,4	22,6	25,8	25,3	25,2	25,7	0,5
Fransa	25,7	24,4	22,5	21,9	24,4	23,6	24,6	24,9	0,3
Y. Zelanda	23,4	21,4	22,6	20,3	24,1	21,7	24,4	24,5	0,1
Kanada	22,4	21,3	20,6	23,5	23,1	22,3	23,7	23,3	-0,4
Avustralya	27,2	26,4	25,0	26,3	22,6	22,3	23,0	23,2	0,1
Almanya	30,1	27,4	24,5	20,1	22,1	22,1	23,3	22,7	-0,6
Polonya		25,2	24,5	21,5	19,7	17,5	20,3	22,2	1,9
ABD	23,3	21,5	23,7	18,7	21,4	21,2	21,4	22,0	0,6
İtalya	27,6	22,7	20,9	20,6	18,2	17,7	20,0	21,9	1,9
Hollanda	23,6	24,2	22,6	20,2	22,1	21,8	21,5	21,4	0,0
Arjantin	20,3	11,4	15,3	17,7	13,9	16,1	20,2	20,9	0,7
Meksika	30,8	23,5	23,0	22,8	21,2	19,2	20,2	20,8	0,6
Portekiz	36,4	30,4	28,8	21,1	18,5	18,8	19,8	20,6	0,9
Rusya		-8,4	16,4	20,7	22,7	23,4	22,4	20,1	-2,3
Bulgaristan	13,9	14,4	19,0	22,5	21,0	20,3	19,6	19,6	0,0
Brezilya	21,3	18,5	18,9	21,8	15,5	15,9	18,9	18,8	-0,1
Yunanistan	34,5	24,1	20,0	18,0	12,6	15,0	17,8	18,3	0,5
B. Krallık	19,1	23,1	18,1	16,0	18,0	16,7	17,1	17,4	0,3
G. Afrika	29,7	18,2	15,1	17,6	15,9	12,4	12,8	13,8	1,0

Kaynak: IMF

2022 yılında doğrudan yabancı yatırımların ülkeler bazındaki gelişimi Tablo 1.21’de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi;

- 2020 yılında pandemi nedeniyle gerileyen ve bir trilyon 98 milyar dolar olan toplam doğrudan yatırım girişi, 2021 yılında 1,7 trilyon dolara yükselmiştir. Aynı dönemde doğrudan yabancı yatırım çıkışı, yaklaşık %150 gibi çok yüksek bir oranda artmış ve 1,6 trilyon dolar olmuştur.

TABLO 1.21: DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞİMİ (Milyon Dolar)

ÜLKE	GİRİŞ				ÇIKIŞ			
	2020	2021	2022/I	2022/II	2020	2021	2022/I	2022/II
Avustralya	20.140	27.516	42.559	3.376	9.168	8.096	89.591	8.354
Kanada	23.174	60.243	15.773	17.235	46.526	98.259	15.233	27.051
Şili	8.861	14.189	5.072	6.345	6.361	13.391	4.802	2.065
Finlandiya	-1.575	13.804	..	..	5.843	9.462	3.494	1.898
Fransa	2.149	26.973	3.808	7.248	8.428	15.512	14.728	3.278
Almanya	64.442	31.263	17.243	453	60.486	151.671	22.542	43.889
Yunanistan	3.205	6.327	2.872	1.958	547	1.109	124	101
Macaristan	7.039	7.492	536	570	4.407	4.101	2.183	65
İrlanda	82.122	15.926	-522	-36.147	-46.482	62.229	10.481	-10.109
İtalya	-23.568	-8.954	9.738	-381	-1.852	28.337	4.321	-3.210
Japonya	10.704	24.650	6.474	2.308	95.677	146.768	15.314	26.768
G. Kore	6.837	16.820	5.113	2.285	36.879	60.820	22.021	14.979
Meksika	28.133	31.517	20.308	7.204	2.301	-1.526	4.944	5.143
Hollanda	-86.310	-77.444	27.850	12.997	-189.043	23.504	25.786	95.489
Polonya	15.274	29.462	13.520	6.086	1.151	1.783	337	785
Portekiz	7.666	8.681	2.533	3.633	2.521	-517	1.849	1.522
İspanya	13.779	18.947	12.635	8.650	33.901	-1.057	12.679	8.526
İsviçre	-42.187	12.098	2.326	7.194	-27.464	-5.079	-16.180	-16.833
Türkiye	7.734	12.366	1.915	3.504	3.231	4.972	1.235	1.238
B. Krallık	58.260	23.088	11.900	12.308	-78.170	85.963	43.015	32.711
ABD	109.120	405.296	74.266	74.357	232.005	378.719	106.688	126.843
Arjantin	4.723	6.782	3.884	4.592	1.294	1.363	431	420
Brezilya	28.318	50.367	27.888	23.172	-12.935	23.083	10.068	11.108
Çin	253.096	333.979	101.914	45.874	153.721	128.037	42.023	31.730
Hindistan	64.362	44.727	17.253	16.281	11.122	17.239	3.477	2.686
Endonezya	18.591	20.733	5.579	4.281	4.448	3.611	1.211	1.216
Rusya	10.410	38.526	-15.538	-8.777	6.778	63.959	-15.503	-2.109
G. Afrika	3.062	40.896	2.620	1.688	-1.951	19	1.301	-395
AB-27	173.169	134.564	111.038	26.782	-884	398.975	131.621	167.328
G-20	695.086	1.206.074	354.661	217.006	582.069	1.238.763	384.172	331.700
DUNYA	1.098.170	1.748.467	554.802	359.805	656.591	1.653.671	534.830	494.593

(*) Tanım olarak doğrudan yatırım giriş ve çıkışlarının birbirine eşit olması gerekmektedir. Ancak kayıt farklılıkları gibi nedenlerle pratikte böylesi bir fark oluşmaktadır.

Kaynak: OECD

- Diğer taraftan, 2022 yılının ilk çeyreğinde dünya genelinde 554, ikinci çeyreğinde ise 359 milyar dolarlık yatırım girişi gerçekleşmiştir. İlk iki çeyrekte de en fazla doğrudan yatırımı Çin, ABD ve AB ülkeleri çekmiştir.
- Bu yılın ilk yarısında en fazla doğrudan yatırım ihracatı gerçekleştiren ülkeler ise ABD, Hollanda, Avustralya, Birleşik Krallık ve Çin olmuştur.

- Türkiye'ye 2021 yılında 12,3 milyar dolarlık doğrudan yatırım girişi olurken, Türkiye'den yurtdışına 4,9 milyar dolarlık yatırım çıkışı gerçekleşmiştir. 2022 yılının ilk yarısında ise Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırım miktarı 5,4 milyar dolar olmuş, Türkiye'den ise 2,4 milyar dolarlık çıkışı gerçekleşmiştir.

Görüldüğü gibi, küresel boyutta doğrudan yabancı yatırım hareketleri devam etmekte, genelde en büyük sermaye ihracatçıları aynı zamanda ithalatçı konumlarını da sürdürmektedir. Pandeminin ardından, dünya ekonomisi tam anlamıyla normalleşmemişken, ortaya çıkan Rusya-Ukrayna savaşı ve yüksek enflasyonist ortamın doğrudan yatırım hareketlerini nasıl etkileyeceğini görmek için zamana ihtiyaç bulunmaktadır.

1.11. BORSALARDA GELİŞMELER

Rusya-Ukrayna savaşı, artan enerji fiyatları, yükselen enflasyon, arttırılan politika faizleri gibi nedenlerle oldukça çalkantılı bir sürecin yaşandığı 2022 yılında, istatistikler henüz yayınlanmamış olsa da, kaynakların hem mekânsal hem de portföy boyutundan dağılımında önemli değişiklikler olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumun yansımalarının görülebileceği bir alan da menkul kıymet borsalarıdır. Kuşkusuz borsalar, açık oldukları her an değeri değişen yatırım alanlarıdır. Bu nedenle getirilerini anlık olarak hesaplamak mümkün olsa da, baz aldığınız başlangıç günü ile karşılaştırma yaptığınız gün arasındaki farka bakmak ile ortalama fiyatları/endeksleri karşılaştırmak farklı sonuçlar verebilecektir. Bu nedenle değerlendirme yapılırken bu hassas boyutların unutulmaması gerekmektedir.

Tablo, 2022'de yıl sonları itibarıyla seçilmiş borsaların getirileri yer almaktadır. Buna göre;

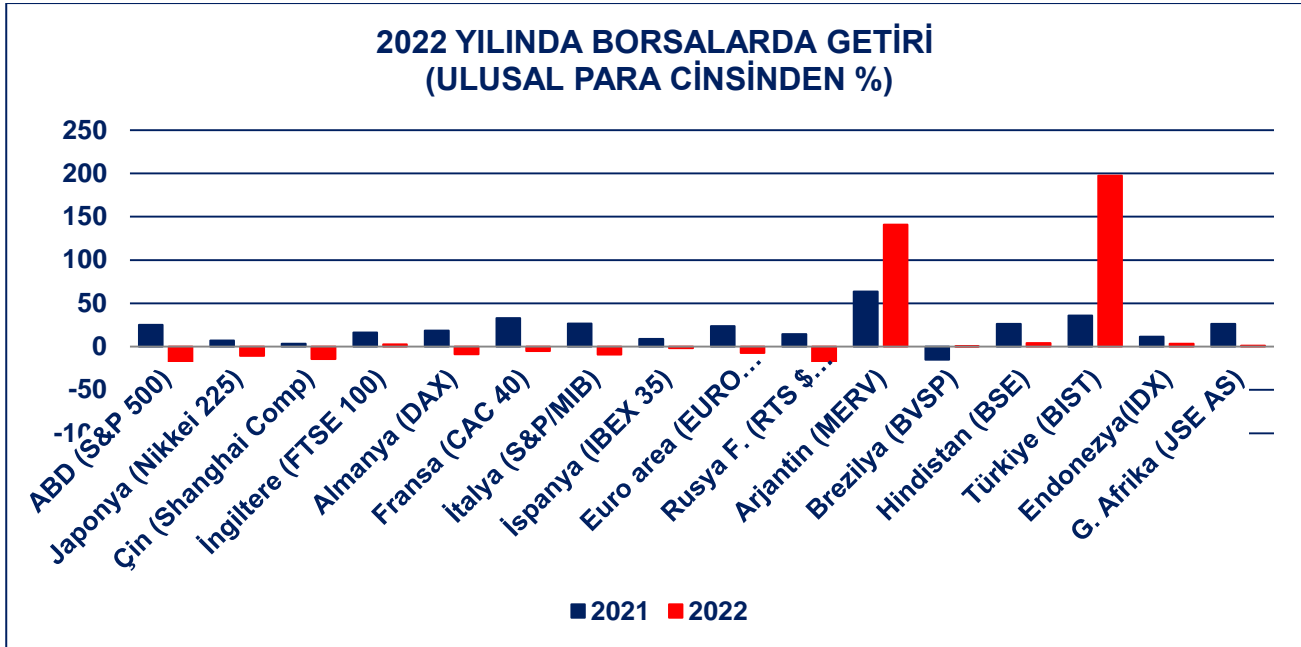
- 2022 yılının en çok kazandıran borsaları, İstanbul ve Arjantin olmuştur. Nitekim ulusal para bazında yatırımcısına; Borsa İstanbul %197, Arjantin borsası %140 oranında getiri sağlamıştır. Bu iki ülkede, yoğun makro istikrarsızlıklar olduğu bilinmektedir. Ancak, dolar bazında bu borsaların ucuz olması ve alternatif finansal yatırım alanlarının yeterince cazip olmaması, yatırımcıları bu borsalara yönlendirmiş ve artan talep de hisse senedi fiyatlarını artırmıştır.

TABLO 1.22: SEÇİLMİŞ BAZI BORSALARDA YILLIK GETİRİLER (Ulusal Para bazında)

	2019	2020	2021	2022	ORT.
ABD (S&P 500)	28,9	15,4	25,1	-19,2	12,6
Japonya (Nikkei 225)	18,2	16,5	6,9	-10,7	7,7
Çin (Shanghai Comp)	22,3	10,8	3,5	-14,2	5,6
İngiltere (FTSE 100)	12,1	-12,5	16,4	2,7	4,7
Almanya (DAX)	25,5	3,9	18,6	-8,8	9,8
Fransa (CAC 40)	26,4	-6,1	32,9	-5,3	12,0
İtalya (S&P/MIB)	28,3	-5,3	26,7	-9,1	10,2
İspanya (IBEX 35)	11,8	-14,4	8,9	-1,8	1,1
Euro area (EURO STOXX 50)	24,8	-4,4	23,6	-7,5	9,1
Rusya F. (RTS \$ bazlı)	45,3	-9,7	14,3	-40,5	2,4
Arjantin (MERV)	37,6	23,2	63,7	140,8	66,3
Brezilya (BVSP)	31,6	3,3	-15,1	0,5	5,1
Hindistan (BSE)	14,5	15,4	26,1	4,1	15,0
Türkiye (BIST)	25,4	27,6	35,8	197,3	71,5
Endonezya (IDX)	1,7	-4,2	11,4	3,5	3,1
G. Afrika (JSE AS)	8,2	3,8	26,3	1,2	9,9

Kaynak: The Economist.com

- Diğer taraftan, pozitif olarak ayrıışan bu iki borsanın dışında, Hindistan, Endonezya, İngiltere ve G. Afrika Cumhuriyeti borsalarının az da olsa pozitif cari getiri imkanı sunduğu, diğer borsaların ise yatırımcısına kaybettirdiği anlaşılmaktadır. Kayıplar konusunda %40 ile büyük miktarda yabancı çıkışının yaşandığı Rusya borsasının açık ara önde olduğu, ABD, Çin ve Japonya borsalarının Rusya'yı izlediği görülmektedir.

Özetle; yavaşlayan ekonomiler, artan enflasyon ve faizler, gelişmekte olan ülkelerde görülen yabancı çıkışları ve 2023 yılına ilişkin belirsizlik algısının yüksekliği borsalar açısından 2022 yılının, genelde, parlak geçmesini engellemiştir.

1.12. KÜRESEL REKABET GÜCÜNDE GELİŞMELER

Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü'ne bağlı Dünya Rekabetçilik Merkezi (WCC) tarafından yayınlanan Dünya Rekabet Gücü Yıllığı, Dünya Dijital Rekabet Gücü Sıralaması ve Dünya Yetenek Sıralaması'na ilişkin veriler Tablo 1.22 ve 1.23'de yer almaktadır. Bu verilere göre;

- 2022 yılında Dünya Rekabet Gücü Endeksi sıralamasında 2021 yılına göre önemli değişiklikler olmuştur. 2021 yılında ilk sırada bulunan İsviçre ikinciliğe, ikinci sırada bulunan İsveç dördüncülüğe gerilerken, Danimarka birinci sıraya yükselmiştir. Bununla beraber, ilk onda bulunan ülkelerde önemli bir değişiklik olmamıştır. ABD, Almanya, Çin gibi büyük ekonomiler ise ikinci 10'luk grupta yer bulabilmiştir.
- Rekabet gücü sıralamasında son sıralarda yer alan ülkelerin sırası ise pek değişmemiş, gelişmekte olan ve genellikle ekonomik ve siyasi sorunlar yaşayan ülkeler konumlarını korumuştur. Ayrıca, savaş koşulları nedeniyle Ukrayna ve Rusya 2022 yılında sıralamaya dahil edilmemiştir.

TABLO 1.23: DÜNYA REKABET GÜCÜ SIRALAMASI

ÜLKE	2020	2021	2022	ÜLKE	2020	2021	2022	ÜLKE	2020	2021	2022
İsviçre	3	1	2	G. Kore	23	23	27	Rusya	50	45	
İsveç	6	2	4	Belçika	25	24	21	Yunanistan	49	46	47
Danimarka	2	3	1	Malezya	27	25	32	Polonya	39	47	50
Hollanda	4	4	6	Estonya	28	26	22	Romanya	51	48	51
Singapur	1	5	3	İsrail	26	27	25	Ürdün	58	49	56
Norveç	7	6	9	Tayland	29	28	33	Slovakya	57	50	49
Hong Kong	5	7	5	Fransa	32	29	28	Türkiye	46	51	52
Tayvan	11	8	7	Litvanya	31	30	29	Filipinler	45	52	48
BAE	9	9	12	Japonya	34	31	34	Bulgaristan	48	53	53
ABD	10	10	10	Arabistan	24	32	24	Ukrayna	55	54	
Finlandiya	13	11	8	G. Kıbrıs	30	33	40	Meksika	53	55	55
Lüksemburg	15	12	13	Çekya	33	33	26	Kolombiya	54	56	57
İrlanda	12	13	11	Kazakistan	42	35	43	Brezilya	56	57	59
Kanada	8	14	14	Portekiz	37	36	42	Peru	52	58	54
Almanya	17	15	15	Endonezya	40	37	44	Hırvatistan	60	59	46
Çin	20	16	17	Letonya	41	38	29	Moğolistan	61	60	61
Katar	14	17	18	İspanya	36	39	36	Botsvana	-	61	58
B. Krallık	19	18	23	Slovenya	35	40	38	G. Afrika	59	62	60
Avusturya	16	19	20	İtalya	44	41	41	Arjantin	62	63	62
Y. Zelanda	22	20	31	Macaristan	47	42	39	Venezuela	63	64	63
İzlanda	21	21	16	Hindistan	43	43	37				
Avustralya	18	22	19	Şili	38	44	45				

Kaynak: IMD, World Competitiveness Center

- Türkiye'nin 64 ülkenin yer aldığı rekabet gücü sıralamasındaki yeri; 2020 yılında 46, 2021 yılında 51 ve 2022 yılında 52 olmuştur. Bu sıralama adeta Türkiye'nin potansiyelinin çok uzağında bir ülkeyi tanımlamaktadır.
- Türkiye'nin ilk 20 ülke arasına girmeden iddialı ekonomik hedeflere ulaşması olası değildir. Bu nedenle bir ülkenin ve firmalarının rekabet gücünü olumsuz etkileyen ekonomik, sosyal, politik ve kültürel faktörlerin ve kaynaklarının tespit edilmesi ve çözüm bulunması gerekmektedir.
- Diğer taraftan, Dünya Rekabet Gücü Endeksi dört alt endeksten türetilmektedir. Bunlar, Tablo 1.23'den görülebileceği gibi; ekonomik performans, Kamu/yönetim etkinliği, iş dünyasının etkinliği ve altyapıdır. Bu alt endeksler içinde en yüksek sıralamanın 38 ile ekonomik performansta, en kötü sıralamanın ise kamu/yönetim etkinliğinde olduğu görülmektedir.

Tablo 1.23'de ayrıca Türkiye'nin Dünya Dijital Rekabet Gücü Endeksi ile Dünya Yetenek Endeksi'ndeki yerini gösteren veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre ise;

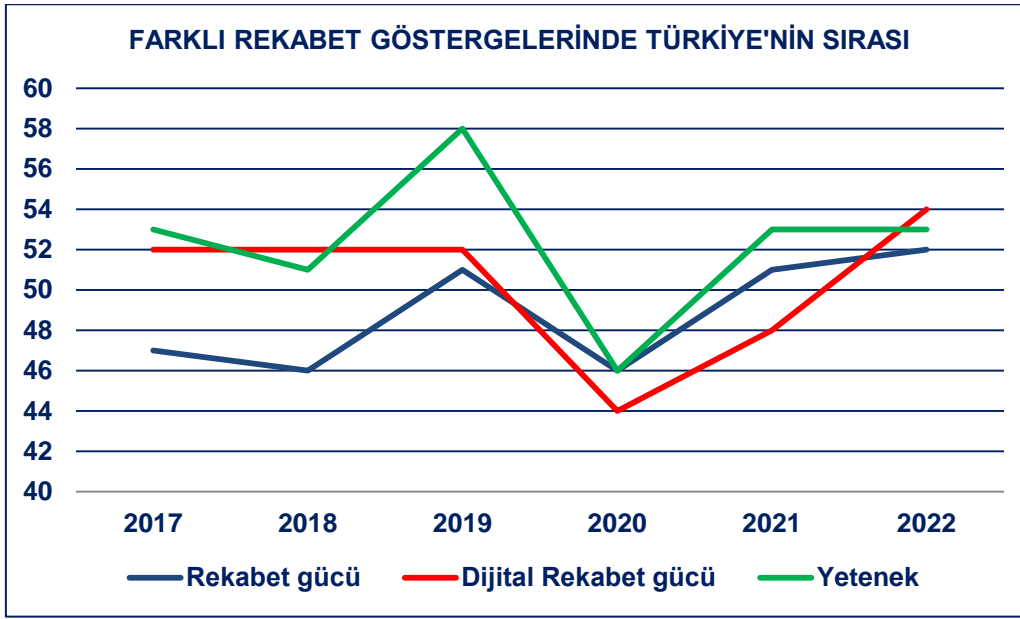
- Dijital Rekabet Gücü sıralamasında, 2022 yılında, Türkiye 6 sıra birden gerilemiş 54. sıraya düşmüştür.
- Bu endeksi oluşturan alt unsurlar ve bu unsurlar itibariyle Türkiye'nin sıraları incelendiğinde, Türkiye'nin hangi alanda hangi adımları atması gerektiği kolaylıkla görülebilecektir. Bu adımların kısa, orta ve uzun vadeli olarak ayrıştırılması ve eşanlı/eşyönlü stratejiler uygulanması durumunda, Türkiye çok hızlı bir şekilde üst basamaklara yükselebilecektir.

TABLO 1.24: FARKLI ENDEKSLERDE TÜRKİYE’NİN DURUMU

DÜNYA REKABET GÜCÜ SIRALAMASI (64 ÜLKE)						
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
GENEL SIRA	47	46	51	46	51	52
EKONOMİK PERFORMANS	43	52	51	57	46	37
KAMU/YÖNETİM ETKİNLİĞİ	41	45	55	51	60	58
İŞ DÜNYASININ ETKİNLİĞİ	43	41	48	36	46	55
ALTYAPI	48	50	46	43	46	50
DÜNYA DİJİTAL REKABET GÜCÜ SIRALAMASI (64 ÜLKE)						
GENEL	52	52	52	44	48	54
BİLGİ	60	59	60	56	57	59
Yetenek	49	49	52	38	49	47
Eğitim-Öğretim	63	62	63	62	63	63
Bilimsel yoğunlaşma)	48	48	43	45	41	41
TEKNOLOJİ	49	45	48	42	52	54
Yasal çerçeve	40	37	38	34	41	44
Sermaye	47	41	56	51	60	60
Teknolojik yapı	51	51	50	51	48	52
GELECEĞE HAZIR OLMA	40	42	41	34	41	44
Uyumlu davranışlar	36	42	38	32	34	42
İş becerisi	39	42	44	20	29	42
IT entegrasyonu	51	50	48	42	47	54
DÜNYA YETENEK SIRALAMASI (64 ÜLKE)						
GENEL	53	51	58	46	53	53
YATIRIM VE GELİŞME	52	58	58	46	52	51
ÇEKİCİLİK	51	50	53	46	56	57
HAZIRLIKLI OLMA	51	48	56	41	55	50

Kaynak: IMD, World Competitiveness Center

- Dünya Yetenek Sıralaması’nda da Türkiye’nin yeri pek parlak değildir. Nitekim 2022 yılında Türkiye; 64 ülke içinde, 2021 yılı ile aynı sırada yani 53. olabilmiştir. Bu endeksin alt boyutları; Yatırım ve Gelişme (51), Çekicilik (51) ve Hazırlıklı Olma (57) itibarıyla da Türkiye’nin önlemler geliştirmesi gerekmektedir.
- Türkiye’nin 2017-2022 dönemini kapsayan yıllardaki sıralamasına ilişkin grafik incelendiğinde, adeta ekonomideki istikrarsızlığın sıralamalara da yansıdığı görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’nin “çok boyutlu istikrarsızlık” zeminine sahip olduğu söylenebilir.

- Bu göstergeler, Türkiye'nin rekabet gücünün çağdaş ve önemli unsurlarını yeterince harekete geçiremediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, yeni ve bütünsel bir ekonomik ve toplumsal yükseliş stratejisine ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

Bu bölümde yapılan analizler çerçevesinde; 2022 yılı itibariyle dünya ekonomisinin farklı bir konjoktüre girdiği ve bu konjoktürün 2023 yılına da yansıtacağı söylenebilir. Bu süreçte, ülke içinde olduğu kadar küresel düzeyde de kaynak dağılımının etkilenmesi söz konusu olabilecektir.

Bu bağlamda enflasyon farkları, faiz farkları ve reel kurlardaki değişimler ülkelerin rekabet güçlerini etkileyebilecek, yavaşlayan küresel ekonomi ve ticaret hacmi artışı nedeniyle bu etkilenmenin derinliği artabilecektir. Bu koşullarda, ekonomiyi iyi yöneten, küresel gelişmeleri doğru öngören ülkeler daha başarılı olacaktır.

II. BÖLÜM

2022 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

2. 2022 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

Bu bölümde öncelikle oldukça zorlu ve ilginç gelişme ve önlemlere sahne olan 2022 yılında, Türkiye ekonomisinde yaşanan önemli süreçler ortaya konulacak, ardından temel makro göstergeler itibarıyla değerlendirmeler yapılacaktır.

2.1. 2022 YILINA GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye ekonomisi 2022 yılına, 2021 yılının son çeyreğinde TCMB'nin politika faizini indirmesi sonrasında yaşanan kur şokunun etkisi ve buna karşı uygulamaya konulan Kur Korumalı Mevduat önleminin yansımaları ile girmiştir. Doların 8 TL dolaylarından 18 TL'ye yükseldiği, sonra tekrar 11-12 TL'ye gerilediği, bir sürecin ardından başlayan 2022 yılında ekonomi sürekli bir yön arayışı, destek beklentisi içinde olmuştur.

Merkezinde politika faizlerinin indirilmesi ve böylece ekonomiyi canlı tutma amacının olduğu söylenebilecek uygulamalar, önce enflasyonun, ardından da bütçe açığı ile cari açığın artmasına neden olmuş, TCMB rezervleri swap anlaşmaları ile desteklenmek zorunda kalmış, ek bütçe yapılmıştır. Yüksek enflasyon, asgari ücretin yıl ortasında da artırılmasını gerektirmiştir.

Böylece, faiz politikasındaki değişiklik tüm dengeleri etkilemiş, belirsizliğin arttığı, ondan daha zorlusu olan öngörümezliğin derinleştiği bir ortam oluşmuştur. “Makro İhtiyati Tedbirler” olarak tanımlanan geleneksel piyasa sistemi ile uyumlu araçların dışındaki uygulamaları içeren ve daha çok yeniden bir kur sıçraması yaşanması kaygısından beslenen idari önlemler ile sıkça karşılaşılmıştır. Ancak bu önlemler, negatif reel faiz politikasının birçok ardışık etki yaratmasına, fiyat mekanizmasının devre dışı kalmasına ve kaynak dağılımında etkinlikten uzaklaşılmasına engel olamamıştır. Tasarrufların gayrimenkule ve borsaya yönelmesi söz konusu olmuş, yeni bir döviz atağı yaşanmaması için devreye alınan Kur Korumalı Mevduat uygulaması hem bütçeye (92,5 milyar TL) hem de TCMB'ye ciddi bir yük getirmiştir.

Yüksek enflasyon, KKM uygulaması, reel ücretlerde gerileme gibi gelişmeler ayrıca gelir dağılımını daha da bozmuş, yoksulluk derinleşmiştir. Kur artışları ve Rusya-Ukrayna savaşının hububat ve yağlı tohumlar fiyatlarını artırması ile doğalgaz, elektrik ve akaryakıt zamları ve genel olarak gıda fiyatlarındaki yüksek artışlar da bu durumu pekiştirmiştir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, 2022 yılında ekonomik ve sosyal koşullarda ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Vatandaşlar ve firmalar ise bu zorlu koşullar karşısında yeni önlemler geliştirmek durumunda kalmıştır.

2.2. 2022 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

2022 yılında ekonomide yaşanan gelişmeler ve istatistiklere yansımaları, gerekli/anlamalı görülen boyutlar itibarıyla izleyen bölümde incelenmiştir.

2.2.1. ÜRETİM BOYUTUNDA

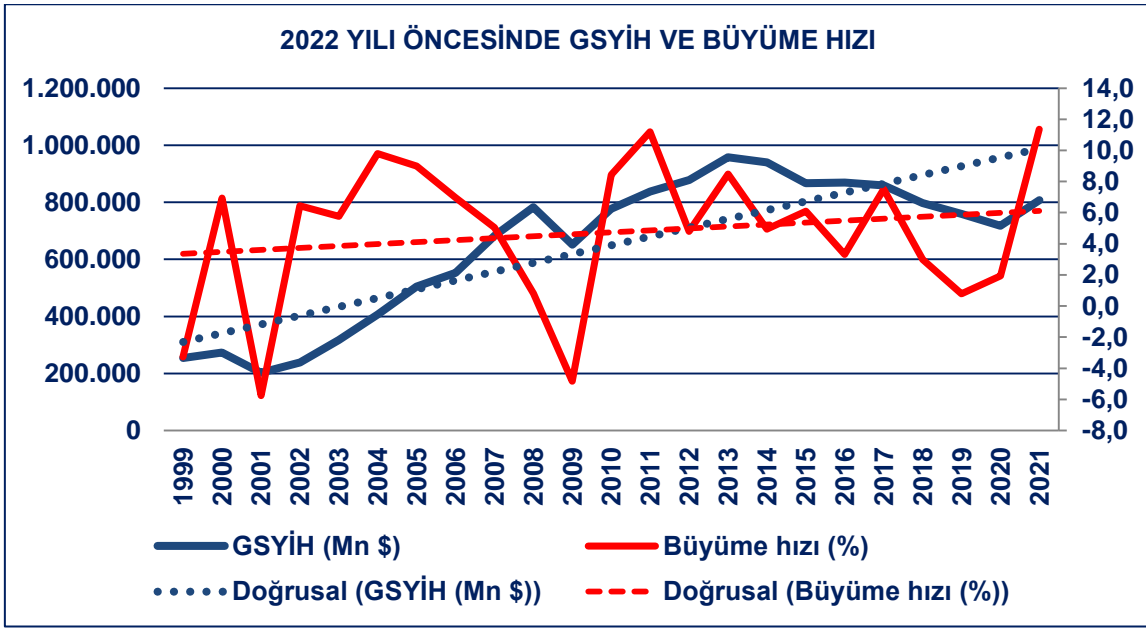
2022 yılı öncesinde ekonominin üretim ve gelir boyutundaki genel durumuna bakıldığında, pandeminin olumsuz etkilerinin önemli ölçüde geçtiği görülmektedir. 2021 yılı sonu itibarıyla; dolar bazında GSYİH pandemi öncesi düzeyini aşarak 807 milyar dolara ulaşmış, 2013 yılı sonrasında sürekli olarak gerileyen kişi başına düşen gelir yeniden artış eğilimine girmiştir. Ayrıca, bu yıl ekonominin %11,4 oranında büyümesi sonucu son üç yılın ortalaması, uzun dönem ortalamalarına yakınsamıştır.

TABLO 2.1: BAŞLICA GSYİH GÖSTERLERİNİN GELİŞİMİ (%)

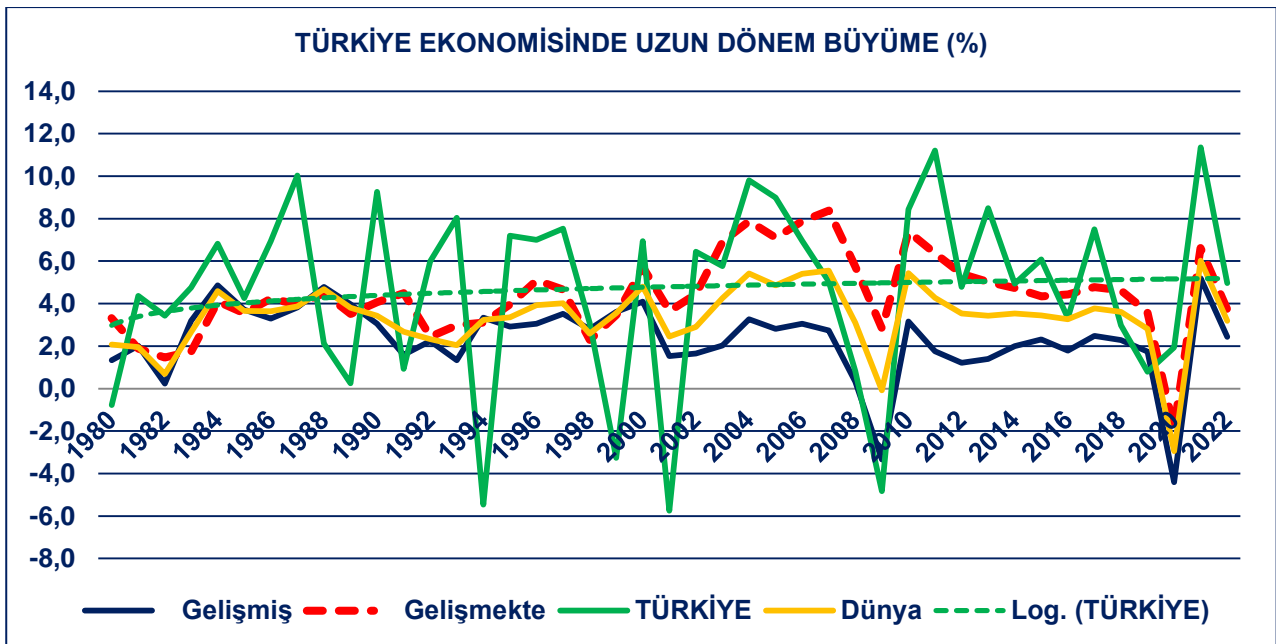
	GSYH (Milyon TL, cari)	GSYH (Milyon \$)	GSYH Zincirlenmiş Hacim (Milyon TL)	Büyüme Oranı %	Kişi Başı GSYH (TL)	Kişi Başı GSYH (\$)
2000	171.494	273.085	735.234	6,9	2.668	4.249
2001	247.266	202.503	692.958	-5,8	3.794	3.108
2002	362.110	238.145	737.638	6,4	5.486	3.608
2005	680.276	504.754	933.598	9,0	9.940	7.376
2008	1.002.756	782.865	1.057.371	0,8	14.113	11.018
2009	1.006.372	651.543	1.006.372	-4,8	13.970	9.044
2010	1.167.664	777.461	1.091.180	8,4	15.964	10.629
2013	1.823.427	958.125	1.379.394	8,5	23.946	12.582
2014	2.054.898	939.923	1.447.532	4,9	26.624	12.178
2015	2.350.941	867.071	1.535.607	6,1	30.056	11.085
2016	2.626.560	869.241	1.586.636	3,3	33.131	10.964
2017	3.133.704	859.055	1.705.666	7,5	39.019	10.696
2018	3.758.774	797.221	1.756.493	3,0	46.173	9.793
2019	4.311.733	759.289	1.770.257	0,8	52.213	9.195
2020	5.048.220	717.092	1.804.600	1,9	60.541	8.600
2021	7.248.789	807.106	2.009.486	11,4	86.144	9.592

Kaynak: TÜİK

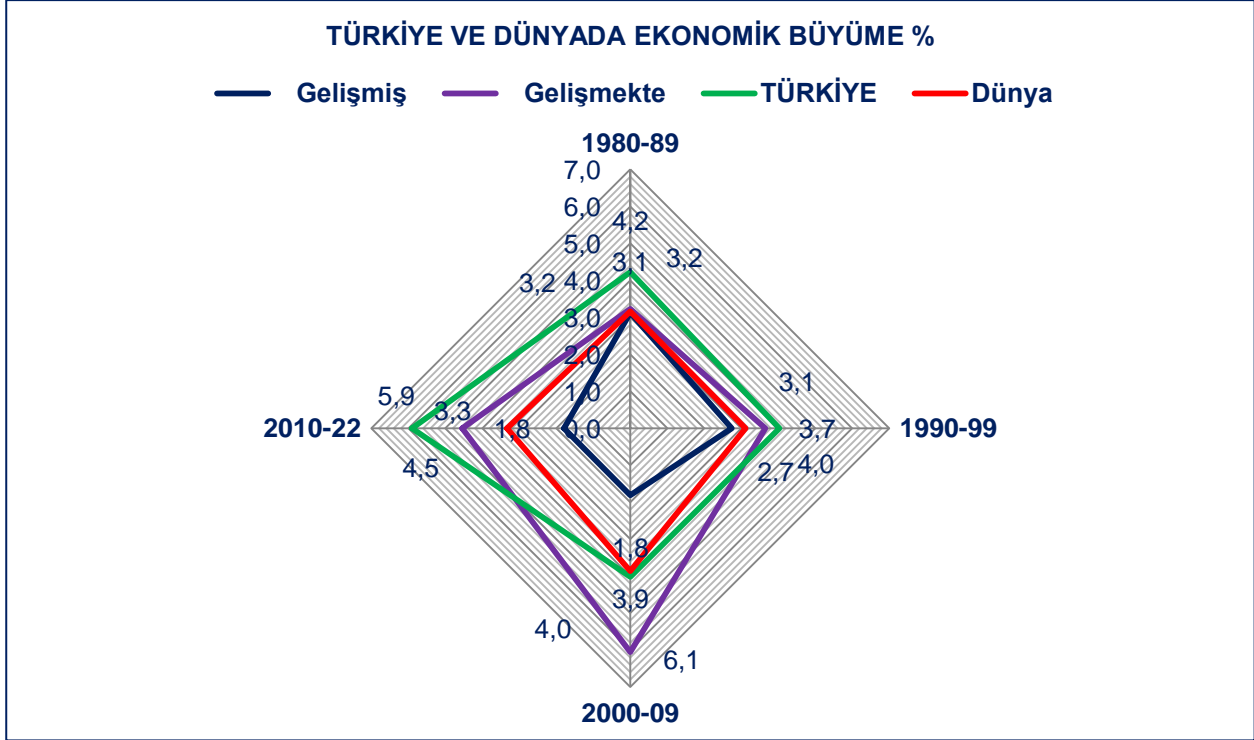
Bununla birlikte, grafikten de görülebileceği gibi, 2021 yılında büyüme hızı uzun dönem ortalamasının üzerine çıkarken, GSYİH için aynı şeyi söylemek mümkün görünmemektedir.

Türkiye ekonomisinin üretim ve büyüme performansını daha sağlıklı değerlendirebilmek açısından dünya geneli ile karşılaştırmak uygun olacaktır. Bu amaçla aşağıdaki grafikte Türkiye'nin yanı sıra dünya geneli ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortalama büyüme hızlarına yer verilmiştir. Buradan Türkiye'nin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere oranla daha dalgalı bir büyüme seyri izlediği görülmektedir. Bu doğrultuda, dünya genelinde ekonomiler büyüdüğünde Türkiye ekonomisinin daha yüksek oranda büyüdüğü, dünya ekonomisinde büyüme yavaşladığında da Türkiye'nin daha büyük oranda yavaşladığı anlaşılmaktadır. Bundan ötürü, Türkiye'nin daha yüksek büyüme performansına rağmen bu büyümenin dalgalı olduğu, daha yüksek ancak istikrarlı büyüme için ekonomi yönetiminin yeni önlemler alması gerektiği söylenebilir.

Diğer taraftan, dönemsel büyüme hızları açısından bir karşılaştırma yapıldığında, Türkiye'nin sadece biri ulusal, diğeri küresel kaynaklı iki kriz yaşadığı 2000-2009 döneminde, o da sadece gelişmekte olan ülkelere göre, daha yavaş büyüdüğü, diğer dönemlerin tamamında daha yüksek bir performans gösterdiği anlaşılmaktadır.

Geçmiş ve karşılaştırmalı performansı bu şekilde oluşan Türkiye ekonomisinde, 2022 yılında üretim boyutunda çeyreklik dönemler itibarıyla yaşanan gelişmeler Tablo 2.2'de verilmiştir.

Buradan görülebileceği gibi,

- Ekonomi; yılın ilk çeyreğinde %7,5, ikinci çeyrekte %7,7, üçüncü çeyrekte ise %3,9 oranında büyümüştür. Bunun sonucunda, 2022 yılının 9 aylık bölümünde büyüme %6,2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yılın son çeyreğindeki ekonominin biraz daha yavaşlamış olduğu dikkate alındığında yılın tamamında ekonominin %5 düzeylerinde büyüyeceği söylenebilir.

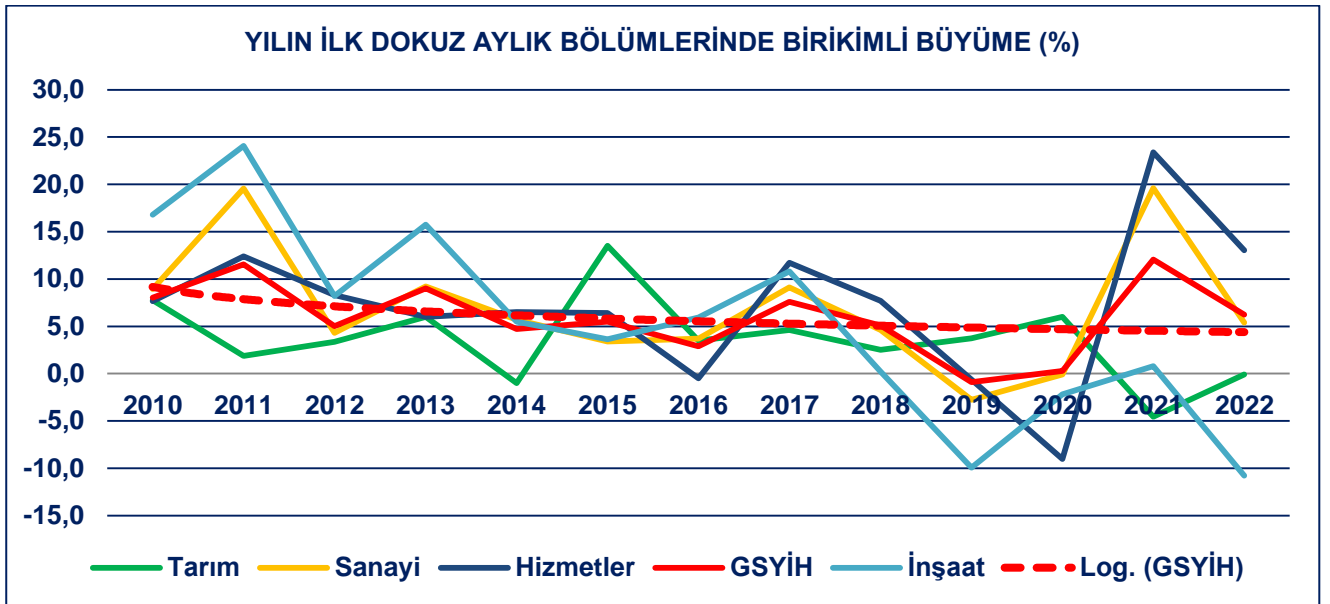
- Yeterince etkin kullanılsa da Türkiye, potansiyeli yüksek bir tarım sektörüne sahiptir. Gerek pandemi, gerekse Rusya-Ukrayna savaşı sürecinde, fiyat dalgalanmaları olsa da, herhangi bir ürünün yokluğuyla karşılaşılması bu potansiyelin bir sonucudur. Ancak, son yedi çeyrek büyüme verileri incelendiğinde, sektörün dört çeyrekte küçüldüğü görülmektedir.
- Yine sektörün 2022 yılının ilk iki çeyreğinde küçüldüğü, Türkiye’de tarımsal üretimin büyük bölümünün gerçekleştirildiği üçüncü çeyrekte yeniden pozitif büyümeyi yakaladığı anlaşılmaktadır. Ancak, üçüncü çeyrek büyümesi de sektörün yılın dokuz aylık bölümünde küçülmesini engelleyememiştir.
- Bu gelişme, dünya genelinde rekor fiyat artışları yaşanmasına rağmen, Türkiye’nin tarım ve gıda ürünleri ithalatının artmaya devam etmesini açıklayan önemli bir göstergedir.
- Nüfusun her yıl bir milyon kişi düzeylerinde artması, milyonlarca sığınmacının yaşamlarını Türkiye’de devam ettirmesi ve yıl sonu itibarıyla 50 milyona ulaşması beklenen turist sayısı dikkate alındığında, mevcut büyümenin potansiyelinin altında kaldığı anlaşılmaktadır.

TABLO 2.2: ÜRETİMDE BÜYÜME (%)

SEKTÖR	2021				2022			9 AYLIK		
	I	II	III	IV	I	II	III	2020	2021	2022
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	1,1	-0,6	-6,8	2,6	-2,4	-2,3	1,1	6,0	-4,6	-0,1
Sanayi	11,7	40,8	10,8	11,4	8,2	7,9	0,3	-0,1	19,6	5,4
İmalat Sanayii	13,2	44,3	10,8	12,4	8,0	9,2	1,7	-0,1	21,0	6,2
İnşaat	3,5	4,5	-4,5	-5,4	-7,7	-9,9	-14,1	-2,2	0,8	-10,8
Hizmetler	6,8	46,6	21,3	15,8	15,4	18,2	6,9	-9,0	23,4	13,0
Bilgi ve iletişim	18,9	25,4	21,3	21,5	15,3	5,5	13,9	13,2	22,0	11,4
Finans ve sigorta faaliyetleri	5,6	-19,9	17,1	16,4	25,7	26,6	21,6	27,3	-12,1	24,7
Gayrimenkul faaliyetleri	2,0	4,1	4,4	3,9	3,8	4,2	4,1	2,5	3,5	4,0
Mesleki, idari ve destek hizmet faal.	5,4	30,9	22,3	12,0	6,2	11,1	12,6	-7,7	19,2	10,2
Kamu yön., eğitim, sağlık ve s. hizmet. Faal.	3,6	9,1	9,1	5,4	4,9	2,0	7,6	1,9	7,2	4,9
Diğer hizmet faaliyetleri	19,1	37,7	16,2	28,4	6,6	1,6	4,9	1,4	23,0	4,5
Sektörler Toplamı	7,2	24,0	9,7	11,1	8,8	8,8	4,1	-0,6	13,2	7,0
Vergi-Sübvansiyon	10,1	8,3	-6,4	-1,9	-3,3	-1,0	1,8	8,6	3,0	-0,7
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	7,5	22,2	7,9	9,6	7,5	7,7	3,9	0,3	12,1	6,2

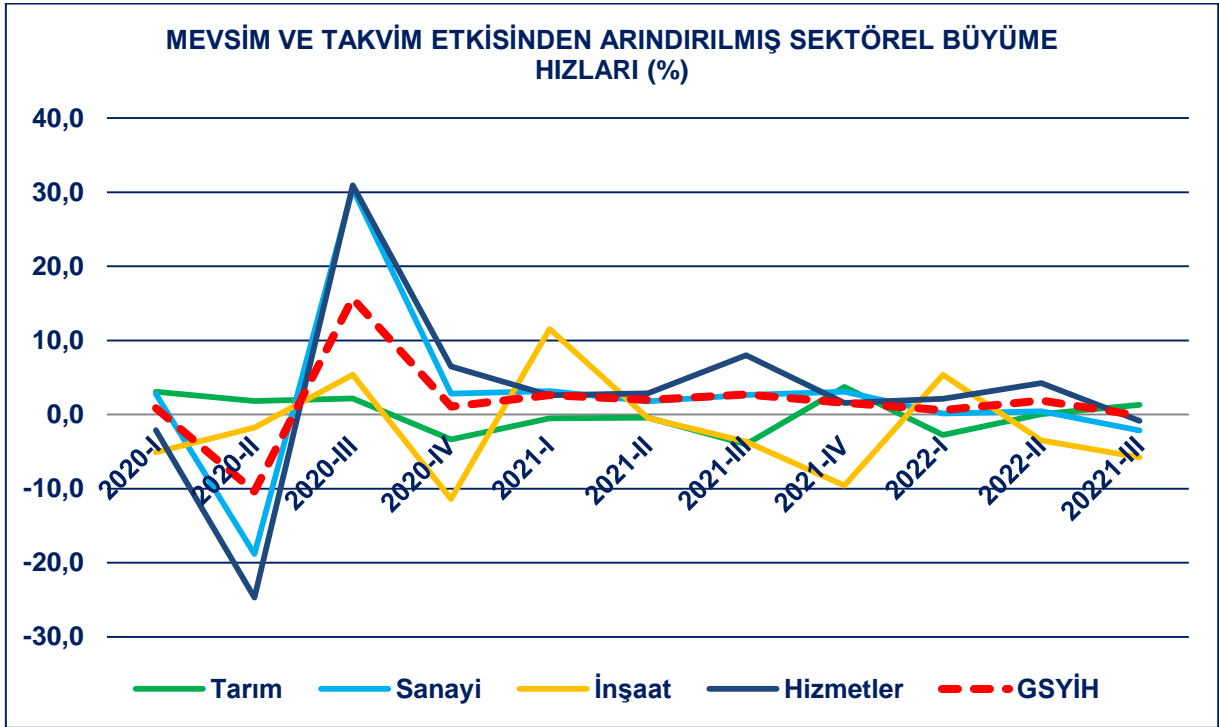
Kaynak: TÜİK

- Türkiye'nin kilit sektörü sanayi ise 2022 yılının ilk çeyreğinde %8,2, ikinci çeyrekte %7,9 oranında büyürken üçüncü çeyrekte adeta "ani duruş" yapmış ve büyüme binde üçe gerilemiştir. Böylece ilk dokuz aylık büyüme %5,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Uzun yıllardır büyümenin önemli bir kalemi olan inşaat sektörü, yılın ilk üç çeyreğinde de yüksek oranda küçülmüş, dokuz aylık küçülme de %10,8 olmuştur.
- Türkiye ekonomisinin istihdam deposu niteliğindeki hizmetler sektörü, yılın ilk iki çeyreğinde çift haneli, üçüncü çeyreğinde ise %6,9 oranında büyümüş, bunlara bağlı olarak yılın ilk dokuz aylık bölümünde %13 gibi yüksek bir büyüme performansına ulaşmıştır.
- Hizmetler içinde yer alan finans ve sigorta faaliyetleri alt sektörünün, 2022 yılının ilk üç çeyreğinde de %20'nin üzerinde bir büyüme performansı yakalaması, bu yılda ekonomideki öncelikler ve gelişmeler hakkında önemli ipuçları vermektedir.
- Bu verilere göre; 2022 yılında büyümenin çekici sektörleri hizmetler ve sanayi olmuş, inşaat ve tarım ise büyümeyi aşağıya çekmiştir.
- Diğer taraftan, 2010 sonrası dönemde yılın dokuz aylık bölümleri itibarıyla sektörel ve GSYİH büyüme verilerine ilişkin grafik incelendiğinde, pandemi sonrasında yani 2021 yılındaki baz etkisine dayalı düzeltme göz ardı edildiğinde, belirgin bir ivme kaybı dikkate çekmektedir.

Ekonomik büyümeyi 2022 yılının kendi içinde yani birbirini izleyen çeyrekler itibarıyla değerlendirmek amacıyla takvim ve mevsim etkisinden arındırılmış veriler kullanılarak hazırlanan grafik incelendiğinde;

- 2022 yılının üçüncü çeyreğinde; inşaat, sanayi ve hizmetler sektörünün küçüldüğü ve buna bağlı olarak GSYİH'da da gerileme yaşandığı anlaşılmaktadır.
- Böylesi bir durumun daha önce son olarak; 2020 yılının ikinci çeyreğinde yani pandeminin başlaması ile birlikte yaşandığı dikkate alınırsa, ekonominin dinamiği daha iyi anlaşılabilir.

Farklı perspektiflerden değerlendirilen büyüme verileri çerçevesinde; Türkiye'nin, küresel koşulları da dikkate alarak, büyümenin kaynakları ve dinamiklerini gözden geçirmesi gerektiği söylenebilir.

2.2.2. HARCAMALAR BOYUTUNDA

Büyümede madalyonun diğer yüzü yani harcamalardaki gelişmeler yıllık ve dokuz aylık dönemler itibarıyla Tablo 2.3'de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi,

- 2022 yılının dokuz aylık bölümünde cari tüketim harcamaları %117 oranında artarak 5,8 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Bu dönemde kamu harcamalarındaki artış ise % 81,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.
- Aynı dönemde gayrisafi sabit sermaye oluşumuna yani inşaat ve makine teçhizat yatırımlarına yönelik harcamalarda %118,9 gibi oldukça yüksek bir cari artış gerçekleşmiştir.
- Bu yılın dokuz aylık bölümünde cari olarak mal ve hizmet ihracatı değerinde yani dış talep tutarında %146 oranında artış yaşanmış ve yabancıların ülkemiz mallarına yönelik talebin TL bazlı tutarı dört trilyon TL'ye ulaşmıştır. Mal ve hizmet ithalatı ise ihracattan daha fazla; %176 oranında artarak 4,5 trilyon TL'ye yükselmiştir.

TABLO 2.3: HARCAMALARIN GELİŞİMİ (Cari-Milyar TL)

	2000	2010	2020	2021	2021/9	2022/9	Değişim(%)
Özel Tüketim	114,9	731,5	2.847	3.983	2.694	5.854	117,3
Devletin Tüketim Harcamaları	20,5	173,7	766	947	653	1.183	81,3
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu	38,1	288,5	1.383	2.040	1.368	2.994	118,9
Stok Değişimleri	2,6	24,4	209	271	194	642	230,1
Mal ve Hizmet İhracatı	33,2	237,2	1.451	2.559	1.640	4.034	146,0
Mal ve Hizmet İthalatı (-)	38,5	295,2	1.627	2.576	1.648	4.547	176,0
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	170,7	1.160,0	5.048	7.249	4.920	10.192	107,1
	PAY (%)						
Özel Tüketim	67,3	63,1	56,4	54,9	54,8	57,4	4,9
Devletin Tüketim Harcamaları	12,0	15,0	15,2	13,1	13,3	11,6	-12,5
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu	22,3	24,9	27,4	28,1	27,8	29,4	5,7
Stok Değişimleri	1,5	2,1	4,1	3,7	4,0	6,3	59,4
Mal ve Hizmet İhracatı	19,4	20,4	28,7	35,3	33,3	39,6	18,8
Mal ve Hizmet İthalatı (-)	22,6	25,5	32,2	35,5	33,5	44,6	33,2
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Kaynak: TÜİK

- Harcama verilerinin bir tür düzeltme kalemi niteliğinde olan ve aynı zamanda konjoktüre ilişkin gelişme ve beklentileri yansıtan stok değişmelerine bakıldığında, cari olarak %230 oranında artış kaydettiği görülmektedir.

- Özel ve kamu tüketimi ile ihracat ve ithalattaki cari artışın üzerindeki bu oran talepte bir yavaşlama ya da girişimcilerin mallarını satma konusunda aceleci davranmamalarıyla ilgili olabilecektir.

2022 yılında reel harcamalardaki büyümeye ilişkin veriler ise Tablo 2.4’de verilmiştir. Buradan;

- Özel tüketim harcamalarının 2022 yılının ilk çeyreğinde %21,1, ikinci çeyreğinde, %22,5 ve üçüncü çeyreğinde %19,9 oranında büyüdüğü anlaşılmaktadır. Bu yüksek oranlı ve istikrarlı büyümeye bağlı olarak özel tüketim yılın ilk üç çeyreğinde toplam %21,1 oranında büyümüştür. Bu gelişmede, enflasyonist beklentilerin güçlenmesi ve özellikle dayanıklı tüketim malları talebinin öne çekilmesi rol oynamıştır.

TABLO 2.4: HARCAMA GRUPLARINDA BÜYÜME (%)

HARCAMA KALEMLERİ	2021				2022			9 Aylık	
	I	II	III	IV	I	II	III	2021	2022
Özel Nihai tüketim harcamaları	7,6	24,2	9,4	20,5	21,1	22,5	19,9	13,3	21,1
Devletin Nihai Tüketim Harcamaları	-1,8	3,1	8,0	1,4	4,7	2,0	8,5	3,2	5,2
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu	12,1	21,1	-1,3	2,1	4,1	5,0	-1,3	9,5	2,5
Mal ve Hizmet İhracatı	3,2	60,0	25,9	21,6	14,8	16,4	12,6	26,4	14,5
Mal ve Hizmet İthalatı (-)	-0,8	20,5	-8,7	3,1	2,2	5,8	12,2	2,1	6,9
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	7,5	22,2	7,9	9,6	7,5	7,7	3,9	12,1	6,2

Kaynak: TÜİK

- Devletin tüketim harcamaları 2022 yılında çeyrekler itibarıyla oldukça dengersiz büyümüştür. İlk çeyrekte %4,7, ikinci çeyrekte %2 ve üçüncü çeyrekte ise %8,5 oranında artmıştır. Böylece yılın dokuz aylık bölümünde kamu tüketim harcamaları %5,2 oranında büyümüştür. Bu veriler, 2021 ve 2022 yılının üçüncü çeyreğinde kamunun gaza bastığını ortaya koymaktadır.
- 2022 yılında gayri safi sabit sermaye oluşumu yani yatırım harcamalarında büyüme, 2021 yılının aynı dönemlerine oranla, ilk çeyrekte %4,1, ikinci çeyrekte %5 düzeyinde gerçekleşmiştir. Üçüncü çeyrekte küçülme yaşanmasına bağlı olarak yılın dokuz aylık bölümündeki büyüme hızı %2,5 olmuştur. Yani, yatırımlardaki büyüme kamu ve özel tüketim artışının oldukça gerisinde kalmıştır.
- Mal ve hizmet ihracatı 2022 yılının ilk üç çeyreğinde, özel tüketim ile birlikte, büyümenin önemli bir çekici gücü olmuştur. Yani, yılın dokuz aylık bölümünde bu harcamalardaki büyüme %14,5 oranında gerçekleşmiştir. Bu gelişmenin gerisinde turizm sektörünün büyük rolü olmuştur.

- Döviz kurlarında istikrarsızlığın yaşandığı bir yılda, dış girdi bağımlılığının da etkisiyle, mal ve hizmet ithalatı yılın ilk dokuz aylık bölümünde %6,9 oranında artmıştır.
- Bu verilere göre; 2022 yılının dokuz aylık bölümünde Türkiye ekonomisinin hem iç hem de dış taleple ve bu iki boyutta dengeli sayılabilecek şekilde büyüdüğü söylenebilir.

Tablo 2.5’de harcama türlerine göre mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış büyüme verileri bulunmaktadır. Buna göre;

- 2020 yılının son çeyreğine göre; 2022 yılının ilk çeyreğinde yavaşlayan özel tüketim artışı, sonraki iki çeyrekte yeniden yükselişe geçmiştir. İlk çeyrekte % 1,5 oranında büyüyen kamu tüketimi ise ikinci çeyrekte küçülmüş, üçüncü çeyrekte ise son üç yılın en yüksek düzeyi olan %11,7 oranında artmıştır. Yatırımların ilk çeyrekteki % 2,1 düzeyindeki büyümesinin ardından ikinci ve üçüncü çeyrekte de küçülmüş olması, girişimcilerin beklentilerindeki bozulmanın bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

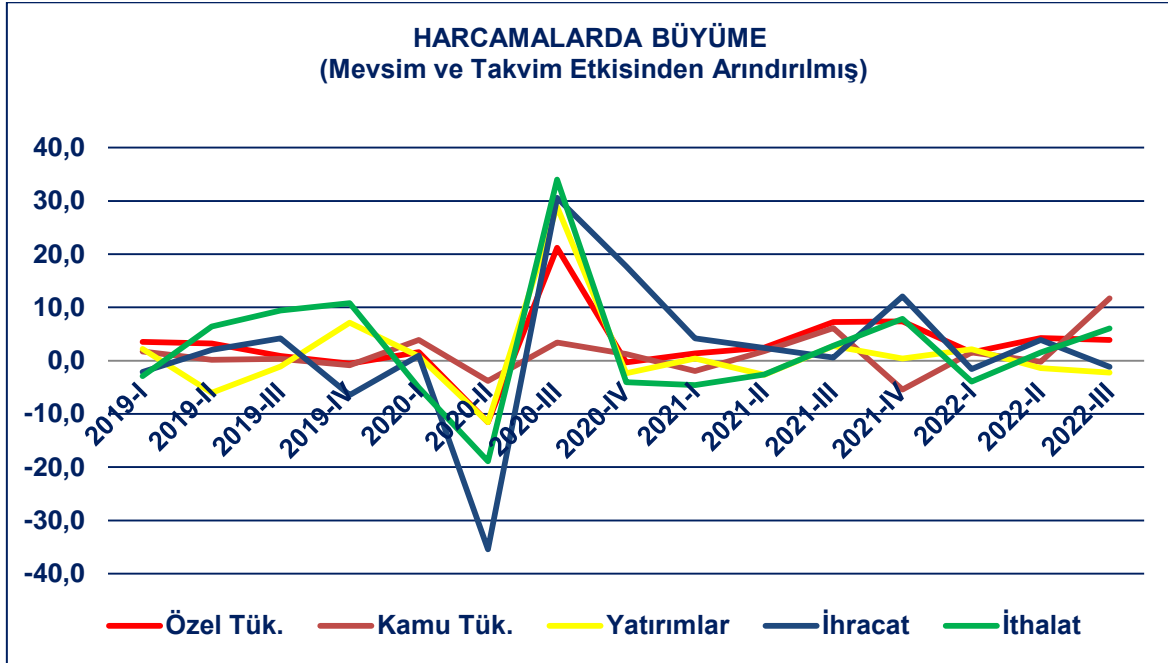
TABLO 2.5: HARCAMALARDA BÜYÜME (%)
(Mevsim ve Takvim Etkisinden Arındırılmış)

DÖNEM	Özel Tüketim	Kamu Tüketimi	Yatırımlar	Mal ve Hizmet İhracatı	Mal ve Hizmet İthalatı	GSYİH
2020-I	1,6	3,9	0,8	0,9	-5,1	0,8
2020-II	-11,6	-3,8	-11,6	-35,4	-18,9	-10,4
2020-III	21,2	3,4	28,9	30,6	34,0	15,6
2020-IV	-0,3	1,3	-2,4	17,7	-4,0	1,1
2021-I	1,3	-1,9	0,4	4,2	-4,6	2,6
2021-II	2,5	1,8	-2,7	2,4	-2,6	2,0
2021-III	7,2	6,1	2,7	0,6	2,8	2,7
2021-IV	7,4	-5,5	0,4	12,0	7,8	1,6
2022-I	1,5	1,5	2,1	-1,6	-3,9	0,6
2022-II	4,3	-0,2	-1,4	3,9	1,5	1,9
2022-III	3,9	11,7	-2,3	-1,1	6,0	-0,1

Kaynak: TÜİK

- Mal ve hizmet ihracatı bir önceki çeyreklere göre birinci ve üçüncü çeyrekte küçülmüş, ikinci çeyrekte ise %3,9 oranında büyümüştür. Bu sebeple, ihracatta yıl içi büyüme istikrarsızlık göstermiştir. Bununla birlikte, yılın ilk çeyreğinde, 2021 yılının dördüncü çeyreğine oranla küçülen ithalat, ikinci ve üçüncü çeyrekte hızlanarak büyümüştür. Bu gelişmenin kurlardaki görece istikrar yanında artış beklentisine bağlı olarak dış talebin öne çekilmesiyle ilgili olduğu söylenebilir.

- Birbirini izleyen çeyrekler arasında karşılaştırma yapmaya imkan veren bu veriler ve aşağıda yer alan grafik, pandemi sonrasında, 2021 yılının son çeyreği dışında, harcamalardaki büyümenin görece bir istikrara kavuştuğuna işaret etmektedir.

Harcamalardaki büyümenin arka planına ilişkin bir değerlendirme yapabilmek amacıyla tüketim harcamaları alt gruplarındaki büyümeye ilişkin istatistikler Tablo 2.6'da verilmiştir. Bu veriler incelendiğinde;

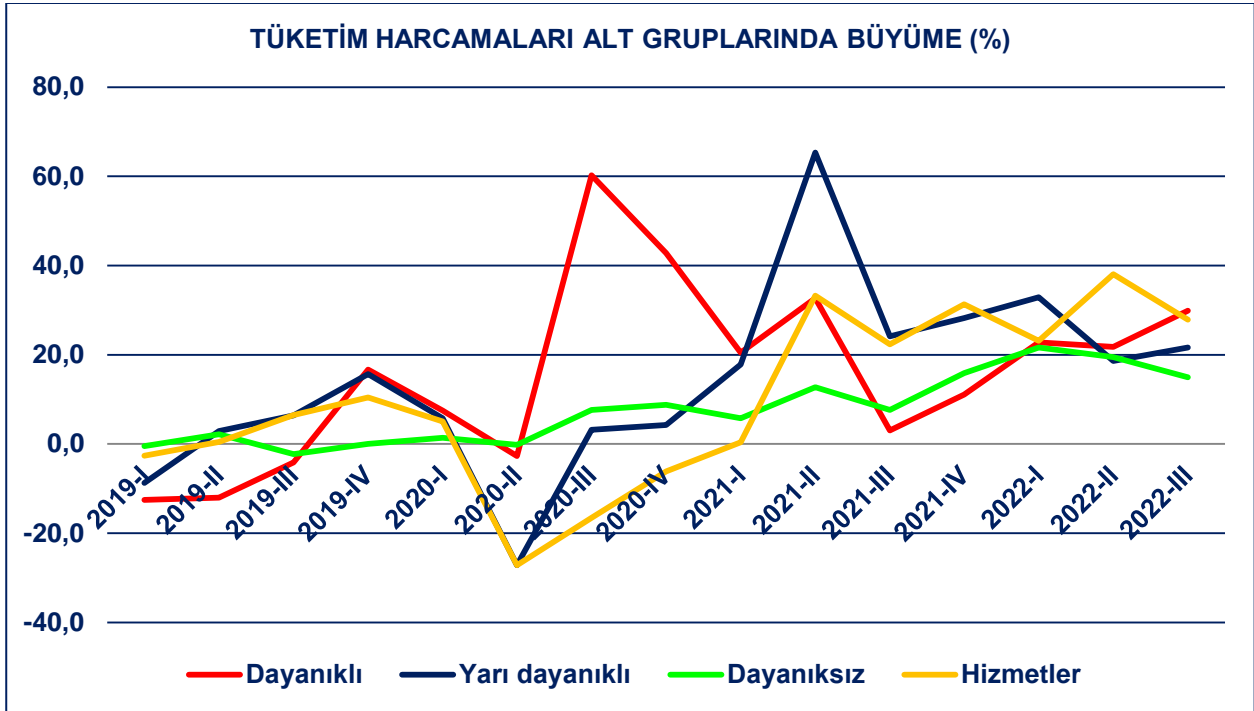
- 2022 yılının ilk üç çeyreğinin her birinde de dayanıklı mal talebinde (buzdolabı, TV, mobilya vb.) çok yüksek oranlı artışlar yaşandığı görülmektedir. Zira, 9 aylık bölümünde bu gruptaki harcamaların %25,2 oranında büyümesi söz konusu olmuştur.
- Yarı dayanıklı mal (giysi, ayakkabı vb.) talebi ve dolayısıyla reel harcamaları da 2020 yılının ikinci çeyreğinde başlayan yüksek oranlı düzeyini 2022 yılında da devam ettirmiş ve ilk dokuz aylık dönemde %23,8 oranında büyümüştür. Bu harcamaların yedi çeyrektir çok yüksek oranda büyümesinin TL'nin değerindeki düşmeyle, yani enflasyonist beklentilerin yoğunlaşmasıyla ilgili olduğu söylenebilir.

TABLO 2.6: TÜKETİM HARCAMALARI ALT GRUPLARINDA BÜYÜME (%)

MAL GRUBU	2021				2022			9 Aylık	
	I	II	III	IV	I	II	III	2021	2022
Dayanıklı mallar	20,5	32,7	3,1	11,1	22,8	21,8	29,9	16,4	25,2
Yarı dayanıklı mallar	17,8	65,3	24,2	28,3	32,9	18,6	21,6	33,3	23,8
Dayanısız mallar	5,8	12,8	7,7	15,9	21,6	19,5	14,9	8,73	18,2
Hizmetler	0,4	33,3	22,3	31,3	23,2	38,1	27,9	17,3	29,6
Y. Hanehalklarının tüketimi	5,8	27,7	14,3	23,0	23,6	26,8	22,4	15,5	24,2

Kaynak: TÜİK

- Diğer taraftan, yedi çeyrektir yüksek hızda büyüyen bir diğer tüketim harcaması da hizmet ürünleriyle ilgili olmuştur. Bunun sonucunda, hizmet ürünlerine yönelik harcamalar 2022 yılı 9 aylık bölümünde %29,6 oranında büyümüştür. Yani, 2022 yılının dokuz aylık bölümünde hizmetler sektörü, yabancı turist girişindeki artış ve bu artışın Rusya-Ukrayna savaşına bağlı olarak dönemsel olarak genişlik kazanmasıyla, büyüme rekorları kırmıştır.

Kısaca ifade etmek gerekirse; 2022 yılında, artan enflasyon ve negatif kredi faizi politikası uygulanması sonucunda talebin öne çekilmesinin etkisiyle hem genel olarak özel tüketim harcamaları hem de özelde tüketim harcamalarının alt gruplarında istikrarlı ve yüksek oranlı büyüme gerçekleşmiştir. Ancak, bu gelişmenin gelecek dönemlerde tüketim talebini, özellikle dayanıklı mallar grubu için, olumsuz etkileyerek büyümede yavaşlamaya neden olabilmesi ihtimali yüksektir.

2.2.3. YATIRIMLAR BOYUTUNDA

Bu bölümde 2022 yılında yatırımlarda yaşanan gelişmeler yerli ve yabancı yatırımlar boyutundan ayrı ayrı incelenecektir.

2.2.3.1. YERLİ YATIRIMLAR

2022 yılında yatırımların gelişimini veren Tablo 2.7 incelendiğinde;

- Yüksek oranlı enflasyonun yaşandığı 2022 yılında cari fiyatlarla tüm yatırım kategorilerinde artış yaşandığı görülmektedir. Bu artışlar sonucunda yılın 9 aylık bölümünde 2,9 trilyon TL'lik yatırım yapılmıştır. Yatırımlar toplamda reel olarak yılın ilk çeyreğinde %4,1, ikinci çeyrekte %5 artarken, üçüncü çeyrekte %1,3 oranında gerilemiştir.
- Diğer taraftan, 2022 yılında inşaat yatırımları reel olarak gerilemiştir. Son 11 çeyrekte bu tür yatırımların sadece iki çeyrekte büyüdüğü, bu büyümenin de daha çok kamunun konut kredilerinde avantajlı uygulamaları devreye aldığına gerçeğe ulaşılmaktadır.

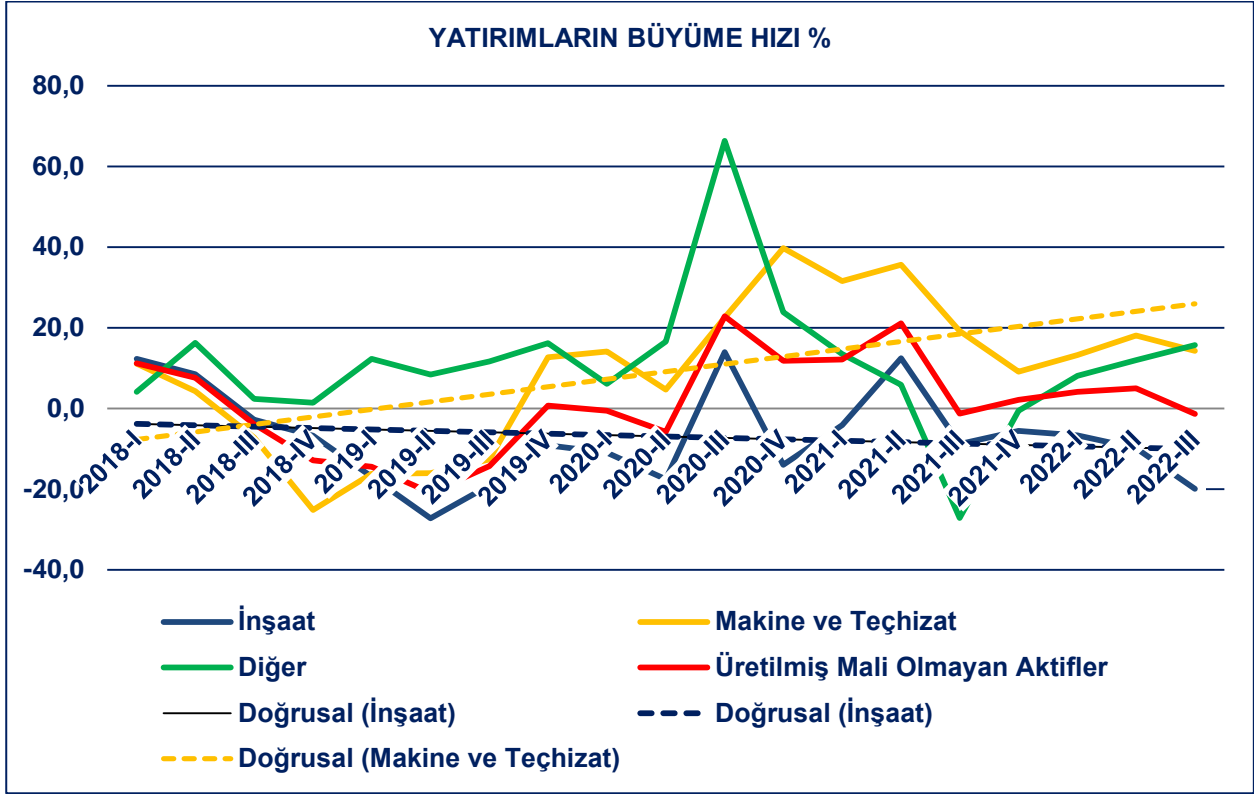
TABLO 2.7: YATIRIM HARCAMALARININ GELİŞİMİ (%)

ALAN	Yıl	Tutar (Cari-Milyar TL)					Bir önceki yılın aynı çeyreğine göre değişim % (Reel Büyüme)			
		Çeyrek					Çeyrek			
		I	II	III	IV	9 Aylık	I	II	III	IV
İnşaat	2020	135,9	139,6	180,9	170,9	456,4	-10,9	-17,5	13,9	-14,0
	2021	163,0	208,1	240,2	266,1	611,4	-4,1	12,5	-8,8	-5,5
	2022	291,5	446,4	512,5		1.250,4	-6,6	-9,9	-19,9	
Makine-Teçhizat	2020	108,7	115,4	141,9	209,5	366,1	14,2	4,7	22,5	39,8
	2021	180,4	213,2	219,2	328,9	612,9	31,5	35,6	19,2	9,2
	2022	377,1	514,1	543,7		1.434,9	13,3	18,1	14,3	
Diğer	2020	30,8	37,7	57,6	54,7	126,0	6,1	16,6	66,3	23,9
	2021	42,8	46,7	54,0	77,1	143,5	13,5	5,9	-27,1	-0,6
	2022	81,2	103,4	124,0		308,5	8,1	12,0	15,7	
Üretilmiş mali olmayan aktifler	2020	275,4	292,6	380,4	435,0	948,5	-0,5	-5,8	22,8	11,9
	2021	386,3	468,1	513,4	672,2	1.367,8	12,1	21,1	-1,3	2,1
	2022	749,8	1.063,9	1.180,2		2.993,9	4,1	5,0	-1,3	

Kaynak: TÜİK

- Uzun dönem perspektifi açısından, 2022 yılında yatırımlar boyutunda görülen olumlu gelişme; makine ve teçhizat yatırımlarındaki yüksek oranlı reel artışlar olmuştur. Çünkü bu yatırımlar; ilk çeyrekte %13,3, ikinci çeyrekte %18,1, üçüncü çeyrekte %14,3 artmıştır.

- Bununla birlikte, aşağıdaki grafikten de görülebileceği gibi, Türkiye’de çeyrekler itibarıyla yatırım harcamalarının oldukça dalgalı olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum mikro ve sektörel bazda üretim ve yatırımlarda istikrarın sağlanabilmesi için öncelikle makro ekonomik boyutta (enflasyon, faiz, kur, büyüme) istikrarın sağlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

- Diğer taraftan, 2018 sonrası döneme ilişkin trend doğruları; inşaat yatırımlarında belirgin bir azalmaya, makine-teçhizat yatırımlarında ise artışa işaret etmektedir. Bunun olumlu bir gelişme olduğu söylenebilir.

Yatırımların gelişiminin değerlendirilmesinde kullanılabilir bir gösterge de teşvik belgeli sabit sermaye yatırımlarıdır. Bu tür yatırımlara ilişkin veriler, Tablo 2.8’de verilmiştir. Buna göre;

- 2021 yılının 11 aylık döneminde 321,5 milyar TL olan toplam teşvikli yatırım tutarı 2022 yılının aynı döneminde cari olarak % 49,1 oranında artmış ve 479,4 milyar TL’ye ulaşmıştır.

- Aynı dönemde enerji yatırımları %123,9, imalat sanayi yatırımları %37,6, tarım yatırımları %40 oranında artmıştır. 2022 yılındaki yüksek enflasyon oranları dikkate alındığında, özellikle imalat sanayi ve tarım yatırımlarının reel olarak gerilediği anlaşılmaktadır. Ekonomi ve toplumun ihtiyaçları çerçevesinde bu iki sektöre yönelik yatırımların daha yüksek oranda artması gerektiği açıktır.

TABLO 2.8: TÜRKİYE'DE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

(Milyon TL)	ENERJİ	HİZMETLER	İMALAT	MADENCİLİK	TARIM	Genel Toplam
YIL						
2001	1.484	3.354	7.379	79	71	12.368
2002	494	3.162	7.368	555	89	11.668
2003	444	4.011	6.818	324	81	11.678
2004	689	5.650	9.163	257	109	15.869
2005	1.424	4.350	9.517	648	72	16.010
2006	1.006	5.636	6.305	203	113	13.262
2007	4.835	6.038	8.588	320	115	19.895
2008	8.832	4.866	6.669	247	113	20.727
2009	6.549	6.500	8.345	853	206	22.453
2010	8.210	23.880	15.090	1.885	968	50.034
2011	10.913	14.050	16.067	646	489	42.165
2012	12.040	11.898	43.173	2.388	326	69.824
2013	15.313	16.304	40.217	8.602	485	80.920
2014	11.605	42.290	26.690	2.963	416	83.963
2015	35.622	42.795	33.148	3.189	541	115.296
2016	31.554	49.365	30.780	4.392	856	116.947
2017	103.281	34.263	67.465	2.831	2.103	209.943
2018	21.378	58.492	101.838	4.053	2.582	188.343
2019	30.649	41.626	95.035	10.353	3.091	180.753
2020	42.160	38.870	176.671	7.454	5.990	271.146
2021	24.702	67.866	268.146	19.149	7.318	387.182
2021 (Ocak-Kasım)	23.627	56.683	222.656	12.443	6.117	321.526
2022 (Ocak-Kasım)	52.909	86.380	306.410	25.202	8.567	479.469
2021-2022 Değişim(%)	123,9	52,4	37,6	102,5	40,1	49,1

Kaynak: <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler>

- 2022 yılında teşvikli yatırım tutarları hizmetler sektöründe %52,4, madencilik sektöründe ise %102,5 oranında artmıştır.

Diğer taraftan Tablo 2.9 incelendiğinde;

- 2022 yılının 11 aylık bölümünde gerçekleştirilen 479 milyar TL'lik teşvikli yatırım çerçevesinde yaklaşık 303 bin kişiye istihdam imkanı yaratıldığı anlaşılmaktadır. 2021 yılına göre %4,7 düzeyinde artışa karşılık gelen bu sayı 2001 sonrası dönemde, 2021 yılının ardından, teşvikli yatırımlar çerçevesinde öngörülen en yüksek ilave istihdam olmuştur.

TABLO 2.9: TEŞVİKLİ YATIRIMLARIN İSTİHDAM KAPASİTESİ (Kişi sayısı)

YIL	ENERJİ	HİZMETLER	İMALAT	MADENCİLİK	TARIM	Genel Toplam
2001	1.034	29.422	70.332	2.215	2.728	105.731
2002	388	34.482	91.618	5.361	3.690	135.539
2003	1.872	40.981	84.592	13.588	2.320	143.353
2004	1.554	45.313	100.841	6.254	4.282	158.244
2005	744	50.034	89.230	4.954	2.298	147.260
2006	779	32.831	58.900	2.940	2.200	97.650
2007	2.167	22.387	71.497	2.253	1.791	100.095
2008	2.793	22.136	61.829	2.466	1.612	90.836
2009	1.337	21.653	45.868	2.831	1.728	73.417
2010	2.090	43.059	62.715	4.458	5.237	117.559
2011	3.405	37.428	59.098	3.073	2.480	105.484
2012	2.938	44.945	93.158	5.837	1.675	148.553
2013	3.064	55.230	99.867	5.451	1.740	165.352
2014	1.901	75.025	77.749	3.732	1.711	160.118
2015	3.787	63.002	75.626	2.190	2.606	147.211
2016	5.443	73.506	71.920	2.347	2.372	155.588
2017	7.113	99.567	108.895	3.867	6.580	226.022
2018	3.518	97.388	138.194	3.457	5.328	247.885
2019	2.790	50.975	133.954	8.139	5.637	201.495
2020	6.065	49.763	221.109	8.297	10.545	295.779
2021	3.745	41.091	306.821	11.521	8.264	371.442
2021 (Ocak-Kasım)	3.560	34.997	234.579	9.505	7.390	290.031
2022 (Ocak-Kasım)	3.850	45.902	240.985	8.229	4.817	303.783
2021-2022 Değişim (%)	8,1	31,2	2,7	-13,4	-34,8	4,7

Kaynak: <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler>

- Bu istihdam artışının 240 bininin imalat sanayinde, 45 bininin hizmetler, 8 bininin ise madencilik sektöründe gerçekleşmesi öngörülmektedir. Tarım (4,8 bin) ve enerji (3,8 bin) sektörlerinde öngörülen ilave istihdam ise daha düşük düzeydedir.
- Bu veriler çerçevesinde, 2022 yılının on bir aylık bölümünde, bir kişilik istihdam artışı için ortalama 1,6 milyon TL'lik yatırım yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak, bu tutar enerji yatırımlarında 13,7 milyon TL, hizmetler sektöründe 1,9 milyon TL, imalat sanayiinde 1,3 milyon TL, madencilikte 3,1 milyon TL, tarımda ise 1,6 milyon TL düzeyindedir.

Yatırımlardaki gelişmeleri ortaya koyabilmek için kullanılabilir bir diğer veri de kurulan ve kapanan şirket sayılarıdır. Tablo 2.10'da yer alan verilere göre;

- 2022 yılında 142.214 yeni şirket kurulurken 24.303 şirket ise kapanmıştır. Böylece 2022 yılında kurulan net işletme sayısı 2021 yılına göre % 25,5 oranında artarak 117.911'e ulaşmıştır. Bu sayı 2006 sonrası dönemin en yüksek net kurulan şirket sayısına karşılık gelmektedir. Ayrıca, kapanan firma sayısında da rekor 2022 yılında kırılmıştır. Buradan hareketle, 2022 yılının bu boyutta oldukça hareketli geçtiği söylenebilir.

TABLO 2.10: KURULAN VE KAPANAN ŞİRKETLERİN SAYILARI(Adet)

	Kurulan	Kapanan	Kurulan-Kapanan
2006	52.699	9.471	43.228
2007	55.351	9.954	45.397
2008	49.003	9.578	39.425
2009	44.472	10.395	34.077
2010	51.968	13.442	38.526
2011	54.442	14.991	39.451
2012	39.764	16.062	23.702
2013	49.943	17.400	32.543
2014	58.715	15.822	42.893
2015	67.622	13.701	53.921
2016	64.481	12.328	52.153
2017	73.783	14.701	59.082
2018	86.349	13.593	72.756
2019	85.263	14.050	71.213
2020	102.794	15.949	86.845
2021	111.125	17.184	93.941
2022	142.214	24.303	117.911
2022-21 Değişim (%)	28,0	41,4	25,5

Kaynak: TÜİK

Genel bir değerlendirme yapıldığında, 2022 yılında makine ve teçhizat yatırımları ile net kurulan firma sayısının umut verdiği, teşvikli yatırım tutarlarının ise enflasyonun gerisinde kaldığı, yatırımlar boyutunda yeni bir atılıma ihtiyaç olduğu söylenebilir.

2.2.3.2. KONUT YATIRIMLARI

Türkiye’de uzun yıllar boyunca, gayrimenkul yatırımlarını ön plana çıkaran bir strateji tercih edilmiştir. Buna ilave olarak, kamu yatırımları içinde de altyapı yatırımlarına daha fazla ağırlık verilmiştir. Bu anlayış kaynak dağılımını da etkilemiş, üretken sanayi ve tarım yatırımları yerine arazi rantlarının realize edilmesine yönelik gayrimenkul yatırımlarında daha büyük bir artış ile karşılaşmıştır.

Her yıl yaklaşık bir milyon civarında artan nüfus, sürecin devamlılığını sağlamış, diğer ülkelerden gelen milyonlarca sığınmacı da bu süreci desteklemiştir. Son olarak Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle bu ülkelerden Türkiye’ye gelenlerin gayrimenkul talebi ile karşılaşmıştır.

Diğer taraftan konut/AVM/Rezidans yatırımlarının hızla artması sonucunda, Türkiye’de üretim boyutunda uluslararası ticarete konu olan ve olmayan mallar boyutunda dengesizlik oluşmuştur.

Türkiye’nin, diğer ülkelerden daha çok ticarete konu malları satın alırken, içerde yatırımları daha çok ticarete konu olmayan alanlara yönlendirmesi ilave bir dengesizlik kaynağı haline gelmiştir. Böylesi bir ortamda döviz girişinin artırılması amacıyla yabancılara daha fazla gayrimenkul satılması ve bunu teşvik etmek amacıyla belli bir tutarın üzerindeki fiyatla konut alanlara vatandaşlık verilmesi söz konusu olmuştur.

Dolayısıyla, Türkiye; düne kadar uluslararası ticarete çok fazla konu olmayan ev ve arazileri, uluslararası ticarete konu ürün haline getirmiştir. Ancak, 2021 yılının son çeyreğindeki kur artışları ve reel faizlerin düşmesi sonucu tasarrufların kullanımında öncelikler değişmiş ve gayrimenkul/konut talebi artmıştır. Bu gelişme konut fiyatlarındaki artışı hızlandırmasının yanında kira/konut fiyatı oranını bozmuş, ev sahiplerinin daha yüksek kira talep etmeleri sonucu kiracılar zorlanmış, devlet kira artışlarına üst sınır getirmiştir.

Özetle; 2022 yılında konut piyasasında kaotik bir ortam oluşmuş, ne ev sahiplerinin ne de kiracıların memnun olmadığı bir durum ile karşılaşmıştır. Bu sorunun çok fazla kaynaktan beslenmesi nedeniyle çözümünün zaman alacağı anlaşılmaktadır.

Tablo 2.11'de 2022 yılında yaşanan gelişmeleri değerlendirmek amacıyla inşaat ruhsatları ve konut satışlarına ilişkin veriler yer almaktadır. Buradan;

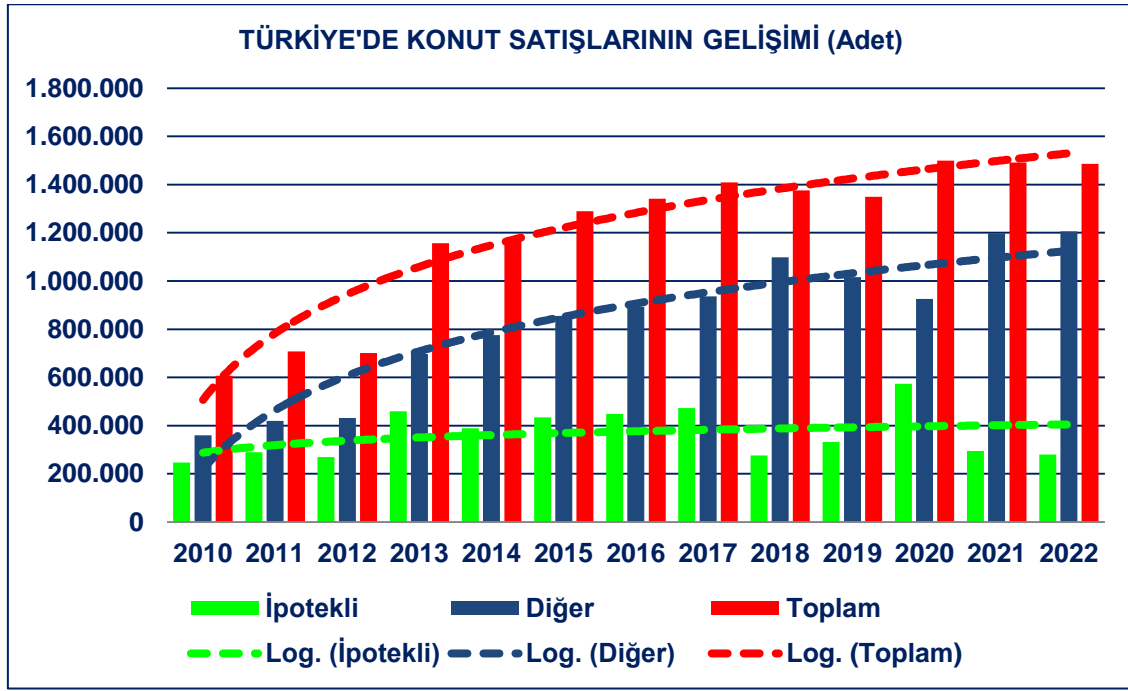
- 2021 yılının aynı dönemine göre 2022 yılının ilk dokuz aylık bölümünde inşaat ruhsatı alanının, toplamda %10,1, daire sayısının da toplamda %13,9 oranında azaldığı anlaşılmaktadır.

TABLO 2.11: İNŞAAT YATIRIMLARINA İLİŞKİN GELİŞMELER

YIL	Verilen İnşaat Ruhsatları						Konut Satışları		
	(Yüzölçüm, 1000 Metrekare)			Daire Sayısı			Adet		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	İpotekli	Diğer	Toplam
2010	20.518	155.912	176.429	80.912	826.539	907.451	246.741	360.357	607.098
2011	16.778	106.844	123.622	52.088	598.039	650.127	289.275	419.000	708.275
2012	27.467	131.283	158.750	73.737	698.141	771.878	270.136	431.485	701.621
2013	25.964	149.843	175.808	67.340	772.290	839.630	460.112	697.078	1.157.190
2014	26.034	194.620	220.654	51.115	980.639	1.031.754	389.689	775.692	1.165.381
2015	26.948	162.727	189.675	53.128	844.102	897.230	434.388	854.932	1.289.320
2016	29.977	176.994	206.972	67.300	939.350	1.006.650	449.508	891.945	1.341.453
2017	40.224	247.110	287.334	93.710	1.311.737	1.405.447	473.099	936.215	1.409.314
2018	27.038	122.400	149.439	50.688	618.477	669.165	276.820	1.098.578	1.375.398
2019	13.944	59.361	73.306	26.543	293.177	319.720	332.508	1.016.221	1.348.729
2020	15.124	97.483	112.607	39.190	515.822	555.012	573.337	925.979	1.499.316
2021	22.347	128.701	151.049	65.145	657.431	722.576	294.530	1.197.326	1.491.856
2022							280.320	1.205.302	1.485.622
2021-I	4.242	30.127	34.370	12.390	162.300	174.690	47.216	215.834	263.050
II	3.923	27.876	31.799	13.179	144.332	157.511	56.952	232.808	289.760
III	5.839	27.507	33.346	14.141	135.450	149.591	77.687	318.641	396.328
IV	8.343	43.190	51.534	25.435	215.349	240.784	112.675	430.043	542.718
2022-I	4.612	22.560	27.173	16.875	111.748	128.623	68.342	251.721	320.063
II	5.182	25.337	30.519	11.597	130.874	142.471	101.975	304.360	406.335
III	4.958	26.822	31.781	10.930	132.974	143.904	58.284	272.511	330.795
IV							51.719	376.710	428.429
2021/9 Ay	14.004	85.511	99.515	39.710	442.082	481.792	181.855	767.283	949.138
2022/9 Ay	14.752	74.720	89.472	39.402	375.596	414.998	228.601	828.592	1.057.193
Değişim (%)	5,3	-12,6	-10,1	-0,8	-15,0	-13,9	25,7	8,0	11,4

Kaynak: TÜİK

- 2022 yılının dokuz aylık bölümünde toplam konut satışı 2021 yılının aynı dönemine göre %11,4 oranında artmıştır. Ancak, yılın son çeyreğinde bu artış eğilimi tersine dönmüş ve yıl toplamında konut satışı binde 4 oranında gerilemiştir. Ancak, ulaşılan bir milyon 485 bin 622 adetlik satış, rekor olarak kayıtlara geçmiştir. Bununla birlikte, gerek satış verileri, gerek satış grafiğinden görülebilecek olan trend eğrisinin durumu, sektörde duraklama eğilimine işaret etmektedir.

Türkiye ekonomisinde uzun süredir lokomotif görevi yüklenen inşaat ve konut sektöründe fiyatlar boyutunda yaşanan gelişmeler Tablo 2.12'de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi;

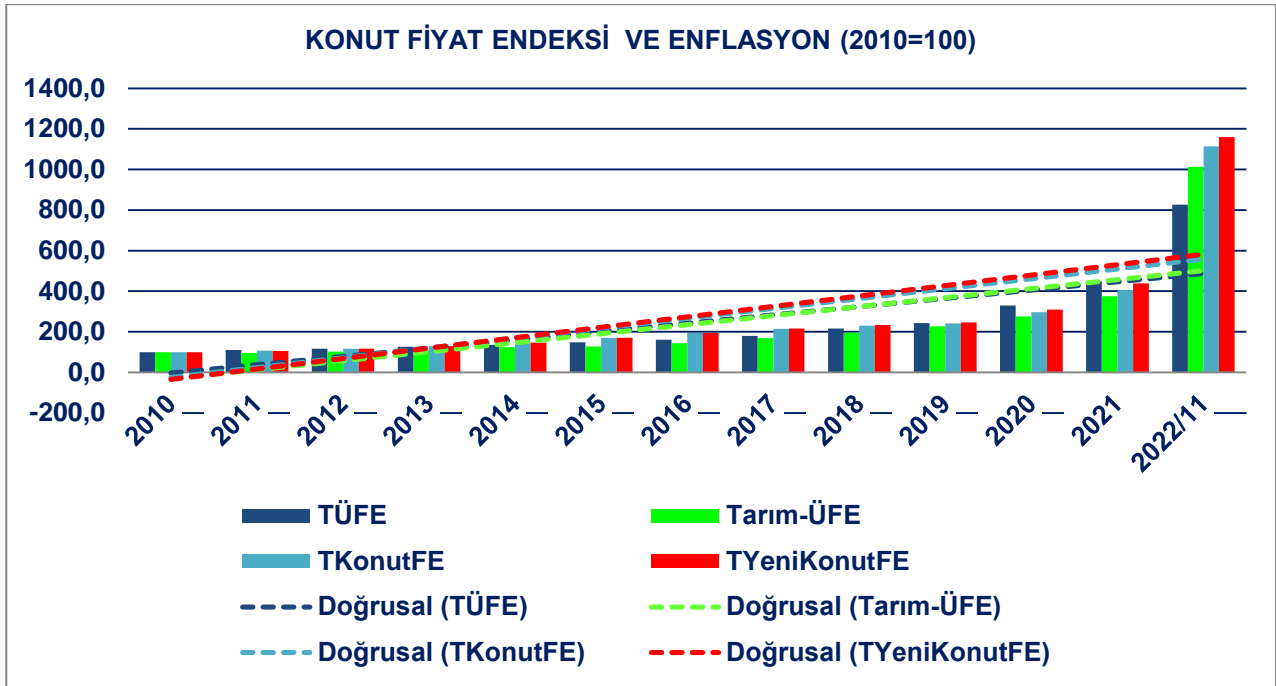
- 2010 yılı ile 2022 yılı Kasım ayı sonuna kadar geçen dönemde Tarım ÜFE 10,1 kat, TÜFE 8,2 kat, Yi-ÜFE 19,4 kat artarken Türkiye Konut Fiyat Endeksi 11,1 kat artış göstermiştir. Bu artış yeni konutlar için 11,6 kat, ikinci el konutlarda ise 12,1 kat düzeyinde gerçekleşmiştir.

TABLO 2.12: KONUT FİYAT ENDEKSİNİN GELİŞİMİ

YIL	Tarım-ÜFE	TÜFE	Yi-ÜFE	Türkiye Konut Fiyat Endeksi (TKFE)	Türkiye Yeni Konutlar Fiyat Endeksi (TYKFE)	Yeni Olmayan Konutlar Fiyat Endeksi (YOKFE)
2010	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2011	95,8	110,5	113,3	107,0	106,5	107,4
2012	103,1	117,3	116,1	116,9	116,5	117,0
2013	110,0	125,9	124,2	129,9	130,1	129,8
2014	125,4	136,2	132,1	147,4	146,4	147,2
2015	127,1	148,2	139,6	171,1	169,7	171,0
2016	144,0	160,9	153,5	194,3	193,5	194,7
2017	168,9	180,0	177,3	214,5	216,0	214,4
2018	195,8	216,6	236,9	230,7	232,9	230,8
2019	227,2	242,2	254,3	241,2	246,2	240,5
2020	275,5	329,6	457,5	297,2	309,5	295,1
2021	375,7	448,5	822,9	406,2	438,5	400,1
2022/11	1012,4	827,0	1942,3	1114,2	1159,9	1212,9
Değişim (%)	169,5	84,4	136,0	174,3	164,5	203,1

Kaynak: 2017 bazlı TÜİK verilerinin baz yılının 2010'a yılına dönüştürülmesiyle hesaplanmıştır.

- 2022 yılının ilk 11 aylık bölümünde ise Türkiye Konut Fiyat Endeksi %174,3, Yeni Konut Fiyat Endeksi %164,5, Yeni Olmayan Konut Fiyat Endeksi %203 oranında artmıştır. Bu veriler, 2022 yılında da konutun yatırımcısına yüksek oranda reel kazanç sağladığını ortaya koymaktadır. Daha çok TCMB'nin negatif faiz politikası ile artan sığınmacı sayısı ve konut alımı karşılığında vatandaşlık verilmesi gibi uygulamaların rolünün olduğu bu gelişme, yatırım tercihleri ve kaynak dağılımını etkilemiştir.
- Aşağıdaki grafik, gerek enflasyon göstergeleri gerekse farklı konut fiyat endekslerinin 2022 yılında gösterdiği sıçramayı belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Fiyat mekanizmasındaki işlev kaybını da görülür hale getiren bu grafik, enflasyonist bekleyişlerin zayıflatılması ve bunun için de güçlü bir anti-enflasyonist politikaya olan ihtiyacı işaret etmektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, konut piyasasında zorlu bir konjoktüre girildiğini, bunun da sadece konut üreticileri değil aynı zamanda konut edinmek isteyen vatandaşlar için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Bu zorlukların kaynakları dikkate alındığında makro ekonomik istikrarın sağlanmasının her zamankinden önemli hale geldiği anlaşılmaktadır.

2.2.3.3. YABANCI YATIRIMLAR

Türkiye ekonomisi açısından kritik öneme sahip doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin veriler Tablo 2.13'de yer almaktadır. Buna göre;

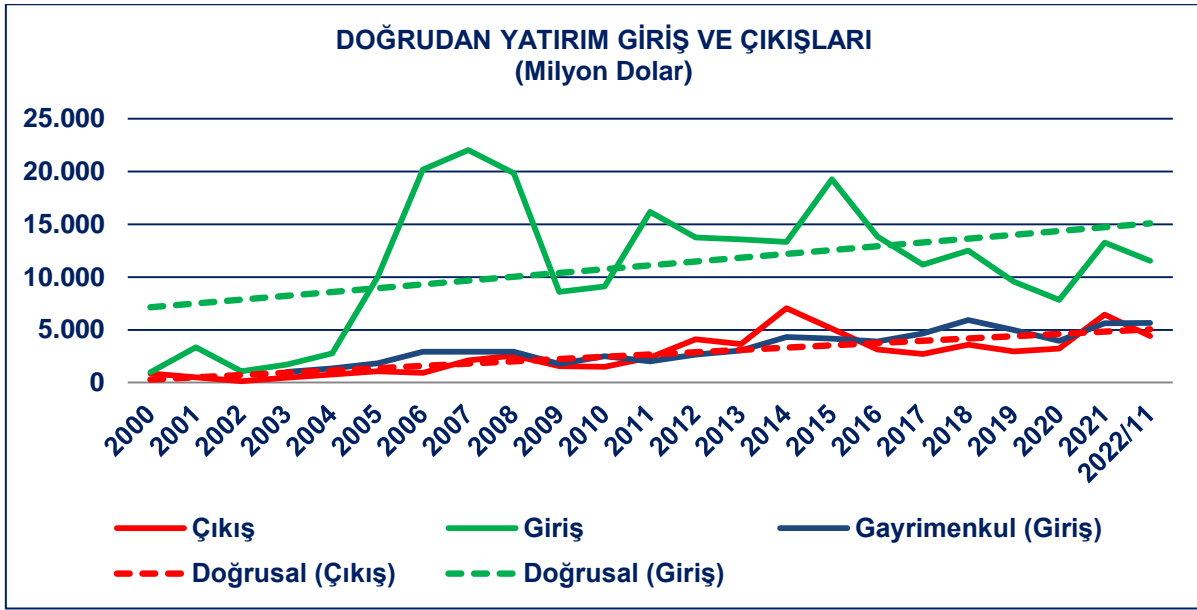
- 2000-2022/Kasım döneminde Türkiye'ye toplam 268,7 milyar dolar tutarında doğrudan yabancı yatırım girişi olmuştur. Bu tutarın 73,7 milyar dolarlık kısmı ise gayrimenkul (konut ve arazi) alımı için gelmiştir.
- 2022 yılının Ocak-Kasım döneminde toplam doğrudan yabancı yatırım girişi sadece binde iki oranında artmış ve 11,5 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak, yabancı yatırım girişinin yaklaşık %49'unun gayrimenkul kaynaklı olduğu ve bu yatırım türünün vatandaşlık verilerek desteklendiği de unutulmamalıdır. Dolayısıyla, doğrudan yatırım girişinde nitelik iyileşmesine yani üretken yatırımların payının daha yüksek olmasına zemin hazırlanması gerekmektedir.

TABLO 2.13: DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

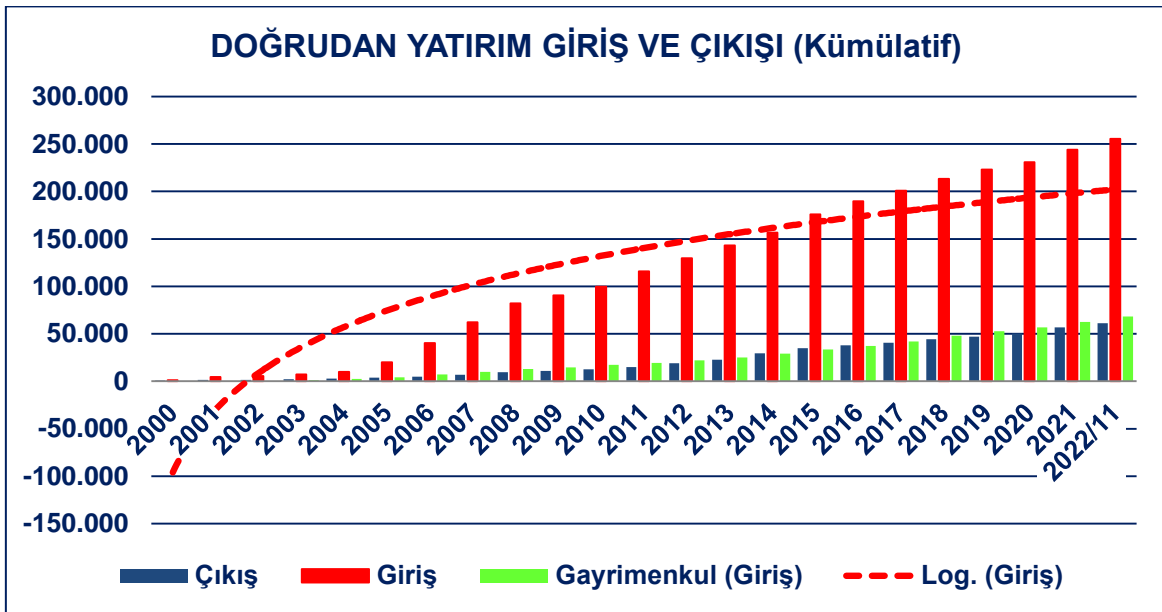
(Milyon Dolar)	ÇIKIŞ	GİRİŞ	
		Toplam	Gayrimenkul
2000	870	982	
2001	497	3.352	
2002	143	1.082	
2003	480	1.702	998
2004	780	2.785	1.343
2005	1.064	10.031	1.841
2006	924	20.185	2.922
2007	2.106	22.047	2.926
2008	2.549	19.851	2.937
2009	1.553	8.585	1.782
2010	1.482	9.099	2.494
2011	2.370	16.182	2.013
2012	4.106	13.744	2.636
2013	3.636	13.563	3.049
2014	7.050	13.337	4.321
2015	5.096	19.263	4.156
2016	3.138	13.835	3.890
2017	2.703	11.190	4.643
2018	3.590	12.505	5.915
2019	2.945	9.573	4.979
2020	3.239	7.831	3.954
2021	6.451	13.262	5.634
Ocak-Kasım 2021	5.330	11.515	5.007
Ocak-Kasım 2022	4.414	11.536	5.668
Değişim(%)	-17,2	0,2	13,2
TOPLAM (2000-2022)	67.637	268.784	73.735

Kaynak: TÜİK

- 2000-Kasım 2022 döneminde Türkiye'den yurtdışına 67 milyar dolarlık doğrudan yatırım çıkışı gerçekleşmiştir. 2022 yılının 11 aylık bölümünde ise doğrudan yatırım çıkışında gerileme yaşanmıştır.

- Diğer taraftan, doğrudan yabancı yatırım girişlerine ilişkin veriler son yıllarda istikrarın kaybolduğunu ortaya koymaktadır. Bu gelişmede, pandeminin etkisi kadar Türkiye’de ekonomik istikrarın sağlanamamasının da rolü bulunmaktadır. Türkiye’den çıkışlarda ise görece bir istikrarın varlığı dikkat çekmektedir.
- Bu arada ilgili grafikteki eğilim çizgileri Türkiye’ye girişlerdeki ivme kaybını gözler önüne sermektedir. Yine, 2000 yılından 2022 yılının 11. ayı sonuna kadar ülkeye gelen ve ülkeden giden doğrudan yatırımların kümülatif gelişimini gösteren grafik de bu ivme kaybını teyit etmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’nin doğrudan yabancı yatırım konusuna ayrı-özel bir önem vermesi, dış ekonomik-siyasi ilişkilerinde bu boyutu önlemesi uygun olacaktır.

Türkiye'ye 2002-2021 döneminde gelen toplam ve 2022 yılı 11 aylık döneminde gelen doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımı Tablo 2.15'da verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi;

- 2002-21 döneminde Türkiye'ye gelen 173 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırımın; 109,2 milyar doları hizmetler, 63,7 milyar doları sanayi, 697 milyon doları ise tarım sektörüne yönelik olmuştur. Alt sektör olarak en büyük giriş; finans ve sigorta (54,8 milyar dolar) ile imalat sektöründe (41,7 milyar dolar) gerçekleşmiştir.

TABLO 2.14: DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN SEKTÖREL DAĞILIMI

(Milyon Dolar)	2002-2021		OCAK-KASIM		Değişim (%)
	TOPLAM	PAY (%)	2021	2022	
SEKTÖR					
TARIM SEKTÖRÜ	697	0,4	147	70	-52,4
SINAI SEKTÖRLER	63.795	36,7	1.568	1.728	10,2
Madencilik ve Taşocakçılığı	3.552	2,0	63	181	187,3
İmalat	41.797	24,1	1.376	1.439	4,6
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Ür. ve Dağıtım	18.367	10,6	129	108	-16,3
Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yön. ve İyileştirme Faal.	79	0,0	0	0	
HİZMETLER SEKTÖRÜ	109.228	62,9	4.599	4.321	-6,0
İnşaat	5.380	3,1	39	53	35,9
Toptan ve Perakende Ticaret	14.993	8,6	3.203	1.504	-53,0
Ulaştırma ve Depolama	8.165	4,7	210	51	-75,7
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	1.429	0,8	107	322	200,9
Bilgi ve İletişim	15.265	8,8	412	227	-44,9
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	54.844	31,6	168	1.772	954,8
Gayrimenkul Faaliyetleri	3.357	1,9	25	43	72,0
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	1.056	0,6	53	19	-64,2
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	855	0,5	35	155	342,9
Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	0	0,0	0	0	
Eğitim	167	0,1	0	8	
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	2.602	1,5	191	83	-56,5
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	341	0,2	6	2	-66,7
Diğer Hizmet Faaliyetleri	772	0,4	150	82	-45,3
TOPLAM	173.720	100,0	6.314	6.119	-3,1

Kaynak: TCMB

- 2022 yılının 11 aylık bölümünde ise doğrudan yabancı yatırım girişinin 2021 yılının aynı dönemine göre; tarımda %52, hizmetler sektöründe ise %6 oranında gerilediği, sanayide %10,2 oranında arttığı ve buna bağlı olarak toplamda da %3,2 oranında azaldığı anlaşılmaktadır.

2.2.4. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK BOYUTUNDA

Ekonomik olduğu kadar sosyal ve politik boyutları ve sonuçları olabilen istihdam ve işsizlik, adeta yeni kavimler göçlerinin yaşandığı günümüzde önemi/önceliği artan bir konudur. Bu konuda 2022 yılında yaşanan gelişmeleri değerlendirmek amacıyla Tablo 2.16'da ilgili veriler bulunmaktadır. Buradan;

- 2022 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla çalışma çağındaki nüfusun 64,7 milyon olduğu görülmektedir. Bu nüfusun 34,6 milyonu işgücü piyasasına dahil olmuş ve 31,1 milyonu istihdam edilmiştir. Geriye kalan 3,5 milyon kişi yani iş arayan her yüz kişiden %10,1'i ise işsiz kalmıştır.

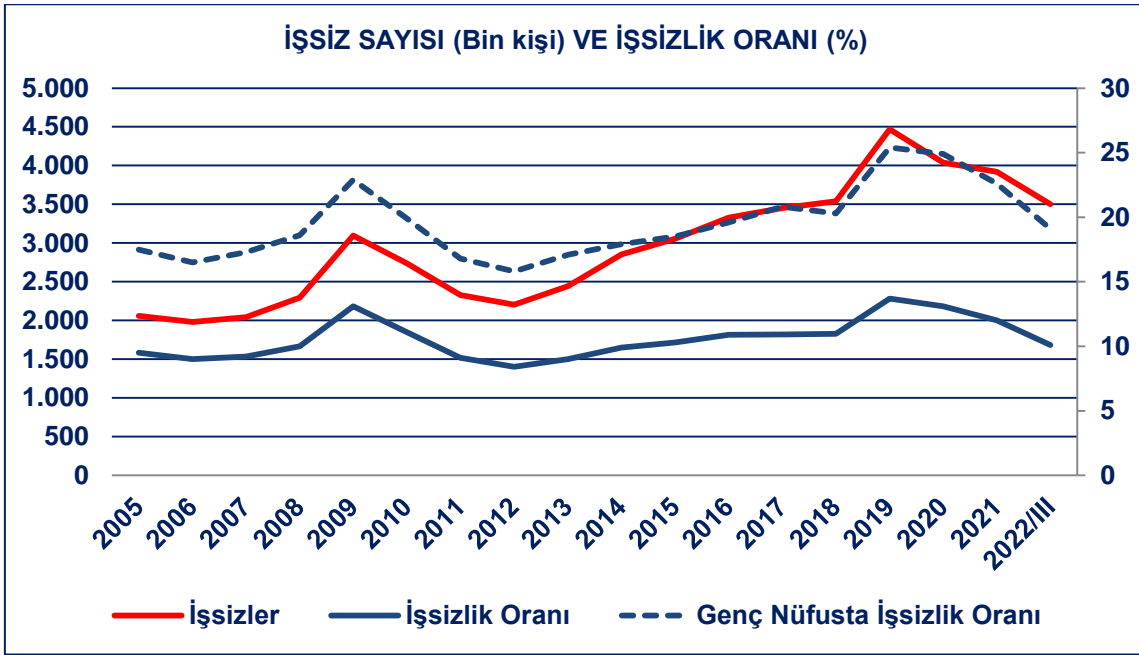
TABLO 2.15: İŞGÜCÜ PİYASASINDA GELİŞMELER

	15+ Yaş Kurumsal Olmayan Nüfus	İşgücü Arzı	İstihdam	İşsizler	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı %	Kayıt Dışı İstihdam (%)	İşsizlik (%)	Tarım Dışı İşsizlik (%)	Genç Nüfusta İşsizlik (%)
2000	46.211	23.078	21.581	1.497	49,9	46,7	50,6	6,5	9,3	13,1
2005	48.356	21.691	19.633	2.058	44,9	40,6	48,2	9,5	12,0	17,5
2010	52.904	24.594	21.858	2.737	46,5	41,3	43,3	11,1	13,7	19,9
2015	57.854	29.678	26.621	3.057	51,3	46,0	33,6	10,3	12,4	18,5
2019	61.469	32.549	28.080	4.469	53,0	45,7	34,7	13,7	16,0	25,4
2020	62.579	30.735	26.695	4.040	49,1	42,7	30,9	13,1	15,3	24,9
2021	63.704	32.716	28.797	3.919	51,4	45,2	29,0	12,0	-	22,6
2019/III	61.591	33.152	28.482	4.671	53,8	46,2	36,5	14,1	16,8	27,2
2020/III	62.730	31.558	27.364	4.194	50,3	43,6	33,4	13,3	15,8	26,0
2021/III	63.837	33.564	29.652	3.912	52,6	46,4	30,5	11,7	13,7	22,1
2022-I	64.334	33.282	29.418	3.864	51,7	45,7	25,8	11,6	-	21,0
II	64.560	34.234	30.765	3.468	53,0	47,7	26,9	10,1	-	19,0
III	64.793	34.661	31.160	3.501	53,5	48,1	27,7	10,1	-	19,1
FARK	956	1.097	1.508	-411						
FARK (%)	1,5	3,3	5,1	-10,5	1,7	3,7	-9,2	-13,7		-13,6

Kaynak: TÜİK

- 2022 yılı üçüncü çeyreğin sonunda 15 yaş üzeri nüfus 956 bin kişi artmıştır. İşgücü arzı 1,1 milyon kişi artarak 34,6 milyon kişiye ulaşmıştır. Çalışan sayısı ise 1,5 milyon kişi artarak 31,1 milyon kişi olmuştur.
- Tablodaki veriler pandemi sonrası Türkiye'de istihdam artışının devam ettiğini ortaya koymaktadır.
- 2022 yılı Kasım itibarıyla Türkiye'de kayıtdışı istihdam oranı %27,7'ye gerilemiştir. İstihdam artışı devam ederken bu oranın bir süredir gerilemesi oldukça olumlu bir gelişmedir. Ancak, bu durum alınması gereken mesafenin hala çok uzun olduğunu da ortaya koymaktadır.

- Türkiye’de işsiz sayısı ve işsizlik oranına ilişkin veriler ve grafik pandemi sonrasında olumlu gelişmelere işaret etmekle birlikte henüz bulunduğu platodan 2010’lu yılların başına dönülemediğini ortaya koymaktadır.

İstihdamın sektörel dağılımına ilişkin gelişmeler ise Tablo 2.17’de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi;

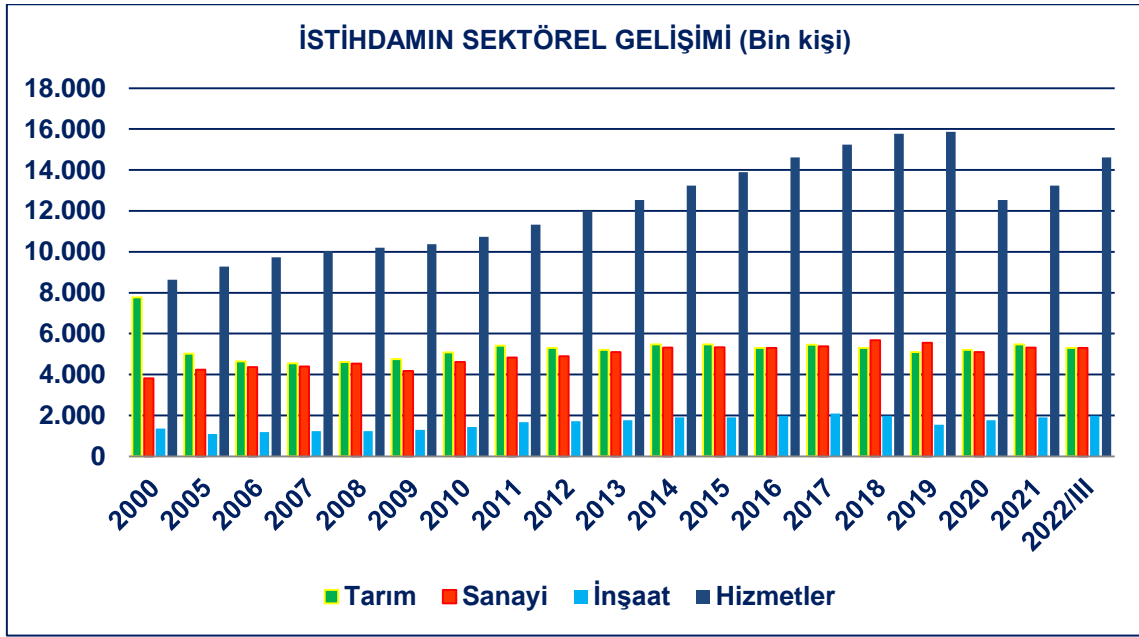
- 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda 5,4 milyon kişi olan tarımda çalışan sayısı 2022 yılı üçüncü çeyreği sonu itibarıyla 169 bin kişi azalarak 5,2 milyona düşmüştür. Sektörde son yıllarda büyüme performansının düşmesi, girdi maliyetlerindeki artış sonrası çiftçilerin kar marjının gerilemiş olması gibi nedenlerle tarımdan geçimini sağlayan insan sayısı her geçen gün azalmaktadır. Böylece bir taraftan tarımsal faaliyetleri gerçekleştiren insanların azalmasına bağlı boş kalan arazilerle karşılaşırken, diğer taraftan da kentlerdeki nüfus yoğunluğu ve baskısı da artmaktadır.

TABLO 2.16: İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI (Bin kişi)

Yıl	Bin Kişi				Toplam İçindeki Payları (%)			
	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2000	7.769	3.810	1.364	8.637	36,0	17,7	6,3	40,0
2005	5.015	4.241	1.097	9.281	25,5	21,6	5,6	47,3
2006	4.653	4.362	1.193	9.726	23,3	21,9	6,0	48,8
2007	4.546	4.403	1.231	10.029	22,5	21,8	6,1	49,6
2008	4.621	4.537	1.239	10.208	22,4	22,0	6,0	49,5
2009	4.752	4.179	1.305	10.380	23,1	20,3	6,3	50,4
2010	5.084	4.615	1.434	10.725	23,3	21,1	6,6	49,1
2011	5.412	4.842	1.680	11.332	23,3	20,8	7,2	48,7
2012	5.301	4.903	1.717	12.016	22,1	20,5	7,2	50,2
2013	5.204	5.101	1.768	12.529	21,2	20,7	7,2	50,9
2014	5.470	5.315	1.912	13.235	21,1	20,5	7,4	51,0
2015	5.483	5.332	1.914	13.891	20,6	20,0	7,2	52,2
2016	5.305	5.296	1.987	14.617	19,5	19,5	7,3	53,7
2017	5.464	5.383	2.095	15.246	19,4	19,1	7,4	54,1
2018	5.297	5.674	1.992	15.774	18,4	19,7	6,9	54,9
2019	5.097	5.561	1.550	15.872	18,2	19,8	5,5	56,5
2020	4.716	5.497	1.538	15.060	17,6	20,5	5,7	56,2
2021	4.948	6.143	1.777	15.928	17,2	21,3	6,2	55,3
2021/III	5.432	6.200	1.857	16.163	18,3	20,9	6,3	54,5
2022/III	5.263	6.638	1.904	17.356	16,9	21,3	6,1	55,7
Artış (Bin kişi)	-169	438	47	1.193	--	--	--	--

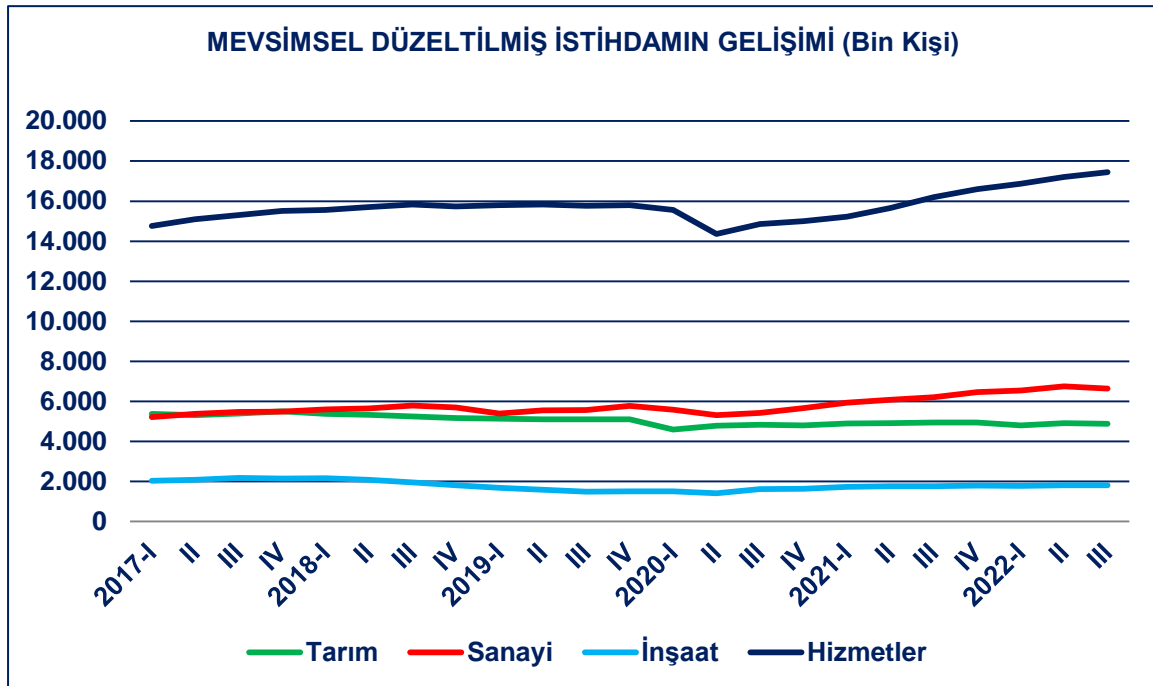
Kaynak: TÜİK

- 2022 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla, 2021 yılının aynı dönemine göre, istihdam; sanayi sektöründe 438 bin kişi, hizmetler sektöründe 1,1 milyon kişi, inşaat sektöründe ise 47 bin kişi artmıştır. Dolayısıyla, tarım dışındaki sektörler ilave istihdam yaratmaya devam etmektedir.
- Farklı düzeylerdeki istihdam artışlarına bağlı olarak, 2022 yılı üçüncü çeyreği sonunda tarımın istihdam içindeki payı %16,9'a, sanayinin payı %21,5'e, hizmetler sektörünün payı ise %55,7'ye yükselirken, inşaatın payı %6,1'e gerilemiştir.

Sektörel bazda mevsimsel düzeltilmiş istihdamın gelişimine ilişkin grafik incelendiğinde ise;

- Pandeminin başlamasıyla birlikte sektörlerin hepsinde az ya da çok istihdam gerilemesi yaşanmış, ancak pandemiye karşı alınan önlemlerin niteliği gereği hizmetlerdeki gerileme çok daha belirgin olmuştur. Pandeminin ardından hizmetler ve sanayi sektöründe istihdam düzenli olarak artmaya devam etmiştir.

Bu grafikte dikkati çeken önemli bir boyut, istihdam açısından tarım ve inşaat sektöründe adeta üst sınıra ulaşılmış olduğuna ilişkin görünümdür. Ayrıca, bağlantılı sektörlerin fazlalığı nedeniyle sanayi ve hizmet sektörleri arasındaki korelasyon istihdam boyutundan da yüksektir. Hizmetler sektöründeki birçok faaliyetin; sanayideki tedarik, üretim, depolama, pazarlama faaliyetlerine bağlı türev talep olduğu dikkate alınır, kalıcı ve çarpan etkisi yüksek istihdamın sanayiden geçtiği söylenebilir. Dolayısıyla, sanayi yatırımları ve sanayi sektöründeki üretim artışına yönelik önlemler, istihdam artışı ve işsizliğin azaltılması için anahtar niteliği taşımaktadır.

2.2.5. DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER BOYUTUNDA

Pandemi süreci ve sonrasında üretim, tedarik ve navlun boyutunda yaşanan sorunlar ile Rusya-Ukrayna savaşının yansımaları küreselleşme ve dış ticarete yeni perspektifleri gündeme getirmiştir. Bu durum, dünya ekonomisinin dünden farklı bir iklime doğru yol aldığı anlamına gelmektedir. Perspektifin netleşmesinde daha çok, gelişmiş ülkelerin belirleyici olacağını söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, ithalat yapma ve bu ithalatı finanse edip vadesi gelen dış borçlarını ödemek amacıyla ihracat yapmak zorunluluğu olan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin de uygun yeni stratejileri devreye almaları gerekmektedir.

İzleyen bölümde, buna sebep olan gelişmelerin öncü yansımalarını gösteren dış ekonomik ilişkilere ilişkin veriler değerlendirilecektir.

2.2.5.1. DIŞ TİCARET

Türkiye, 2022 yılına yeni büyüme modeli arayışlarıyla girmiş ve bu arayışlar en belirgin etkisini dış ticaret alanında göstermiştir. Tablo 2.18 incelendiğinde;

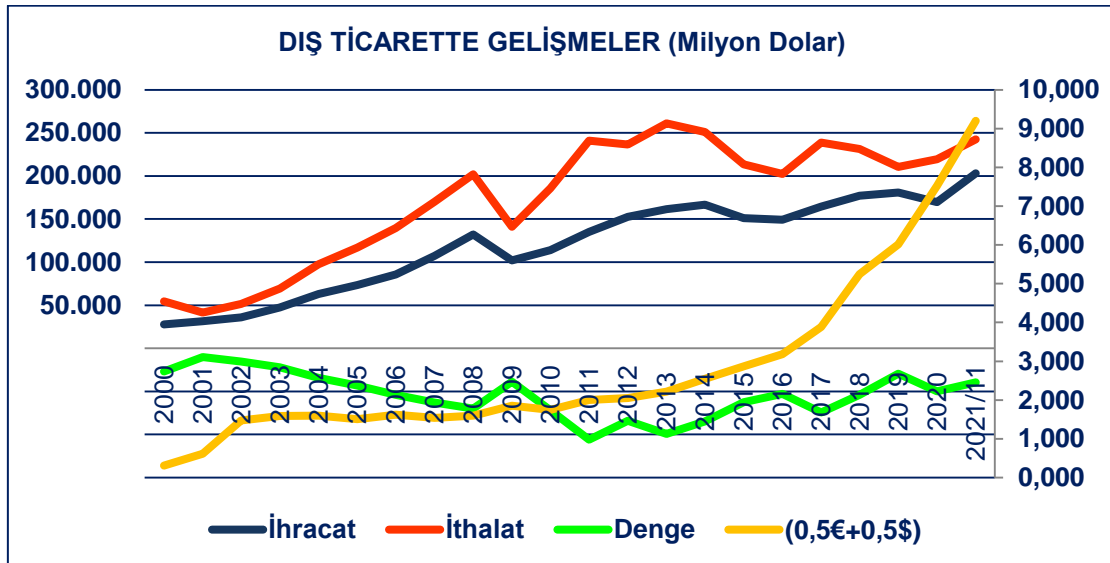
- 2022 yılının 11 aylık bölümünde ihracat, 2021 yılının aynı dönemine göre %13,9, artarak 231 milyar dolara ulaşmıştır. Aynı dönemde, ithalat %36,6 oranında artarak 331 milyar doları aşmıştır. 11 aylık dönemi kapsıyor olmasına rağmen 2022 yılında, ihracat ve ithalatta cumhuriyet dönemi rekorunun kırıldığı görülmektedir.
- Bu gelişmelere bağlı olarak, 11 ayda dış ticaret açığı 99,8 milyar dolara ulaşmıştır. Aralık ayı verilerinin açıklanmasının ardından, bu açığın 2011 yılındaki 105 milyar dolarlık rekoru kırması olasılığı bulunmaktadır.

TABLO 2.17: DIŞ TİCARETTE GELİŞMELER (Milyon Dolar)

YIL	İhracat	İthalat	Denge	(0,5€+0,5\$)
2000	27.775	54.502	-26.727	0,313
2005	73.476	116.774	-43.298	1,509
2008	132.027	201.964	-69.936	1,598
2009	102.143	140.928	-38.786	1,854
2010	113.883	185.544	-71.661	1,749
2011	134.907	240.842	-105.935	2,001
2012	152.462	236.545	-84.083	2,053
2013	161.481	260.823	-99.342	2,216
2014	166.505	251.142	-84.638	2,549
2015	150.982	213.619	-62.637	2,872
2016	149.247	202.189	-52.942	3,183
2017	164.495	238.715	-74.221	3,886
2018	177.169	231.152	-53.984	5,243
2019	180.833	210.345	-29.512	6,015
2020	169.638	219.517	-49.879	7,525
2021	225.214	271.426	-46.211	9,686
2021/11	202.981	242.361	-39.380	9,197
2022/11	231.295	331.100	-99.805	16,758
Değişim(%)	13,9	36,6	153,4	82,2

Kaynak: TÜİK

- Dış ticaret açığının bu düzeye gelmesinde enerji fiyatlarındaki artış yanında küresel enflasyonist konjonktür de etkili olmuştur. Ayrıca, döviz kurlarında sağlanan görece istikrar ve olası yeni bir kur artışı beklentisi nedeniyle ithal girdi/ürün talebinin de öne çekilmesi, açığın bu düzeye gelmesinde rol oynamıştır. Kurlardaki %82,2'lik artışa rağmen, dış ticaret açığının artışında, faiz politikası, Merkez Bankası rezervlerinin düzeyinin yetersiz görülmesi sonucunda kur artış beklentisi de etki yapmıştır.

2022 yılında dış ticarete aylık bazda yaşanan gelişmeler ise Tablo 2.19’da verilmiştir. Buna göre;

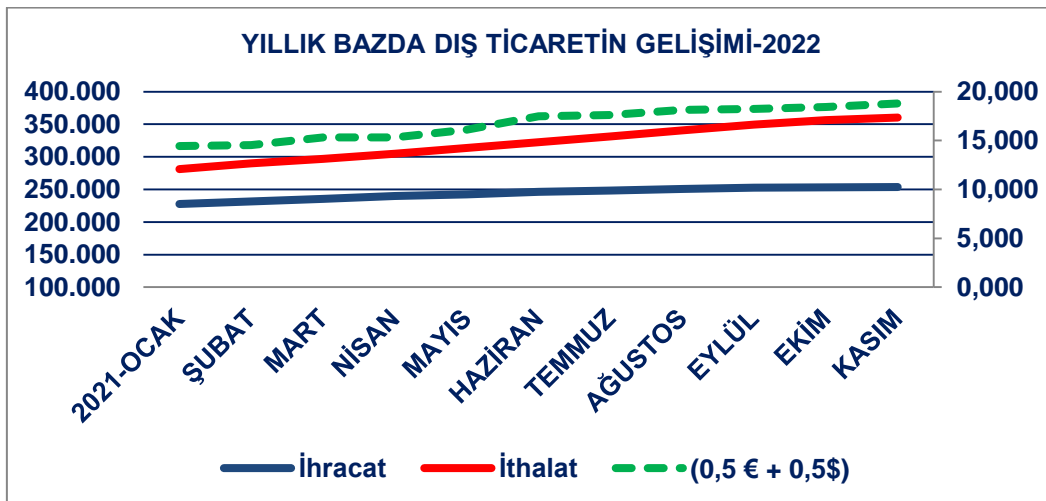
- 2021 yılının son aylarında yaşanan kur atağı nedeniyle nisan ayına kadar dış ticaret açığı gerilemiş, izleyen aylarda dalgalansa da, genel olarak yüksek tutarda artmıştır. Cari açığın da artmasında rolü olan bu gelişme, ekonominin yavaşlatılması gereğine işaret etmektedir.

TABLO 2.18: DIŞ TİCARETTE 2022 YILI GELİŞMELERİ (Milyon Dolar)

AY	İHRACAT		İTHALAT		DENGE	
	Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık
Ocak	17.554	227.764	27.844	281.204	-10.290	-53.440
Şubat	19.905	231.717	27.885	289.789	-7.980	-58.072
Mart	22.610	235.371	30.877	297.044	-8.267	-61.673
Nisan	23.332	239.946	29.479	304.686	-6.147	-64.740
Mayıs	18.935	242.413	29.588	313.650	-10.653	-71.237
Haziran	23.361	246.033	31.595	322.634	-8.234	-76.601
Temmuz	18.490	248.166	29.239	331.186	-10.748	-83.020
Ağustos	21.292	250.597	32.531	340.549	-11.239	-89.953
Eylül	22.595	252.476	32.204	349.431	-9.609	-96.955
Ekim	21.321	253.083	29.203	356.411	-7.882	-103.327
Kasım	21.900	253.528	30.656	360.165	-8.756	-106.636
Ocak-Kasım 2021	--	202.981	--	242.361	--	-39.380
Ocak-Kasım 2022	--	231.295	--	331.100	--	-99.805
2022-2022 Değişim(%)	--	13,9	--	36,6	--	--

Kaynak: TÜİK

- Yıl içindeki gelişmelerin grafik yardımıyla incelenmesinden; nisan ayına kadar ihracat ve ithalatın paralel olarak arttığı, izleyen aylarda ise ihracatın ivme kaybederken ithalatın ekim ayına kadar artış eğilimini sürdürdüğü, kasım ayında ise az da olsa yavaşladığı anlaşılmaktadır.
- Grafikte dikkati çeken önemli bir boyut da; ihracatı daha fazla olumlu etkilemesi beklenen kur artışlarının adeta ithalatı daha fazla artırmış olmasıdır. Bunun da dış girdi bağımlılığı ve kur artış beklentisiyle ilgili olduğu söylenebilir.

Mal grubu bazında dış ticaretin gelişimi Tablo 2.20'de verilmiştir. Buradan;

- 2021 yılı ocak-kasım dönemine oranla, 2022 yılının aynı döneminde tüketim malları ithalatı %18,9, sermaye (yatırım) malları ithalatı %12,1, ara malları ithalatı ise %43,1 oranında artmıştır. Bu veriler hem dış girdi bağımlılığı hem de öne çekilmiş talebe işaret etmektedir.

TABLO 2.19: MAL GRUBU BAZINDA DIŞ TİCARET (Milyon dolar)

MAL GRUBU	Ocak-Kasım				Değişim(%)
	2021	2022	2022	2021	
İHRACAT					
TOPLAM	202.981	100,0	231.295	100,0	13,9
Sermaye (yatırım) malları	22.165	10,9	25.928	11,2	17,0
Ara (ham madde) malları	103.982	51,2	122.348	52,9	17,7
Tüketim malları	75.647	37,3	81.351	35,2	7,5
Diğerleri	1.187	0,6	1.669	0,7	40,6
İTHALAT					
TOPLAM	242.361	100,0	331.100	100,0	36,6
Sermaye (yatırım) malları	32.126	13,3	36.029	10,9	12,1
Ara (ham madde) malları	187.092	77,2	267.718	80,9	43,1
Tüketim malları	22.792	9,4	27.111	8,2	18,9
Diğerleri	351	0,1	242	0,1	-30,9
DENGE					
TOPLAM	-39.380		-99.805		153,4
Sermaye (yatırım) malları	-9.961		-10.102		1,4
Ara (ham madde) malları	-83.110		-145.369		74,9
Tüketim malları	52.855		54.240		2,6
Diğerleri	836		1.426		70,6

Kaynak: TÜİK

- Ocak-Kasım 2022 döneminde ihracat ise; tüketim mallarında %7,5, sermaye mallarında %17, ara mallarında ise %17,7 oranında artmıştır. Yani, tüm mal gruplarında ihracattaki artış, ithalatın oldukça gerisinde kalmıştır.
- İthalat ve ihracattaki bu farklı hızlardaki artışlara bağlı olarak, 2022 yılının ilk 11 aylık bölümünde tüketim malları dış ticareti 54,2 milyar dolar fazla verirken, ara mallarında 145,3 milyar dolar, yatırım mallarında ise 10,1 milyar dolarlık açık oluşmuştur.

Sektörler itibarıyla ihracat ve ithalatta 2022 yılında yaşanan gelişmelerin yer aldığı Tablo 2.21 incelendiğinde ise;

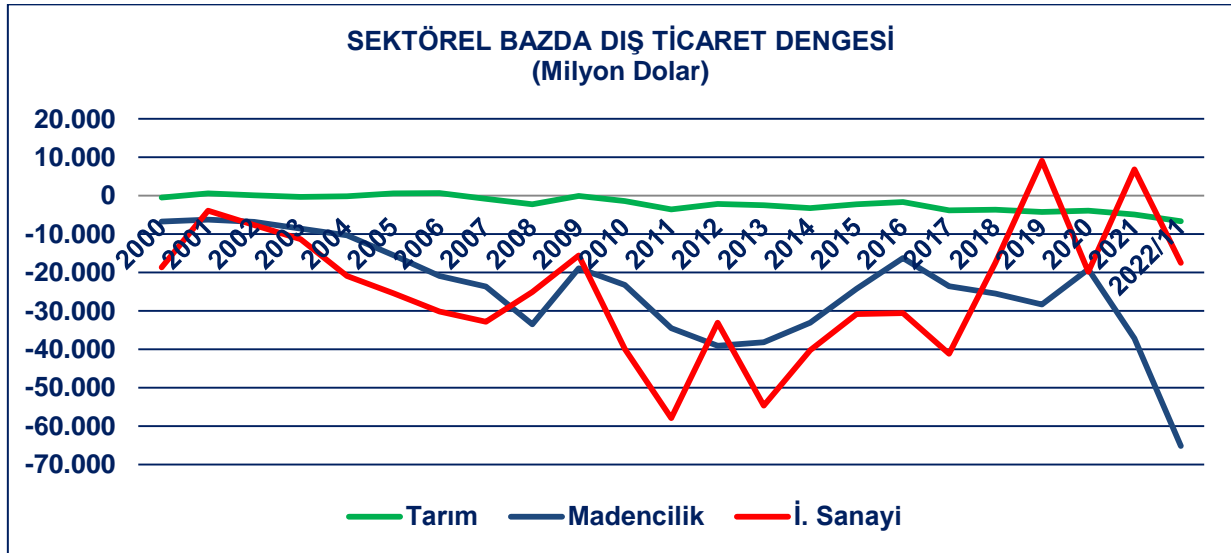
- 2022 yılı Ocak-Kasım döneminde, ihracatın 2021 yılının aynı dönemine göre; tarım ürünlerinde %10, madencilik ve taş ocaklığı ürünlerinde %13,4 imalat sanayi ürünlerinde ise %14,1 oranında artış yaşandığı görülmektedir.

TABLO 2.20: SEKTÖREL BAZDA DIŞ TİCARET (Milyon dolar)

SEKTÖR	Ocak-Kasım				Değişim(%)
	2021		2022		
İHRACAT					
TOPLAM	202.981	100,0	231.295	100,0	13,9
Tarım	6.264	3,1	6.892	3,0	10,0
Madencilik ve Taşocakçılığı	3.719	1,8	4.218	1,8	13,4
İmalat Sanayi	191.931	94,6	218.905	94,6	14,1
Diğerleri	1.067	0,5	1.280	0,6	20,0
İTHALAT					
TOPLAM	242.361	100,0	331.100	100,0	36,6
Tarım	10.622	4,4	13.524	4,1	27,3
Madencilik ve Taşocakçılığı	34.049	14,0	69.424	21,0	103,9
İmalat Sanayi	185.865	76,7	236.392	71,4	27,2
Diğerleri	11.826	4,9	11.759	3,6	-0,6
DENGE					
TOPLAM	-39.380		-99.805		153,4
Tarım	-4.357		-6.633		52,2
Madencilik-taşocakçılığı	-30.330		-65.206		115,0
İmalat	6.066		-17.487		-388,3
Diğerleri	-10.759		-10.479		-2,6

Kaynak: TÜİK

- Aynı dönemde ithalatın ise; madencilik ürünlerinde %103, tarım ürünlerinde %27,3, imalat sanayinde %27,2 oranında arttığı görülmektedir. İthalat değerindeki artışta, küresel düzeyde tarım/gıda ürünleri ve petrol fiyatlarında yaşanan artışın da etkisi olmuştur.

Sektörel bazda dış ticaret dengesinin gelişimine ilişkin grafik incelendiğinde; 2002-2012 döneminde tüm gruplarda dış ticaret açığının arttığı, bu tarihten sonra bir düzeltme geldiği ve açıkların azaldığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu eğilim 2021 ve 2022 yılında yeniden ve çok hızlı bir şekilde tersine dönmüştür.

Daha önce bu kadar kısa zamanda bu düzeyde hızlı artan bir dış ticaret açığının görülmemiş olması, ulusal ve/veya küresel boyutta anormallikler yaşandığını ortaya koymaktadır. Bunların da, küresel düzeyde enflasyon ve yavaşlama, ulusal düzeyde ise faiz ve kur politikaları ile dünya geneline oranla daha hızlı büyüme olduğu söylenebilir.

2022 yılında dış ticaret alanındaki gelişmelerin değerlendirilebileceği bir boyut da, ihracat ve ithalatta ilk sıralarda yer alan ülkelerdeki değişimlerdir. Tablo 2.22’de yer alan veriler incelendiğinde;

- 2022 yılının 11 aylık döneminde en fazla ihracat sırasıyla; Almanya, ABD, Irak, Birleşik Krallık ve İtalya’ya yapılmıştır. 2021 yılının aynı dönemine göre ise en yüksek ihracat artışı; Rusya, Romanya, Irak, Bulgaristan ve Hollanda’ya gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda 2022 yılında, Türkiye’de yaşanan kur artışlarının da etkisiyle, komşularla ticaretin daha fazla artmış olduğu söylenebilir.
- Bu yılda ihracatın azaldığı ülkeler ise; Çin (%11,8), Birleşik Krallık (%3,2), Belçika (%1,8) ve BAE (Binde 9) olmuştur.
- Diğer taraftan, tabloda yer alan veriler, ilk sıralarda yer alan ülkelere yönelik ihracatın son iki yılda oldukça istikrarlı bir seyir izlediğini ortaya koymaktadır.

TABLO 2.21: İHRACATTA İLK 20 ÜLKE (OCAK-KASIM)

(Milyon Dolar)	2021		2022		Değişim(%)
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	
TOPLAM	202.981	100,0	231.295	100,0	13,9
Almanya	17.533	8,6	19.339	8,4	10,3
ABD	13.204	6,5	15.502	6,7	17,4
Irak	9.963	4,9	12.602	5,4	26,5
Rusya	5.183	2,6	8.032	3,5	55,0
İtalya	10.316	5,1	11.306	4,9	9,6
Birleşik Krallık	12.369	6,1	11.946	5,2	-3,4
Fransa	8.106	4,0	8.488	3,7	4,7
İspanya	8.787	4,3	8.898	3,8	1,3
Hollanda	6.165	3,0	7.444	3,2	20,8
Romanya	4.689	2,3	6.322	2,7	34,8
İsrail	5.663	2,8	6.422	2,8	13,4
BAE	4.894	2,4	4.849	2,1	-0,9
Polonya	4.251	2,1	5.047	2,2	18,7
Ukrayna	2.645	1,3	2.646	1,1	0,1
Mısır	3.901	1,9	4.136	1,8	6,0
Belçika	4.488	2,2	4.406	1,9	-1,8
Bulgaristan	3.567	1,8	4.364	1,9	22,4
Yunanistan	2.810	1,4	3.070	1,3	9,3
İran	2.492	1,2	2.781	1,2	11,6
Çin	3.378	1,7	2.977	1,3	-11,8
Diğerleri	68.579	33,8	80.715	34,9	17,7

Kaynak: TÜİK

İthalatta ilk sıralarda yer alan ülkelerin bulunduğu Tablo 2.23 incelendiğinde ise;

- 2021 ile 2022 yılının 11 aylık dönemleri itibarıyla önemli değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Rusya, Çin'i geçerek ithalatta ilk sıraya yükselmiş, İsviçre 15. sıradan 4. sıraya gelmiştir.
- 2022 yılında en fazla ithalat artışının gerçekleştiği ülkeler; İsviçre (%348,9), Kazakistan (%125,1), Rusya (%112,4), BAE (%85,5) olmuştur. İthalat azalışının gerçekleştiği tek ülke ise Belçika'dır.

TABLO 2.22: İTHALATTA İLK 20 ÜLKE (OCAK-KASIM)

(Milyon Dolar)	2021		2022		Değişim (%)
TOPLAM	242.361	100,0	331.100	100,0	36,6
Rusya	25.569	10,6	54.308	16,4	112,4
Çin	29.084	12,0	37.712	11,4	29,7
Almanya	19.740	8,1	21.564	6,5	9,2
İsviçre	2.868	1,2	12.873	3,9	348,9
İtalya	10.429	4,3	12.673	3,8	21,5
ABD	11.698	4,8	14.045	4,2	20,1
Hindistan	7.195	3,0	10.066	3,0	39,9
Fransa	7.170	3,0	8.538	2,6	19,1
Güney Kore	6.870	2,8	8.308	2,5	20,9
İspanya	5.699	2,4	6.268	1,9	10,0
Birleşik Krallık	5.035	2,1	5.328	1,6	5,8
Kazakistan	1.455	0,6	3.274	1,0	125,1
Ukrayna	3.969	1,6	4.016	1,2	1,2
Hollanda	4.012	1,7	4.140	1,3	3,2
Japonya	3.948	1,6	4.116	1,2	4,3
BAE	2.199	0,9	4.077	1,2	85,5
Polonya	3.300	1,4	3.856	1,2	16,8
Malezya	2.718	1,1	3.923	1,2	44,4
Belçika	5.253	2,2	4.089	1,2	-22,2
İsrail	1.876	0,8	2.237	0,7	19,2
Diğerleri	82.274	33,9	105.690	31,9	28,5

Kaynak: TÜİK

İhracat ve ithalatta ilk 20'de yer alan ülkelerle ilgili olarak 2022 yılında ortaya çıkan gelişmelerin yapısal değil konjonktürel nitelikli olduğu söylenebilir. Konjonktürel değişimi yaratan temel faktörler ise Türkiye'deki kur artışı ile Rusya-Ukrayna savaşı olmuştur.

2.2.5.2. ÖDEMELER DENGESİ

Türkiye'nin 2022 yılında uzun bir sürenin ardından tekrar bir ödemeler dengesi sorunu yaşamaması ihtimalinin oluştuğu ifade edilse de yılın sonuna kadar geçen sürede böyle bir sorun yaşanmamıştır.

2021 ve 2022 yılı Ocak-Kasım döneminde ödemeler bilançosunda yaşanan gelişmeler Tablo 2.24'de verilmiştir. Buradan;

- 2021 yılı ocak-kasım döneminde 4 milyar dolar açık veren cari dengenin 2022 yılının aynı döneminde %930 oranında artarak 41,8 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. Bu artış oranı, 1976-2022 döneminde; 2003 (%116) ve 2000 (%972) yılından sonraki en yüksek artış olmuştur.
- Cari açığın artışındaki başlıca faktör dış ticaret açığının %236 oranında artmasıdır. Bu artış ise ihracat %14 artarken ithalatın %37,8 artmasından kaynaklanmıştır.
- Diğer taraftan, yılın 11 aylık döneminde hizmetler hesabındaki fazla %63,3 oranında artmış; 29,5 milyar dolardan 48 milyar dolara yükselmiştir. Bu gelişmede ise dış turizmin iyi bir sezon geçirmesi belirleyici olmuştur.
- Yurtdışına ödenen ve yurt dışından elde edilen ücret, faiz, kar, menkul kıymet kazançlarının bakiyesini veren birincil (yatırım) gelir dengesi 2022 yılının 11 aylık bölümünde 10,1 milyar dolar, 2022 yılının aynı döneminde ise 7,9 milyar dolar açık vermiştir.
- Böylece bu kanaldan yurtdışına aktarılan kaynak %21,8 oranında azalarak, cari açığı olumlu yönde etkilemiştir.

TABLO 2.23: ÖDEMELER DENGESİNDE GELİŞMELER (Milyon dolar)

	OCAK-KASIM		
	2021	2022	Değişim (%)
CARİ İŞLEMLER HESABI	-4.057	-41.814	930,7
İhracat	202.283	230.592	14,0
İthalat	226.550	312.129	37,8
MAL DENGESİ	-24.267	-81.537	236,0
Hizmet Gelirleri	55.441	83.555	50,7
Hizmet Giderleri	25.939	35.372	36,4
HİZMET DENGESİ	29.502	48.183	63,3
Birincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	5.998	7.459	24,4
Birincil Yatırım Kaynaklı Giderler	16.126	15.384	-4,6
BİRİNCİL GELİR DENGESİ	-10128	-7.925	-21,8
İkincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	836	-535	-164,0
SERMAYE HESABI	-66	-28	-57,6
FİNANS HESABI	-29.241	-29.378	0,5
Doğrudan Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	5.330	4.414	-17,2
Doğrudan Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	11.515	11.536	0,2
DOĞRUDAN YATIRIM DENGESİ	6.185	7.122	15,1
Portföy Yatırımları: Net Varlık Edinimi	1.416	4.597	224,6
Portföy Yatırımları: Net Yükümlülük Oluşumu	4.162	-9.656	-332,0
Hisse Senetleri	-433	-3.458	698,6
Borç Senetleri	4.595	-6.198	-234,9
PORTFÖY YATIRIMI DENGESİ	2.746	-14.253	-619,0
Diğer Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	10.312	3.666	-64,4
Merkez Bankası	0	0	
Genel Hükümet	16	11	-31,3
Bankalar	3.200	-443	-113,8
Diğer Sektörler	7.096	4.098	-42,2
Diğer Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	30.622	40.175	31,2
Merkez Bankası	4.778	7.381	54,5
Genel Hükümet	5.943	229	-96,1
Bankalar	5.917	14.346	142,5
Diğer Sektörler	13.984	18.219	30,3
DİĞER YATIRIM DENGESİ	20.310	36.509	96
CARİ SERMAYE VE FİNANS HESABI DENGESİ	25.118	-12.464	-149,6
NET HATA VE NOKSAN	11.993	22.341	86,3
GENEL DENGE	-37.111	-9.877	-73,4
REZERV VARLIKLAR	37.111	9.877	-73,4
Resmi Rezervler	37.111	9.877	-73,4
Uluslararası Para Fonu Kredileri	0	0	

Kaynak: TCMB

Ödemeler dengesinin sermaye ve finans hesabındaki gelişmeler incelendiğinde ise;

- Türkiye'ye 2021 yılının 11 aylık döneminde 29,2 milyar dolarlık net kaynak giriş olduğu, 2022 yılının aynı döneminde ise çok yakın tutarda; 29,3 milyar dolarlık giriş gerçekleştiği anlaşılmaktadır.
- Bu dış kaynak girişinin; 7,1 milyar dolarlık bölümünün net doğrudan yatırım girişi, 36,5 milyar dolarının ise mevduat ve kredilerden kaynaklandığı görülmektedir.
- Ancak, uzun yıllardır Türkiye'nin dış kaynak ihtiyacının karşılanmasına önemli rol oynayan kısa vadeli spekülatif yabancı sermayenin (sıcak para), ülkeden önemli ölçüde çıktığı anlaşılmaktadır. 2021 yılında bu hesaptan 2,7 milyar dolarlık giriş varken 2022 yılında 14,2 milyar dolarlık çıkış yaşanmıştır.

- Böylece yılın 11 aylık döneminde 41,8 milyar dolarlık cari açık karşısında finans hesabından gelen 29,3 milyar dolarlık net dış kaynak ile cari açığın %70'i finanse edilmiştir.
- Diğer taraftan, kaynağı bilinmeyen para giriş ve çıkışlarının gösterildiği net hata ve noksan hesabından 2022 yılının 11 aylık bölümünde 22,3 milyar dolarlık kaynak girişi olmuştur.
- Cari açık ve sermaye-finans hesabından gelen dış kaynak sonucu Türkiye'nin döviz rezervleri 12,4 milyar dolar azalması gerekirken, net hata ve noksan hesabından gelen büyük tutardaki paraya bağlı olarak rezervler 9,8 milyar dolar artmıştır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, 2022 yılının 11 aylık bölümünde cari açık ciddi düzeyde yükselmiş, sermaye-finans hesabından gelen net dış kaynak bu açığı kapatmaya yetmemiş, ancak para girişi Türkiye'nin yeni bir kur şoku yaşamasını engellemiştir.

2.2.5.3. DÖVİZ KURLARI

Türkiye ekonomisinde ortalama 7-8 yılda bir kriz yaşanmış olması ve bu krizlerin vatandaşlar tarafından önce döviz kuru, ardından da enflasyon artışı şeklinde tecrübe edilmiş olmasından dolayı kurlardaki gelişmeler yakından takip edilmektedir. 2021 yılında, TCMB'nin politika faizini indirmeye başladığı Eylül ayı ve sonrasında kurlarda yaşanan çok hızlı artışlar kaynak dağılımında yarattığı bozulma yanında döviz kuru algısını yeniden büyütüştür.

Türkiye'de döviz kurlarına ilişkin yıllık bazda gelişmeler Tablo 2.25'de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi;

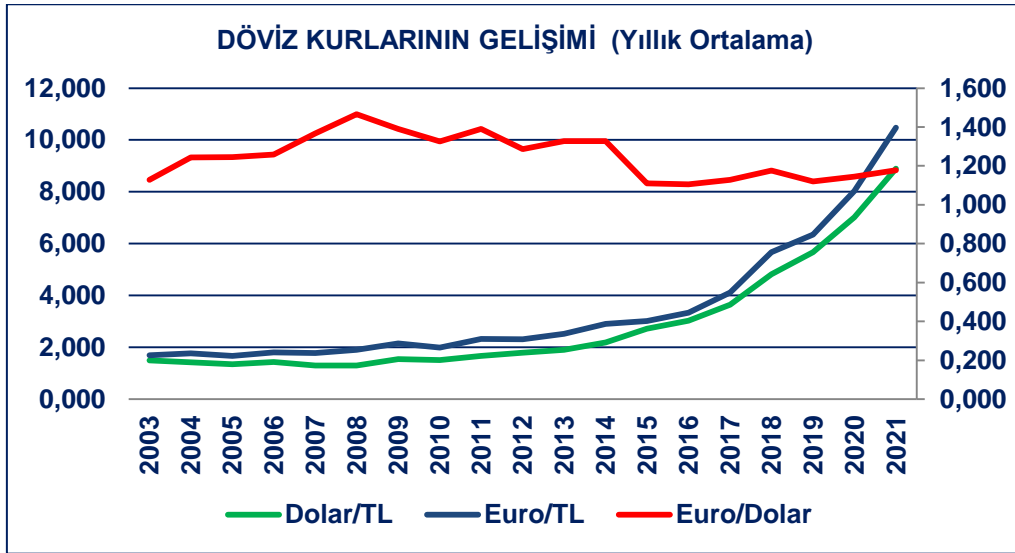
- 2022 yılının sonunda ortalama dolar kuru %86,4, Euro kuru %66 ve yarım dolar ile yarım Euro'dan oluşan döviz sepeti %75,4 oranında artmıştır. Bu yıl içinde ayrıca Euro, dolar karşısında %10,9 oranında değer kaybetmiştir.
- Bu gelişme girdileri daha çok dolar üzerinden ithal eden, ihracatını ise daha çok Euro ile yapan Türkiye açısından hem kar marjlarının azalması hem de dolar bazında tutulan kayıtlar nedeniyle ihracat artışının daha düşük görülmesi anlamına gelecektir.

TABLO 2.24: DÖVİZ KURLARINDA YILLIK GELİŞMELER

YIL	Dolar	(%)	Euro	(%)	0,5 Euro + 0,5, Dolar	(%)	EURO/ DOLAR	(%)
2002	1,509		1,433		1,471		0,949	
2003	1,497	-0,8	1,689	17,9	1,593	8,3	1,129	18,9
2004	1,426	-4,7	1,772	4,9	1,599	0,4	1,243	10,1
2005	1,344	-5,8	1,674	-5,5	1,509	-5,6	1,245	0,2
2006	1,435	6,8	1,804	7,8	1,619	7,3	1,258	1,0
2007	1,305	-9,1	1,782	-1,2	1,544	-4,6	1,366	8,6
2008	1,296	-0,7	1,900	6,6	1,598	3,5	1,466	7,3
2009	1,551	19,7	2,156	13,5	1,854	16,0	1,39	-5,2
2010	1,504	-3,0	1,994	-7,5	1,749	-5,7	1,326	-4,6
2011	1,674	11,3	2,328	16,8	2,001	14,4	1,391	4,9
2012	1,797	7,3	2,310	-0,8	2,053	2,6	1,286	-7,6
2013	1,903	5,9	2,528	9,4	2,216	7,9	1,328	3,3
2014	2,190	15,1	2,909	15,1	2,549	15,0	1,328	0,0
2015	2,722	24,3	3,021	3,9	2,872	12,7	1,11	-16,5
2016	3,024	11,1	3,343	10,7	3,183	10,8	1,105	-0,4
2017	3,651	20,7	4,120	23,2	3,886	22,1	1,129	2,1
2018	4,818	32,0	5,668	37,6	5,243	34,9	1,176	4,2
2019	5,676	17,8	6,353	12,1	6,015	14,7	1,119	-4,9
2020	7,015	23,6	8,035	26,5	7,525	25,1	1,145	2,3
2021	8,893	26,8	10,478	30,4	9,686	28,7	1,178	2,9
2022	16,579	86,4	17,397	66,0	16,988	75,4	1,049	-10,9

Kaynak: TCMB

- 2022 yılında ortalama dolar kurundaki artış; ortalama TÜFE enflasyonunun (%72,3) üzerinde, ortalama Yi-ÜFE (%128,5) enflasyonunun ise altında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla tüketiciler için dolar kurunda reel artış, üreticiler için ise düşüş olduğu anlaşılmaktadır. Bunun anlamı ise tüketicilerin dolar satın alma gücünün azalması, girişimciler için ise artmasıdır.
- Diğer taraftan, 2002-2022 döneminde, döviz kurlarının yıllık bazda en yüksek oranda arttığı yıl 2022 olmuştur. Böylece son yirmi yılda TL'nin en fazla değer kaybı bu yılda gerçekleşmiştir.

Döviz kurlarında 2022 yılı içinde aylık bazda yaşanan değişimler ise Tablo 2.26'da verilmiştir. Buradan;

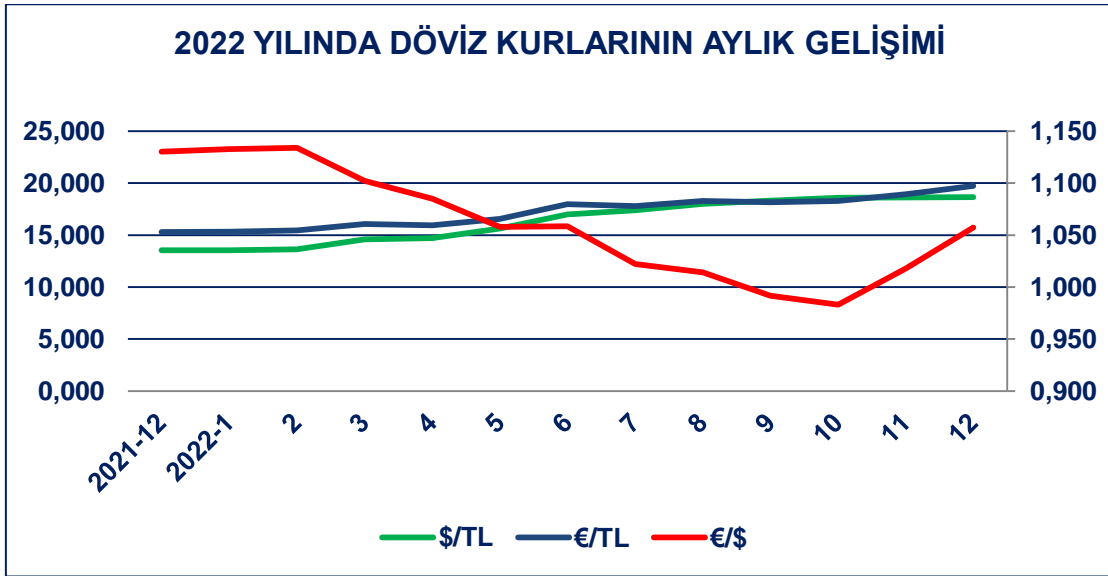
- 2021 yılını 13,5 TL düzeyinde kapatan ortalama dolar kurunun yılsonunda %37,8 oranında artarak 18,65 TL'ye yükseldiği görülmektedir. Euro ise 2021 yılını 15,3 TL'den kapatmış, 2022 yılını %28,9 oranında artış ile 19,71 TL düzeyinde tamamlamıştır.

TABLO 2.25: DÖVİZ KURLARINDA AYLIK GELİŞMELER

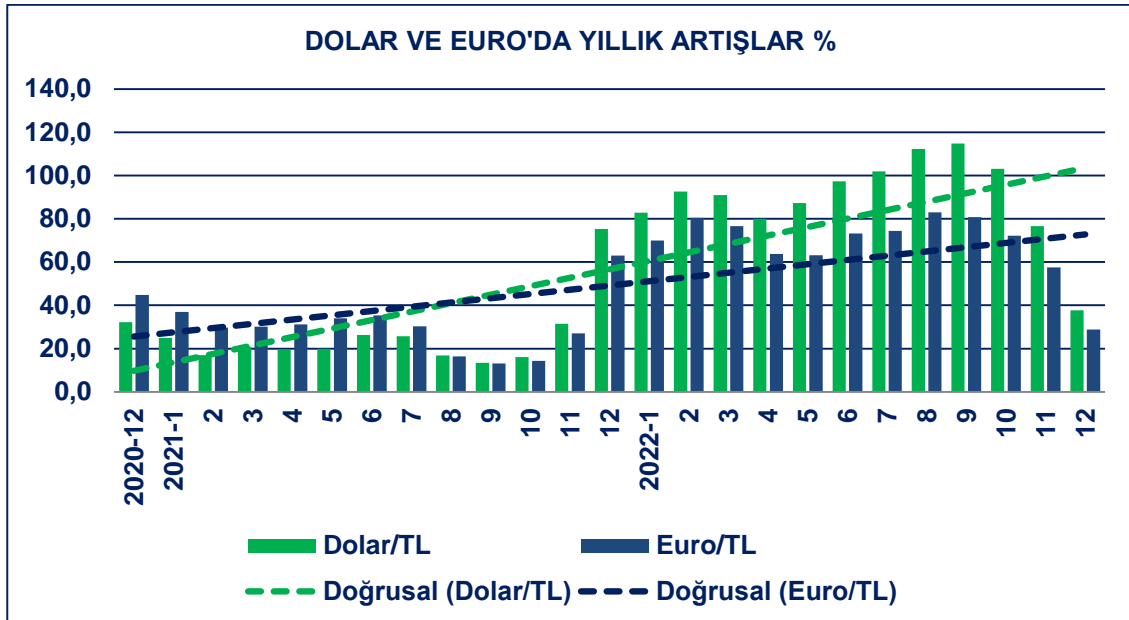
AY	DOLAR			EURO			€/€
	\$/TL	Aylık Değişim(%)	Yıllık Değişim(%)	€/TL	Aylık Değişim(%)	Yıllık Değişim(%)	
2021-12	13,541	28,6	75,2	15,303	27,3	62,9	1,130
2022-1	13,531	-0,1	82,8	15,329	0,2	70,0	1,133
2	13,633	0,8	92,6	15,458	0,8	80,5	1,134
3	14,579	6,9	90,9	16,068	4,0	76,6	1,102
4	14,697	0,8	80,1	15,947	-0,8	63,7	1,085
5	15,638	6,4	87,3	16,543	3,7	63,2	1,058
6	16,980	8,6	97,3	17,975	8,7	73,2	1,059
7	17,403	2,5	101,9	17,789	-1,0	74,4	1,022
8	18,011	3,5	112,3	18,269	2,7	82,9	1,014
9	18,298	1,6	114,8	18,145	-0,7	80,8	0,992
10	18,581	1,5	103,1	18,266	0,7	72,1	0,983
11	18,608	0,1	76,7	18,938	3,7	57,5	1,018
12	18,654	0,2	37,8	19,722	4,1	28,9	1,057

Kaynak: TCMB

- Döviz kurlarının 2022 yılındaki gelişimine ilişkin grafik incelendiğinde, 2022 yılına yatay bir seyir ile başladığı, mayıs ayı sonrasında artış eğilimine girildiği, eylül sonrası tekrar yatay yani istikrarlı bir dönem geçirildiği söylenebilir.

- 2022 yılında dikkati çeken önemli bir gelişme de euro/dolar paritesindeki dalgalanmalar olmuştur. Nitekim, şubat ayına kadar istikrarlı kalan bu parite ekim ayına kadar düzenli sayılabilecek bir şekilde euro aleyhine değişmiştir. Ancak, bu aydan sonra hızlı sayılabilecek şekilde euronun değer kazandığı anlaşılmaktadır.
- Diğer taraftan, son iki yılda döviz kurlarında yıllık bazda yaşanan değişimler incelendiğinde, kur artışlarının istikrarını kaybettiği görülmektedir. Ayrıca, ekim ayından sonra kur artışlarının trendin oldukça gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum bazı risklerin oluştuğuna işaret olarak değerlendirilebilir.

- 2022 yılı içinde kurlardaki yıllık değişimler ayrıca ihracatçıların da ithalatçıların da işinin çok zorlaştığına işaret etmektedir. Çünkü, girdi siparişinin verildiği tarih ile ödeme tarihindeki ve/veya ihracat bağlantısının yapıldığı tarih ve mal bedelinin geldiği tarihteki kur farkları önemli zararlara da, karlara da imkan verebilmektedir. Buna bir de, Türkiye’de 2022 yılında TL’nin iç değeri düşerken dış değerinin artmasının getirdiği sorunları ilave etmek gerekmektedir.

2.2.5.4. DIŞ BORÇLAR

Dış borçlar alandaki gelişmeleri değerlendirmek amacıyla Türkiye’nin brüt dış stokuna ilişkin veriler Tablo 2.27’de sunulmuştur. Buradan görülebileceği gibi;

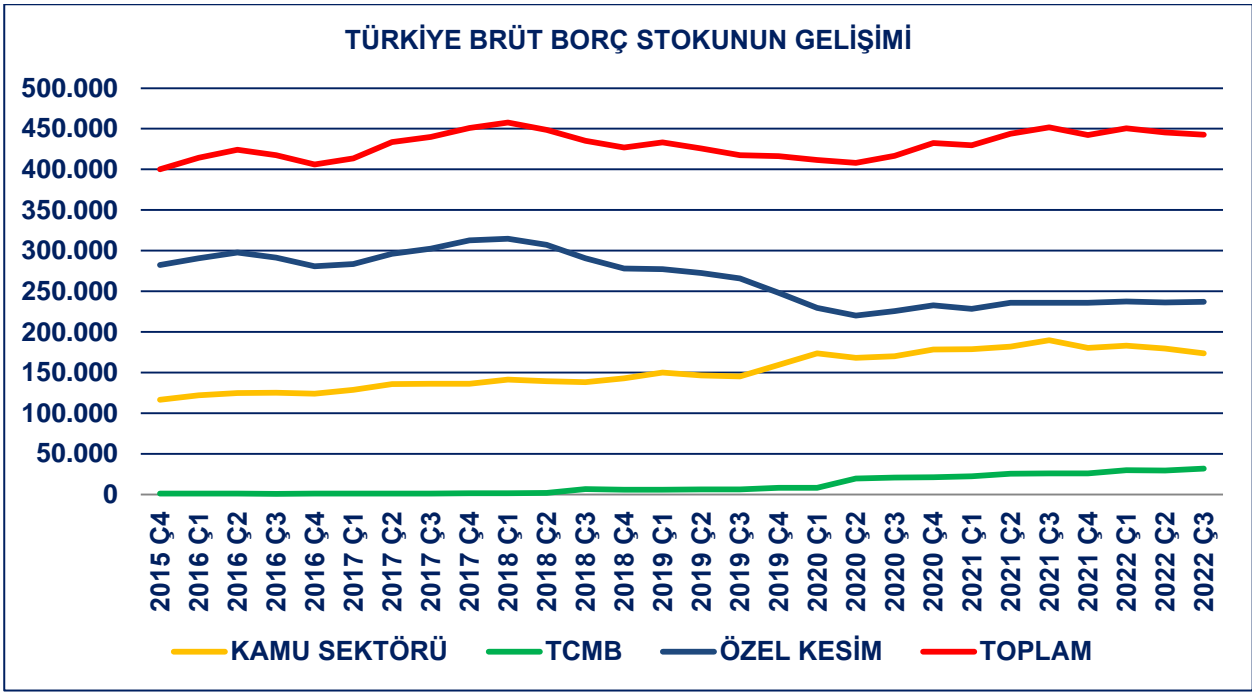
- 2022 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla, Türkiye’nin toplam dış borcu 442 milyar dolardır. Son bir yılda, yani 2021 yılının üçüncü çeyreğine göre dış borç stoku 8,9 milyar dolar azalmıştır. Bu gelişme hem borçlanma maliyetlerinin yüksekliği hem de dışarıdan borç bulmanın güçleşmesiyle ilgilidir.

TABLO 2.26: TÜRKİYE BRÜT DIŞ BORÇ STOKU (Milyon Dolar)

DÖNEM	KAMU SEKTÖRÜ	TCMB	ÖZEL KESİM	TOPLAM	TOPLAM/ GSYİH (%)
1990 Ç4	33.268	8.342	10.770	52.381	26,1
2000 Ç4	50.081	14.090	54.431	118.602	43,6
2005 Ç4	70.411	15.425	84.945	170.781	34,2
2010 Ç4	89.109	11.565	191.086	291.760	37,8
2015 Ç4	116.638	1.327	282.366	400.332	46,4
2016 Ç4	123.931	1.102	281.018	406.051	46,7
2017 Ç4	136.473	1.753	312.872	451.099	52,5
2018 Ç4	143.059	5.914	278.013	426.985	53,6
2019 Ç4	159.684	8.452	248.027	416.163	54,7
2020 Ç4	176.651	21.344	235.047	433.042	60,4
2021 Ç1	177.060	22.616	230.781	430.457	59,0
2021 Ç2	180.261	25.824	239.479	445.564	58,1
2021 Ç3	188.183	25.850	239.430	453.463	57,0
2021 Ç4	180.349	26.052	236.053	442.454	54,8
2022 Ç1	183.293	29.812	237.329	450.434	56,4
2022 Ç2	179.559	29.428	236.484	445.471	53,8
2022 Ç3	173.846	31.975	237.037	442.858	52,6
2022 Ç3-2021 Ç3	-16.105	6.125	1.038	-8.942	

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

- 442 milyar dolarlık borcun; 173,8 milyar doları kamu, 237 milyar doları özel sektör, 31,9 milyar doları ise Merkez Bankası’na aittir.

- Son bir yılda, yani 2021 yılının üçüncü çeyreğinden 2022 yılının üçüncü çeyreğine kadar geçen sürede dış borç stoku; kamuda 16,1 milyar dolar azalırken, Merkez Bankası'nda 6,1 milyar dolar, özel sektörde ise bir milyar dolar artmıştır.
- Kurlarda dalgalanmanın yaşandığı, Merkez Bankası rezervlerinin azaldığı 2018 yılı üçüncü çeyreğinden itibaren Merkez Bankası dış borç kullanımını artırmış ve 2022 yılı 3. çeyreğinde rekor tazeleyerek 31,9 milyar dolara yükseltmiştir. Böylesi durumların; halkın yabancı parayı tutma eğiliminin fazla olduğu yani çift paralı ekonomilerde sorun yarattığı aşikardır.
- Bu gelişmelere bağlı olarak yılın üçüncü çeyreği sonunda brüt dış borç stokunun GSYİH'ya oranı %52 olmuştur.

Özetle, Türkiye'nin dış borçlarının geldiği düzey, henüz çok korkulacak noktalarda değildir. Ancak, güven ortamı ve istikrarın yeterince nitelikli sağlanamaması durumunda borçlar sorun yaratabilecektir.

2.2.6. KAMU KESİMİ DENGESİ BOYUTUNDA

Türkiye ekonomisinin en önemli çıpası konumundaki kamu/bütçe dengelerinde 2022 yılında yaşanan gelişmeler izleyen bölümde değerlendirilmiştir.

2.2.6.1. BÜTÇE DENGESİ

Merkezi yönetim bütçesinde 2022 yılında yaşanan gelişmeler Tablo 2.28’de verilmiştir. Buradan görüleceği gibi;

- 2022 yılında bütçe harcamalarının %83,4 oranında artarak hedeflerin üzerine çıktığı (%103,9) ve 2,9 trilyon TL’ye ulaştığı görülmektedir. Bu yılda faiz dışı giderler %84,9, faiz giderleri %71,9 oranında artmıştır. Bu yıl içinde en yüksek harcama artışlarının %110 ile sermaye (yatırım) giderleri ile borç verme kaleminde (%105,9) yaşandığı anlaşılmaktadır. Toplam bütçe harcamalarından; cari transferlere bir trilyon 126 milyar TL, SGK primleriyle birlikte personel harcamalarına 712 milyar TL ve faiz harcamalarına 310 milyar TL ayrılmıştır. Kur korumalı mevduat üzerinden mevduat sahiplerine 92,5 milyar TL ödeme yapıldığı ve bu tutarın faiz ödemesi olarak ele alınması gerektiği dikkate alınır, toplam faiz ödemelerinin 400 milyar TL’yi geçmesi söz konusu olacaktır.

TABLO 2.27: MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ (Milyar TL)

(Milyon TL)	2021			2022			
	Hedef	Gerç.	Gerç. Oranı (%)	Hedef	Gerç.	Gerç. Oranı (%)	Artış (%)
Bütçe Giderleri	1.346,1	1.603,5	119,1	2.831,5	2.941,4	103,9	83,4
Faiz Hariç Giderler	1.166,6	1.422,7	122,0	2.501,7	2.630,5	105,2	84,9
Personel Giderleri	326,6	346,3	106,0	613,6	615,3	100,3	77,7
Sosyal Güv.Kur. Devlet Primi	54,5	57,4	105,2	97,2	96,8	99,7	68,8
Mal ve Hizmet Alımları	89,1	133,5	149,8	214,8	257,1	119,7	92,6
Cari Transferler	536,0	626,8	116,9	1.078,3	1.126,2	104,4	79,7
Sermaye Giderleri	103,7	131,3	126,6	206,3	276,4	133,9	110,5
Sermaye Transferleri	8,8	25,5	290,3	23,6	48,8	206,6	91,5
Borç Verme	38,0	102,0	268,5	201,6	209,9	104,1	105,9
Yedek Ödenekler	9,9	0,0	0,0	66,2	0,0	0,0	
Faiz Giderleri	179,5	180,9	100,7	329,8	310,9	94,3	71,9
Bütçe Gelirleri	1.101,1	1.402,0	127,3	2.553,1	2.802,4	109,8	99,9
Genel Bütçe Gelirleri	1.076,3	1.364,1	126,7	2.523,4	2.740,6	108,6	100,9
Vergi Gelirleri	922,7	1.165,0	126,3	2.186,0	2.353,3	107,7	102,0
Teşebbüs ve Mülkiyet Geliri	57,9	55,5	96,0	83,7	104,7	125,0	88,5
Özel Gelirler ile Al. Bağışlar ve Yard.	13,7	11,3	82,2	14,2	30,9	217,0	173,2
Faizler, Paylar ve Cezalar	67,5	122,1	180,9	223,8	236,8	105,8	93,9
Sermaye Gelirleri	13,1	8,8	67,4	13,9	12,4	89,0	40,2
Alacaklardan Tahsilat	1,4	1,4	96,9	1,8	2,6	143,2	89,7
Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri	16,5	29,0	175,0	19,6	48,9	249,4	69,0
Düzenleyici ve Den. Kur. Gelirleri	8,3	9,0	108,5	10,1	12,8	127,7	43,2
Bütçe Dengesi	-245,0	-201,5	82,3	-278,4	-139,1	50,0	-31,0
Faiz Dışı Denge (Maliye Tanımlı)	-65,5	-20,7	31,6	51,4	171,8	334,1	-932,0

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

- Bu yıl toplam bütçe gelirleri %99,9, vergi gelirleri ise %102 oranında artmıştır. Bu verilere göre 2022 yılı toplam bütçe gelir hedefleri %9,8 oranında aşılmıştır.
- 2022 yılında bütçe açığı 2021 yılına göre yaklaşık %31 oranında azalarak 139 milyar TL'ye olmuştur.
- Açığın azalmasında Botaş'ın Rusya'ya yapması gereken 20 milyar dolar (400 milyar TL) tutarındaki ödemenin ertelenmiş olmasının da rolü bulunmaktadır. Ayrıca, 2022 yılı içinde ek bütçe yapıldığı unutulmamalıdır.
- Faiz dışı bütçe dengesi ise hedefin yarısı düzeyinde gerçekleşmiş ve 171 milyar TL olmuştur.
- Bu iki denge tanımında da öngörülenden daha iyi bir performans yakalanması sevindirici bir gelişmedir.

Bütçenin vergi gelirlerinde 2022 yılında yaşanan gelişmeler ise Tablo 2.29'da verilmiştir. Buna göre;

- 2022 yılında toplam vergi gelirleri %102 oranında artarken, kurumlar vergisi tahsilatı %185, gelir vergisi hasılatı %62,3 oranında artmıştır.
- Kurumlar vergisi tahsilatındaki yüksek oranlı artış, şartları oluşmasına rağmen enflasyon muhasebesine geçilmemesiyle yakından ilgilidir.
- Dâhilde alınan KDV tahsilâtındaki artış ise görece olarak düşük kalmış ve %41,9 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO 2.28: 2022 YILINDA VERGİ GELİRLERİNİN DAĞILIMI

(Milyar TL)	2021			2022			
	Hedef	Gerç.	Gerç. Oranı (%)	Hedef	Gerç.	Gerç. Oranı (%)	Artış (%)
Vergi Gelirleri	922,7	1.165,0	126,3	2.186,0	2.353,3	107,7	102,0
1. Gelir ve Kazanç Üz. Alınan Vergiler	300,5	397,6	132,3	796,2	863,9	108,5	117,3
a) Gelir Vergisi	195,3	219,7	112,5	308,5	356,5	115,6	62,3
b) Kurumlar Vergisi	105,2	178,0	169,2	487,8	507,5	104,0	185,1
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	20,1	21,1	105,1	27,2	26,6	97,6	25,8
a) Veraset ve İntikal Vergisi	1,2	2,3	184,9	2,6	2,9	111,7	28,0
b) Motorlu Taşıtlar Vergisi	18,5	18,8	101,7	24,6	23,6	96,1	25,4
c) Değerli Konut Vergisi	0,4	0,0	6,6	0,0	0,0	92,5	75,6
3. Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	324,0	377,4	116,5	587,9	678,6	115,4	79,8
a) Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	71,6	123,5	172,5	138,1	175,1	126,8	41,9
b) Özel Tüketim Vergisi	213,7	205,4	96,1	375,9	419,8	111,7	104,4
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri (I)	75,7	31,3	41,3	78,2	76,8	98,1	145,3
Motorlu Taşıtlar (II)	39,6	66,4	167,4	142,2	167,1	117,6	151,8
Alkollü İçkiler (III-a)	17,9	22,8	127,3	38,0	43,7	115,0	91,8
Tütün Mamülleri (III-b)	65,5	67,6	103,2	87,6	101,3	115,6	49,8
Kolalı Gazozlar (III-c)	1,6	2,0	124,6	3,6	4,2	115,2	111,5
Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallar (IV)	13,4	15,3	114,4	26,2	26,7	101,9	74,2
c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	28,5	33,0	116,0	51,3	58,6	114,4	77,5
d) Şans Oyunları Vergisi	4,1	6,1	149,3	9,3	10,3	110,8	69,1
e) Özel İletişim Vergisi	4,7	6,6	141,6	8,8	9,3	106,1	40,5
f) Dijital Hizmet Vergisi	1,4	2,8	198,6	4,6	5,5	118,2	93,5
g) Dahilde Al. Diğer Mal ve Hizmet Vergileri	0,0	0,0		0,0	0,0		-100,0
4. Uluslararası Ticaret ve Muam. Al. Vergiler	220,0	297,5	135,2	652,7	658,0	100,8	121,2
a) Gümrük Vergileri	24,4	34,4	141,0	75,2	76,5	101,8	122,1
b) İthalde Alınan Katma Değer Vergisi	194,9	261,9	134,4	574,9	579,0	100,7	121,1
c) Diğer Dış Ticaret Gelirleri	0,7	1,1	170,3	2,6	2,6	96,7	123,0
5. Damga Vergisi	23,8	28,2	118,4	40,0	41,9	104,9	48,7
6. Harçlar	34,4	42,1	122,4	77,1	76,6	99,4	82,1
7. B. Yerde Sınıflandırılmayan D. Vergiler	0,0	1,1	19.598,1	4,8	7,6	156,0	585,5

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

- İthalattan alınan KDV tahsilâtı ise hem ithalatın hem de kurların artmasına bağlı olarak %121 oranında artmış ve 579 milyar TL'ye ulaşmıştır.
- Türkiye'de tekil vergi olarak en büyük vergi tahsilatı Özel Tüketim Vergisinden elde edilmektedir. 2022 yılında tahsilat miktarı %104 oranında artmıştır.
- ÖTV tahsilâtının 2020 yılında en çok artan kalemlerinden biri; %151 oranında artış ile motorlu taşıtlardan alınan bölümü olmuştur. Kurlarda ortaya çıkan artışlar sonucu otomobil fiyatlarının artması bu gelişmenin temel nedeni olmuştur.
- Diğer taraftan, petrol ve doğalgaz ürünleri, tütün mamülleri, motorlu taşıtlar ve alkollü içkilerden alınan ÖTV, yine bütçenin adeta kurtarıcısı konumuna gelmiştir.

Merkezi yönetim bütçesinin harcama kalemleri boyutunda yaşanan gelişmelerin detayları Tablo 2.30'da verilmiştir. Buradan;

- 2022 yılında %83,4 oranında artarak 2,9 trilyon TL'ye ulaşan merkezi yönetim bütçe harcamaları içinde en büyük tutarın 1,1 trilyon TL ile cari transferlere ait olduğu görülmektedir. Bu transferler içinde 389 milyar TL'lik büyüklüğe ulaşan sağlık, emeklilik ve sosyal yardım giderleri en büyük alt gider kalemidir.

TABLO 2.29: MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GİDERLERİNİN DAĞILIMI

(Milyon TL)	2021			2022			
	Hedef	Gerç.	Gerç. Oranı (%)	Hedef	Gerç.	Gerç. Oranı (%)	Artış (%)
Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri (A+B)	1.346,1	1.603,5	119,1	2.831,5	2.941,4	103,9	83,4
A) Faiz Hariç Bütçe Giderleri	1.166,6	1.422,7	122,0	2.501,7	2.630,5	105,2	84,9
1. Personel Giderleri	326,6	346,3	106,0	613,6	615,3	100,3	77,7
2. SGK'ya Devlet Primi Giderleri	54,5	57,4	105,2	97,2	96,8	99,7	68,8
3. Mal ve Hizmet Alım Giderleri	89,1	133,5	149,8	214,8	257,1	119,7	92,6
4. Cari Transferler	536,0	626,8	116,9	1.078,3	1.126,2	104,4	79,7
a) Görevlendirme Giderleri	13,6	41,9	307,4	61,7	48,4	78,4	15,4
KİT Görevlendirme Giderleri	2,6	23,8	902,0	32,5	19,5	60,1	-18,0
Halk Bankası	3,8	5,2	137,6	10,0	9,4	94,2	79,6
Ziraat Bankası	5,5	4,7	86,5	10,8	9,9	92,2	110,9
Diğer Görevlendirme Giderleri	1,7	8,1	468,3	8,4	9,5	112,5	16,7
b) Hazine Yardımları	284,5	294,3	103,5	480,0	449,7	93,7	52,8
SGK'ya Hazine Yardımları	7,1	8,1	113,7	12,0	13,2	109,8	63,0
Sağlık, Emeklilik ve Sosyal Yardım Gid.	259,7	254,1	97,8	434,7	389,9	89,7	53,5
Mahalli İdarelere Hazine Yardımları	2,0	1,8	92,9	2,4	2,4	97,3	27,6
Diğer Hazine Yardımları	15,6	30,3	194,1	31,0	44,2	142,9	45,9
c) Kar Amacı Gütm. Kur. Yapılan Trans.	3,8	5,6	145,8	7,4	9,3	125,7	67,7
d) Hane Halkına Yapılan Transferler	8,9	9,2	103,1	13,1	14,1	107,9	54,4
e) Tarımsal Destekleme Ödemeleri	22,0	24,1	109,7	39,2	39,6	101,1	64,3
f) Hane Halkına Yap. Diğer Transferler	29,9	42,1	140,7	92,6	157,9	170,5	274,8
g) Sosyal Amaçlı Transferler	26,6	26,9	101,2	44,2	44,4	100,5	65,0
h) Yurtdışına Yapılan Transferler	6,1	6,3	103,9	10,9	10,6	97,8	68,7
i) Gelirden Ayrılan Paylar	140,6	176,4	125,4	329,1	352,1	107,0	99,6
Mahalli İdare Payları	106,9	135,7	126,9	252,9	270,7	107,0	99,5
Fon Payları	33,4	40,2	120,4	75,3	80,4	106,8	100,0
Gelirden Ayrılan Diğer Paylar	0,3	0,5	190,5	0,9	1,0	102,1	85,7
5. Sermaye Giderleri	103,7	131,3	126,6	206,3	276,4	133,9	110,5
6. Sermaye Transferleri	8,8	25,5	290,3	23,6	48,8	206,6	91,5
a) Yurtiçi Sermaye Transferleri	7,7	24,4	315,9	22,3	47,3	212,1	93,9
b) Yurtdışı Sermaye Transferleri	1,1	1,1	103,5	1,3	1,5	114,6	37,8
7. Borç Verme	38,0	102,0	268,5	201,6	209,9	104,1	105,9
8. Yedek Ödenekler	9,9	0,0	0,0	66,2	0,0	0,0	
B. Faiz Giderleri	179,5	180,9	100,7	329,8	310,9	94,3	71,9

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

- Bütçe harcamaları içinde dikkat çeken bir harcama kalemi de tarımsal destekleme ödemeleridir. Girdi fiyatlarında %200'ün üzerinde rekor artışların yaşandığı 2022 yılında sektöre verilen destekler sadece %64 düzeyinde artmıştır.

Bütçe dengesi, bütçe gelir ve harcamalarındaki gelişmeler ve bazı harcamaların ötelendiği dikkate alınır, gelecek yıllarda bütçe boyutunda sorunlar yaşanabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2.2.6.2. BÜTÇE NAKİT DENGESİ VE FİNANSMANI

Bilindiği gibi bütçe dengesine emanet ve avans hesaplarının ilave edilmesiyle bütçe nakit dengesine ulaşılmaktadır. 2022 yılına ilişkin bütçe nakit dengesi ve finansmanında yaşanan gelişmeler Tablo 2.40'da verilmiştir. Buradan;

- 139 milyar TL olan bütçe açığına emanet ve avans hesaplar eklendiğinde bütçe nakit dengesinin 147 milyar TL açık verdiği görülmektedir. Dolayısıyla nakit açığı 2021 yılına göre sadece %14,9 oranında artmıştır.

TABLO 2.30: MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE FİNANSMANI

(Milyon TL)	2018	2019	2020	2021	2022	Değişim (%)
MER. YÖN. BÜTÇE DENGESİ	-72.813	-124.747	-175.292	-201.507	-139.065	-31,0
BÜTÇE EMANETLERİ	-1.472	2.062	4.472	75.868	12.945	-82,9
DİĞER EMANETLER	450	0	0 0			
AVANSLAR	-14.631	-2.925	-683	-2.982	-21.698	627,7
MER. YÖN. BÜTÇE NAKİT DENGESİ	-88.465	-125.610	-171.503	-128.621	-147.818	14,9
MER. YÖN. BÜTÇE FİNANSMANI	88.465	125.610	171.503	128.621	147.818	14,9
A-BORÇLANMA (NET)	60.145	157.082	246.949	116.525	469.366	302,8
1-DİŞ BORÇLANMA (NET)	9.656	31.805	25.172	29.325	95.772	226,6
Kullanım	41.391	66.426	68.255	92.041	215.027	133,6
Ödeme	-31.735	-34.621	-43.083	-62.716	-119.255	90,1
2-İÇ BORÇLANMA (NET)	50.489	125.277	221.776	87.200	373.594	328,4
a-TL Cinsinden Hazine Bonusu	4.521	9.987	-18.261	9.920	8.977	-9,5
Satış	7.959	22.472	23.937	9.920	25.453	156,6
Ödeme	-3.439	-12.485	-42.197	0	-16.476	
b-Döviz Cinsinden Hazine Bonusu	0	-109	0	0	0	
Satış	0	1.122	0	0	0	
Ödeme	0	-1.232	0	0	0	
c-TL Cinsinden Devlet Tahvili	41.216	64.384	112.207	128.840	399.858	210,4
Satış	111.089	135.056	255.109	279.471	554.348	98,4
Ödeme	-69.873	-70.671	-142.902	-150.631	-154.490	2,6
d-Döviz Cinsinden Devlet Tahvili	4.752	51.014	127.830	-51.560	-35.240	-31,7
Satış	4.998	53.238	160.890	112.925	70.657	-37,4
Ödeme	-246	-2.224	-33.060	-164.485	-105.897	-35,6
B-NET BORÇ VERME (-)	-938	-876	-775	-1.356	-2.934	116,4
BORÇ VERME	68	0	367	242	0	-100,0
GERİ ÖDEME (-)	1.006	876	1.142	1.598	2.934	83,6
C-ÖZELLEŞTİRME GELİRİ	0	0	0	0	0	
D-TMSF GELİR FAZLALARI	0	0	0	0	0	
KASA/BANKA VE DİĞER İŞLEMLER	27.382	-32.348	-76.220	10.741	-324.482	-3121,1

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

- 2022 yılında nakit açığının finansmanı için devlet içeriden net 373 milyar TL, dışarıdan ise 95 milyar TL borçlanmıştır. Devletin ihtiyacından fazla borçlanmasının, politik gerekçeler bir kenara bırakıldığında, bir taraftan dövize yönelebilecek TL'nin sınırlandırılması diğer taraftan da 2023 ve 2024 yılında yapılacak genel ve yerel seçimler için kaynak oluşturma amacından kaynaklandığı söylenebilir. Dolayısıyla, devletin borç stokundaki artış, hızlanarak devam etmiştir.

Bütçe açığı ve borç geri ödemeleri ile ekonomi yönetiminin tercihleri çerçevesinde devletin borç çevirme oranları oluşmaktadır. Tablo 2.41'de yer alan veriler incelendiğinde;

- 2006-2022 döneminde iç borçlar için ortalama borç çevirme oranı %145 olmuştur. Yani, devlet ortalama olarak geri ödediğinden %45 oranında daha fazla borçlanmıştır. Böylesi bir durumda, iç borç stokunun ve çevirme maliyetinin artacağını söylemek yanlış olmayacaktır.
- Yine 2006-2022 döneminde devlet 2,1 trilyon TL iç borç geri ödemesi yaparken 3,2 trilyon TL yeniden borçlanmıştır. Bu gelişme iç borç stokundaki büyük artışın somut yansımasıdır.

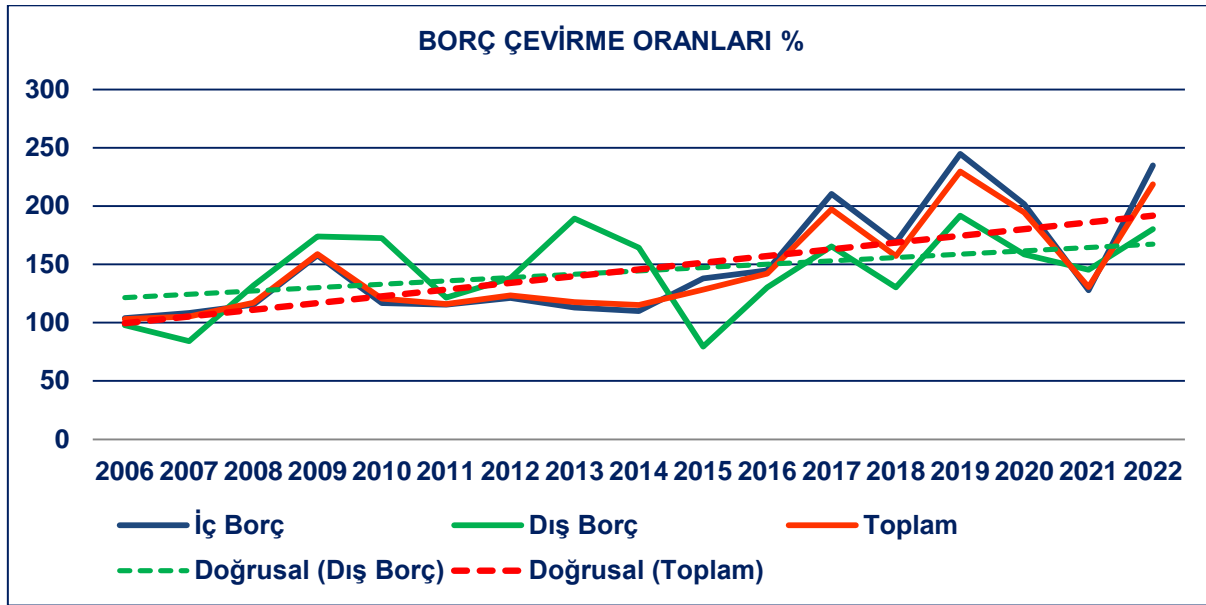
TABLO 2.31: MERKEZİ YÖNETİM BORÇ ÇEVİRME ORANLARI

Milyon TL ve (%)	TOPLAM İÇ BORÇLAR			TOPLAM DIŞ BORÇLAR			TOPLAM		
	Borçlanma	Ödeme	ROR	Borçlanma	Ödeme	ROR	Borçlanma	Ödeme	ROR
2006	116.231	-111.769	104	18.069	-18.476	97,8	134.300	-130.245	103,1
2007	116.223	-107.307	108,3	13.060	-15.538	84,1	129.283	-122.845	105,2
2008	103.983	-90.124	115,4	14.597	-11.075	131,8	118.580	-101.199	117,2
2009	149.897	-95.126	157,6	14.395	-8.272	174	164.292	-103.398	158,9
2010	162.637	-139.308	116,7	18.436	-10.680	172,6	181.073	-149.988	120,7
2011	112.073	-97.074	115,5	13.990	-11.522	121,4	126.063	-108.595	116,1
2012	101.899	-84.018	121,3	16.581	-11.987	138,3	118.480	-96.006	123,4
2013	144.528	-128.062	112,9	16.469	-8.702	189,3	160.997	-136.765	117,7
2014	129.430	-117.788	109,9	20.645	-12.569	164,2	150.075	-130.358	115,1
2015	92.831	-67.355	137,8	10.403	-13.092	79,5	103.234	-80.448	128,3
2016	92.067	-63.547	144,9	19.136	-14.684	130,3	111.203	-78.231	142,1
2017	127.248	-60.443	210,5	42.471	-25.655	165,5	169.719	-86.098	197,1
2018	124.047	-73.558	168,6	41.354	-31.735	130,3	165.401	-105.293	157,1
2019	211.839	-86.612	244,6	66.344	-34.621	191,6	278.183	-121.232	229,5
2020	439.935	-218.159	201,7	68.255	-43.083	158,4	508.190	-261.242	194,5
2021	402.315	-315.116	127,7	92.041	-62.716	145,4	493.475	-377.832	130,6
2022	650.458	-276.863	234,9	215.027	-119.255	180,3	865.485	-396.118	218,5
2021-2020	61,7	-12,1	84,0	133,6	90,2	24,0	75,4	4,8	67,3
TOP ve ORT.	3.277.641	-2.132.229	149,0	701.273	-453.662	127,3	3.978.033	-2.585.893	145,6

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

- 2022 yılında ise devletin 276 milyar TL geri ödeme, 650 milyar TL yeni borçlanma yapması sonucunda iç borç çevirme %234,9 oranında gerçekleşmiştir.
- 2006-2022 döneminde dış borçlar için ortalama borç çevirme oranı ise %127 olarak gerçekleşmiştir. Bu sebeple, devlet ödediği her 100 TL dış borç karşılığında dışarıdan 127 TL yeniden borçlanmıştır ve dönem bütününde 453 milyar TL'lik dış borç geri ödemesi yapılırken 701 milyar TL yeniden borçlanılmıştır. Bu da kamu dış borç stokunun artması anlamına gelmektedir.

- 2022 yılında ise 119 milyar TL tutarında dış borç geri ödemesi, 215 milyar TL yeniden borçlanma yapılmıştır. Böylece dış borç çevirme oranı önceki yıllara göre artmış ve %180 olmuştur.
- İç ve dış borç çevirme oranlarındaki gelişmelere bağlı olarak, 2006-2022 döneminde toplam borçlarda çevirme oranı %145 olarak gerçekleşmiştir. Bu veri ise 2,5 trilyon TL'lik toplam borç ödemesine karşılık 3,9 trilyon TL yeniden borçlanmaya işaret etmektedir. Yani, kamu toplam borç stoku artmaya devam etmiştir.

2.2.7. ENFLASYON BOYUTUNDA

Türkiye enflasyon konusundaki çok uzun süreli deneyimine rağmen mücadele ve başarı konusunda bir türlü istenen noktaya gelememiştir. 2021 yılı sonunda 2022 yılında yaşananlar bu durumu bir kez daha teyit etmiştir. 2022 yılına ilişkin aylık ve yıllık enflasyon verileri Tablo 2.43'de verilmiştir. Buradan;

- 2022 yılında Tüketici Fiyatları Endeksinde (TÜFE) gerçekleşen gelişmeler değerlendirildiğinde ise, yıllık bazda Ekim ayında %85,5 ile zirveyi gördüğü ve izleyen aylarda gerilemeye başladığı anlaşılmaktadır. Bu gerilemenin baz etkisiyle Aralık ayında hızlandığı ve 2023 Ocak ayında da devam edeceği anlaşılmaktadır.

TABLO 2.32: 2022 YILI ENFLASYON ORANLARI (%)

Aylar	TÜFE		Yİ-ÜFE		(0,5 € + 0,5 \$) %	
	Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık
Ara.21	13,58	36,1	19,08	79,89	27,9	68,5
Oca.22	11,10	48,7	10,45	93,53	0,1	75,8
Şub.22	4,81	54,4	7,22	105,01	0,8	86,0
Mar.22	5,46	61,1	9,19	114,97	5,3	83,1
Nis.22	7,25	70,0	7,67	121,82	0,0	71,1
May.22	2,98	73,5	8,76	132,16	5,0	74,1
Haz.22	4,95	78,6	6,77	138,31	8,6	84,1
Tem.22	2,37	79,6	5,17	144,61	0,7	87,0
Ağu.22	1,46	80,2	2,41	143,75	3,1	96,4
Eyl.22	3,08	83,5	4,78	151,50	0,4	96,4
Eki.22	3,54	85,5	7,83	157,69	1,1	86,5
Kas.22	2,88	84,4	0,74	136,02	1,9	66,5
Ara.22	1,18	64,3	-0,24	97,72	2,2	33,0

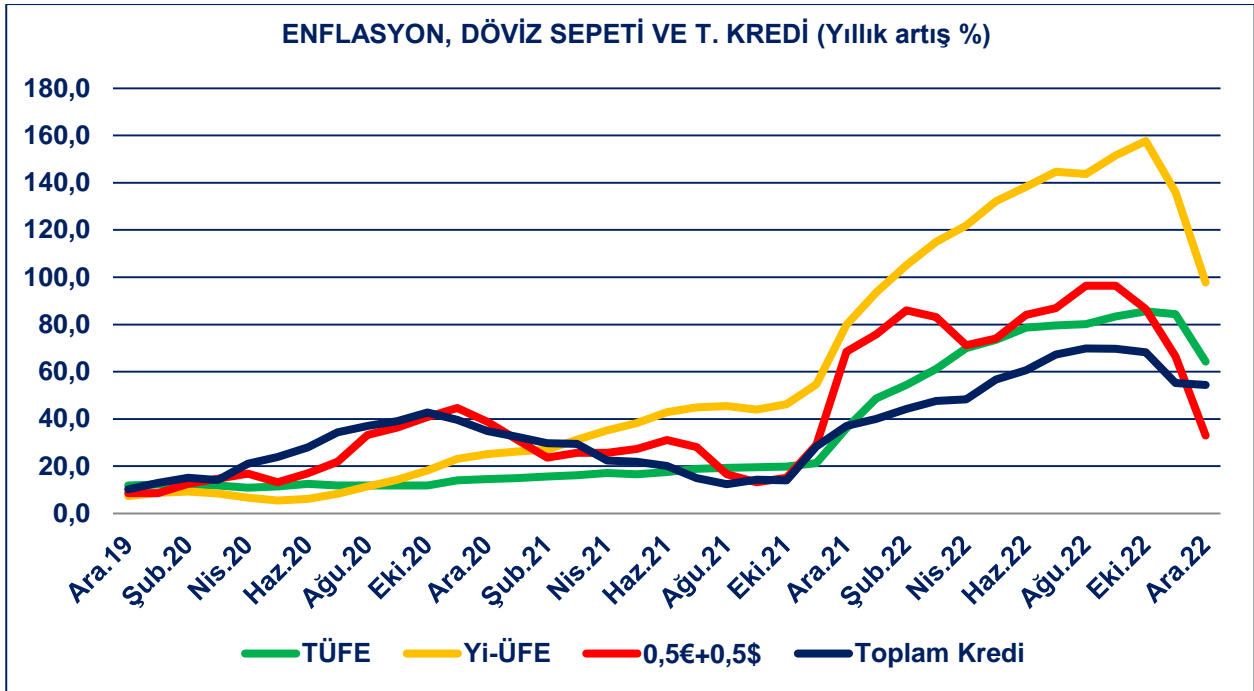
Kaynak: TÜİK

- Yurtiçi Üretici Fiyatları Endeksi (Yİ-ÜFE) 2022 yılında, 1980 sonrasının en yüksek düzeyine Ekim ayında %157'lik oranla ulaşmıştır. Enflasyonu çok kısa bir sürede %20'lerden %157 düzeyine çıkarabilmiş olmak, enflasyonun dinamikleri ve çözümleri konusunu yeniden değerlendirmek gerektiğini ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, TÜFE ve Yİ-ÜFE enflasyonları ile yarım dolar ve yarım Euro'dan oluşan döviz sepetindeki yıllık değişimleri gösteren grafik incelendiğinde;

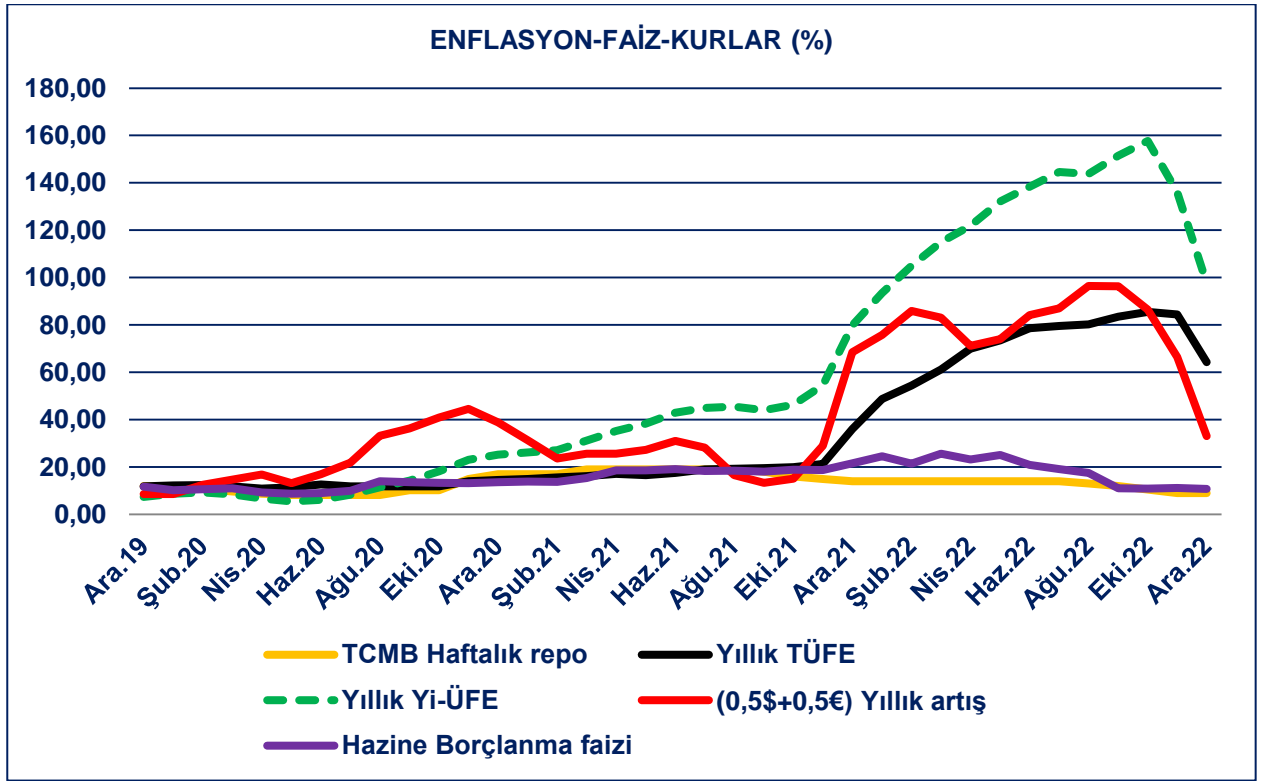
- Türkiye'de döviz sepetinin 2021 yılının son çeyreğinde döviz sepeti atağa kalkmış ve TÜFE enflasyonunu da peşinden sürüklemiştir. Bu arada, ÜFE'nin daha önceden hareketlendiği ve 2021 yılının son çeyreğinde daha önce tanık olunmayan bir ivme kazandığı görülmektedir.

- Grafikte dikkati çeken önemli nokta, bu sürece kredilerin de eklenmesi ve hızla artmasıdır. Dolayısıyla ekonomik birimler enflasyonist iklimden korunabilmek için talebi öne çekerken kredi kanalından da yararlanmışlardır.

Enflasyondaki hızlı tırmanışın arka planını görebilmek açısından aşağıdaki grafikte TCMB politika faizi ile kurlar ve enflasyon bir arada gösterilmiştir. Buradan;

- TCMB'nin politika faizini enflasyonun gerisine düşürdüğü, bunun sonucunda döviz kurlarında büyük oranlı artışlar yaşandığı anlaşılmaktadır.
- Türkiye gibi enerji ve birçok ara malında dışa bağımlı bir ülkede kur artışlarının enflasyonu tetiklemesi kaçınılmaz olmuştur.
- 2022 yılı Ekim ayı sonrasında ise alınan birçok makro ihtiyati tedbirin de katkısıyla, kur artışları ve enflasyonda gerileme yaşanmıştır. Ancak, bu kez de ihracatı zorlayan, ithalatı teşvik eden bir olguyla, yani TL'nin yapay olarak değerlendirilmesi durumuyla karşı karşıya kalınmıştır.

- Bu doğrultuda, ekonominin fay hatlarında ciddi ve riskli enerji birikimleri olduğu söylenebilir.

2.2.8. FİNANSAL YATIRIM ARAÇLARI BOYUTUNDA

Tablo 2.43'de finansal yatırım araçlarının 2022 yılındaki yıllık getirilerine yer verilmiştir. Buradan;

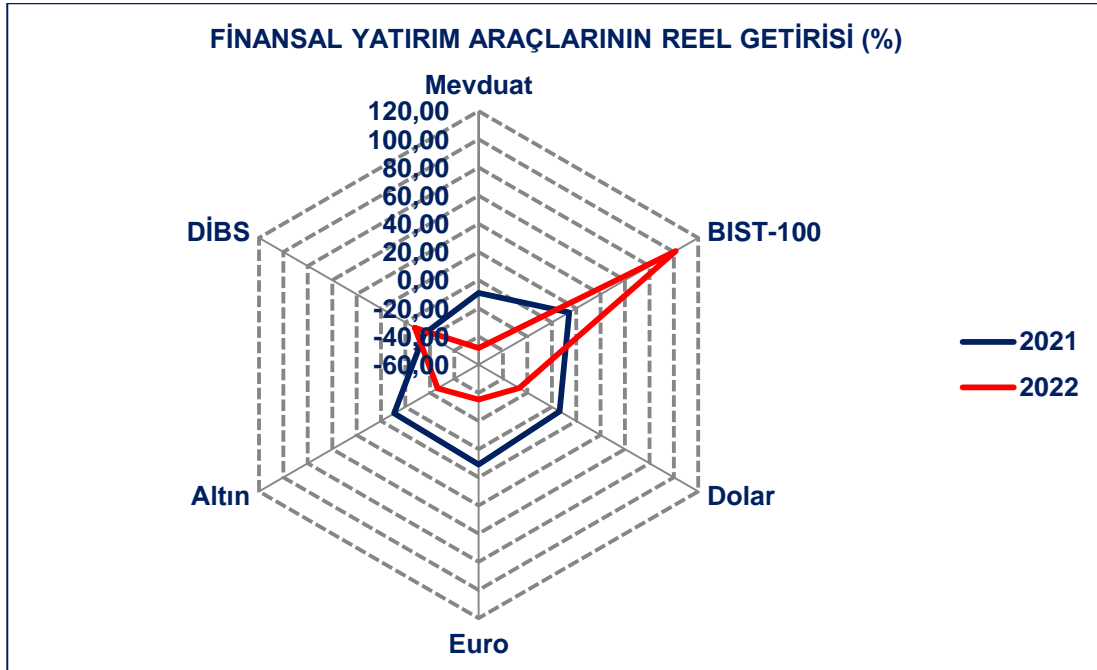
- Yatırım araçlarının nominal olarak yatırımcısına önemli getiriler sağladığı görülmektedir. Fakat, Türkiye gibi yüksek enflasyonun olduğu ülkelerde nominal getirileri değerlendirmek anlamlı olmayacaktır.
- TÜFE ile enflasyondan arındırıldığında ise 2022 yılında borsa dışında hiçbir finansal yatırım aracının reel getiri sağlamadığı görülmektedir.
- Bir başka deyişle, 2022 yılında borsa dışındaki alanlara yatırılan kaynakların eridiği görülmektedir.

TABLO 2.33: 2022 YILINDA BAZI YATIRIM ARAÇLARININ GETİRİSİ

	Mevduat	BIST-100	Dolar	Euro	Altın	DİBS
NOMİNAL						
2018	10,86	4,84	32,83	37,77	32,63	-1,60
2019	16,26	-1,61	20,63	14,12	30,92	19,93
2020	17,80	14,07	23,46	26,27	57,02	24,42
2021	10,30	33,67	25,83	30,26	28,61	3,67
2022	16,17	165,81	37,61	28,92	38,00	56,57
REEL						
	Mevduat	BIST-100	Dolar	Euro	Altın	DİBS
2018	-5,36	-11,38	16,61	21,55	16,41	-17,83
2019	0,80	-17,07	5,17	-1,34	15,46	4,47
2020	5,54	1,81	11,19	14,01	44,76	12,16
2021	-9,12	14,24	6,40	10,84	9,19	-15,75
2022	-48,13	101,51	-26,69	-35,38	-26,30	-7,73

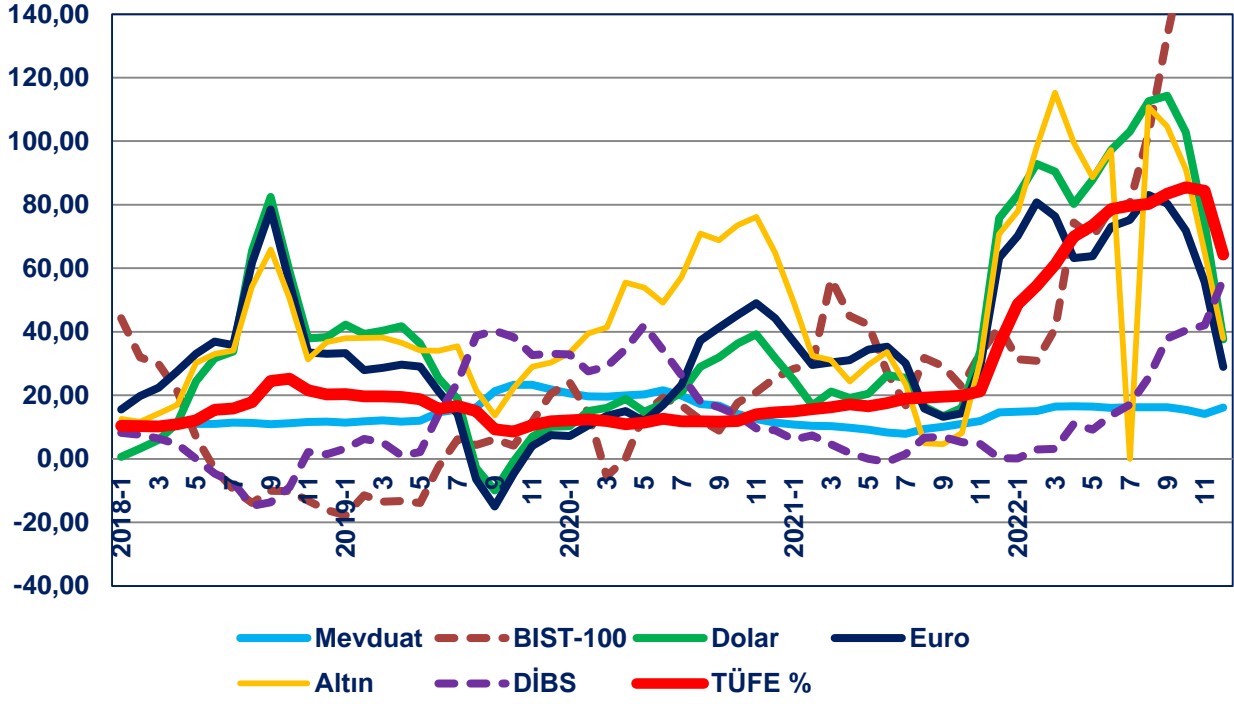
Kaynak: TÜİK

- Bu veriler çerçevesinde borsaya binlerce yeni yatırımcı girmiş olmasının gerekçesi daha iyi anlaşılmaktadır.
- Ancak, böylesi bir durumun kaynak dağılımında etkinliği bozduğunu ve riskleri artırdığını söylemek gerekmektedir.

- Diğer taraftan, finansal yatırım araçlarının aylık bazda getirilerini gösteren grafik incelendiğinde, son derece dalgalı ve dolayısıyla riskli bir finansal yatırım alanı ile karşı karşıya olduğumuz görülmektedir.

FİNANSAL YATIRIM ARAÇLARININ NOMİNAL GETİRİLERİ (%)

III. BÖLÜM

2023 YILI

DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE BAKIŞ

3. 2023 YILI DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE BAKIŞ

Dünya ekonomisi çok boyutlu sorunlar yumağı ile karşı karşıyadır. Küreselleşmenin yavaşlaması ve “yeni” bir yön arayışı, küresel resesyon riski, küresel iklim değişikliğinin yansımaları, Rusya-Ukrayna savaşının barındırdığı potansiyel riskler, Uzakdoğu’da her an ısınabilecek suların varlığı, adeta kavimler göçü niteliği kazanan insan hareketleri, yenisiyle karşılaşılmasının gündem dışı olmadığı anlaşılan olası pandemiler bu yumağın ilk akla gelen unsurlarıdır. Dolayısıyla koşullar, tüm ülkeleri birlikte çalışmaya zorlamakta ve insanlık önemli bir sınavın eşliğinde bulunmaktadır.

Dünya ekonomisinin kaotik bir konjonktürden geçtiği bir dönemde, Güneyi yani Orta Doğu hep karışıklık içindeyken buna bir de Doğu’sundaki karışıklıkların eklenmesi söz konusu olan Türkiye’yi, zorlu günlerin beklediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunlara ekonomik istikrarın henüz sağlanamadığı, seçim iklimine girildiği, ekonomik birimlerin uzun vadeli planlar yapmakta zorlandığını eklediğimizde, 2023 yılının zorlu ve dikkatli olmayı gerektirecek bir süreç oluşturacağı söylenebilir.

Bu perspektifte dünya geneli ve Türkiye özelinde, 2023 yılına ilişkin bazı değerlendirmeler ve öneriler izleyen bölümde ortaya konulacaktır.

3.1. 2023 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ

Tablo 3.1’de yer alan öngörüler çerçevesinde şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür;

- 2023 yılına ilişkin ilk genel bekleyiş gerek üretim, gerekse ticaret hacminin yavaşlayacağına ilişkindir. Böylesi bir konjonktürden her bir ülkenin etkilenme kanalları ve düzeyi ekonomisinin sağlamlığı ve esnekliğiyle ilgili olacaktır.
- 2022 yılını % 3,2 büyümeye kapatacağı öngörülen dünya ekonomisinin 2023 yılında biraz daha yavaşlaması ve %2,7 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.
- 2023 yılında; gelişmiş ülkelerin %1,1, gelişmekte olan ülkelerin ise %3,7 oranında büyümesi beklenmektedir. Bu iki grup için de büyüme hızı aşağıya doğru revize edilmiştir.
- Bu öngörülere bağlı olarak 2023 yılında, küresel hasılanın ilk kez 106 trilyon dolar düzeyinde olması beklenmektedir.
- Küresel mal-hizmet ticaret hacminin, 2023 yılında %2,5 oranında genişleyeceği ve 31 trilyon doları aşacağı öngörülmektedir.

- Ayrıca, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ihracat ve ithalatındaki artışın birbirine yakın ancak, önemli oranda düşeceği varsayılmaktadır.
- Diğer taraftan, 2022 yılında %41,4 oranında artan petrol fiyatlarının 2023 yılında, küresel yavaşlamanın da etkisiyle %12,9 oranında gerilemesi beklenmektedir. Ancak, jeopolitik risklere bağlı olarak bu öngörünün gerçekleşmemesi olasılığı da yüksektir.

TABLO 3.1: DÜNYA EKONOMİSİ İÇİN 2023 ÖNGÖRÜLERİ

GÖSTERGE	2020	2021	2022	2023
BÜYÜME HIZI (%)				
Dünya	-3,0	6,0	3,2	2,7
Gelişmiş ülkeler	-4,4	5,2	2,4	1,1
ABD	-3,4	5,7	1,6	1,0
Japonya	-4,6	1,7	1,7	1,6
Avrupa bölgesi	-6,1	5,2	3,1	0,5
Almanya	-3,7	2,6	1,5	-0,3
Fransa	-7,9	6,8	2,5	0,7
İtalya	-9,0	6,7	3,2	-0,2
İngiltere	-9,3	7,4	3,6	0,3
İspanya	-10,8	5,1	4,3	1,2
Gelişmekte olan ülkeler	-1,9	6,6	3,7	3,7
Çin	2,2	8,1	3,2	4,4
Rusya federasyonu	-2,7	4,7	-3,4	-2,3
Arjantin	-9,9	10,4	4,0	2,0
Brezilya	-3,9	4,6	2,8	1,0
Hindistan	-6,6	8,7	6,8	6,1
Türkiye	1,9	11,4	5,0	3,0
Küresel Hasıla (Trilyon Dolar)	85,4	97,0	101,5	106,1
DÜNYA MAL-HİZMET TİCARETİ				
Mal İhracatı (Trilyon Dolar)	17,2	21,7	24,0	24,3
Mal-Hizmet İhracatı (Trilyon Dolar)	22,2	27,6	30,5	31,4
Dünya Mal-Hizmet Ticaret Hacmi(%)	-7,8	10,1	4,3	2,5
İthalat (Değişim %)				
Gelişmiş ülkeler	-8,4	9,5	6,0	2,0
Gelişmekte olan ülkeler	-7,8	11,8	2,4	3,0
İhracat(Değişim %)				
Gelişmiş ülkeler	-9,0	8,7	4,2	2,5
Gelişmekte olan ülkeler	-4,8	11,8	3,3	2,9
ENFLASYON (TÜFE) %				
Gelişmiş ülkeler	0,7	3,8	7,2	4,4
Gelişmekte olan ülkeler	5,1	5,9	9,9	8,1
Petrol D. Mal fiyatlarının Değişimi(%)	6,7	26,3	7,3	-6,2
Petrol fiyatları (Varil/Dolar)	41,8	69,4	98,2	85,5
Petrol fiyatlarında değişim (%)	-31,7	65,9	41,4	-12,9

*Tahmindir

Kaynak: IMF ve Dünya Bankası

- Dünya ekonomisini 2023 yılında etkileyecek bir önemli gelişme de, parasal genişlemeyi tersine çevirmeleri ve faiz artışına devam etmeleri beklenen ABD Merkez Bankası (FED) ile AB Merkez Bankası'nın (ECB) para politikaları olacaktır.

- Ekonomik sorunların yoğunlaşması gündemi değiştirebilse de, insanlığın ortak bir gelecek için ya da geleceği kurtarmak için ortak çabaya girmeleri gerekecektir. Bunun için yeni bir anlayış, yeni bir eğitim sistemi, ülkeler arasında yeni ortak işbirliği zemini oluşturmaları kaçınılmazdır.

Bu açıklamalar çerçevesinde; 2023 yılının tüm ülkelere daha zorlu bir süreç sunacağını, zamanın ruhunu iyi okuyan, iyi ekiplerle çalışan ekonomi yönetimlerinin ve ülkelerin daha az, bu koşulları sağlamaktan uzak ülkelerin ise daha zorlu koşullarla karşılaşacağını söylemek mümkündür.

3.2. 2023 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

Dünya ekonomisinin çok da parlak bir yeni yıl vadetmediği bir durumda, Türkiye ekonomisinin nasıl bir süreçle karşılaşacağını öngörmek daha önemli hale gelmektedir. Bu çerçevede bir netleştirme yapıldığında; 2023 yılının Türkiye’de nasıl geçeceğini daha çok Türkiye’nin kendisinin belirleyeceği söylenebilir.

Ancak, Türkiye’de ekonomik birimlerin referans alabileceği çerçevesi, araçları, yöntemleri ve zaman planlaması yapılmış uygulamaları olan bütünsel bir ekonomi programı olduğunu söylemek de mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte, seçim konjonktürüne girilmiş olması ile ekonominin tanımladığından farklı rasyonelîterleri gündeme getirmesi de olasıdır. Bu doğrultuda, iş daha çok ekonomik birimlere yani girişimcilere ve vatandaşlara düşmektedir. En azından seçimler tamamlanıncaya kadar fırtınalı bir okyanusta (Dünya), bazı sorunları da olan bir gemide (Türkiye) herkes kendi kompartımanını güçlü tutmaya, işlevsel işbirlikleri geliştirmeye çalışmak durumunda kalacaktır.

Bunu yaparken de, Türkiye’ye ilişkin şu öngörülerin dikkate alınması uygun olacaktır;

- Böylesi koşulların hüküm sürdüğü bir dönemde, uluslararası kuruluşlar Türkiye’nin 2023 yılında %3 düzeyinde büyüyeceğini,
- Enflasyonun %30’un altına inmeyeceğini,
- Türkiye’nin ihracatında ilk sıralarda yer alan ülkelerde 2023 yılında daha çok durgunluk beklendiği, bu nedenle ihracatta yetersiz talep ile karşılaşılacağı,
- Bu koşullarda negatif reel faiz uygulamasına ve eşanlı olarak döviz kurlarının baskılanmaya devam edilmesi halinde dış ticaret açığı ve cari açığın daha da artabileceği,

- Küresel ve Türkiye ekonomisine ilişkin belirsizlikler ve risk algısının yüksekliğine bağlı olarak dış kaynak girişinin yetersiz kalabileceği, bunlara bağlı olarak rezerv yetersizliği sorununun tekrardan gündeme gelebileceği,
- Böyle bir durumda mevcut yabancı spekülâtorlerin Türkiye'den bir miktar daha kaynak çıkarabilecekleri, kur korumalı mevduat ve borsadan çıkabilecek yerli kaynakların döviz'e yönelebileceği,
- Bunu engellemek için ekonomi yönetiminin yeni ve daha kısıtlayıcı makro ihtiyati tedbirleri devreye almak zorunda kalabileceği, bunun da kaynak dağılımında etkinliği yeniden bozabileceği,
- Seçimlere kadar mevcut koşullarının devamının sağlanmasının amaçlanacağı, ancak seçimlerden sonra bütünsel, işlevsel ve rasyonel politikaların devreye alınmak zorunda kalınacağı, bu durumun da mecburen her kesime az ya da çok, önce ya da sonra bir fatura çıkarabileceği,
- Başta sanayiciler olmak üzere tüm girişimcilerin kendi işletmelerinin, Türkiye ekonomisinin ve dünya ekonomisinin koşullarını dikkate alarak kendileri için en iyi, en kötü ve normal olarak tanımlanabilecek senaryolar hazırlamaları gerektiği, bu senaryoların gereklerine hazırlıklı olmalarının uygun olacağı,
- Tüm sosyo-ekonomik kesimlerin hayalini kurdukları ekonomik yapı, sistem ve süreç için kendi aralarında ortak akıl ile strateji geliştirmeleri, bu stratejileri ekonomik ve politik karar birimleriyle paylaşmalarının faydalı olacağı,
- Yarının Türkiye'sini kurgulamak adına; yerelde, sektörde, ülkede yapılması gerekli uygulamalar için özel-kamu işbirliğinde yeni kurumsal yapılanmalar oluşturmaları, bunu yaparken sadece dünün deneyimlerini değil geleceğin bilgilerini de kullanmaları,
- Çağımızın ekip çağı olduğu, işe eleman almak kadar ekibe eleman almak vizyonunun da devrede tutulması,
- Kendinde, işletmesinde, vizyonundaki, aksaklıkları/eksiklikleri gidermeyenlere başkalarından/dışarıdan gelecek katkıların işlevsel olamayacağının unutulmaması,

uygun olacaktır.

Son söz: Öngörmek için bilmek, yönetmek için öngörmek gerekir...

EGE BÖLGESİ SANAYİ ODASI
AEGEAN REGION CHAMBER OF INDUSTRY

www.ebso.org.tr

EBSO'yu sosyal medyadan takip etmek için ilgili logoyu tıklayabilirsiniz.

Twitter

Instagram

Facebook

Linkedin

Youtube

